

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÂHTA YÖRESİ ALEVÎLERİNDE DİNÎ VE SOSYAL HAYAT
-BAĞLAR MAHALLESİ VE ORTANCA KÖYÜ ÖRNEĞİ-

Yılmaz ARI

Danışman

Yrd. Doç Dr. Alaattin DİKMEN

DİYARBAKIR

2011

ÖZET

Yazar : Yılmaz ARI
Üniversite : Dicle Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII+ 116
Mezuniyet Tarihi : 30.06.2011
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Alaattin DİKMEN

KAHTA YÖRESİ ALEVÎLERİNDE DİNÎ VE SOSYAL HAYAT - BAĞLAR MAHALLESİ VE ORTANCA KÖYÜ ÖRNEĞİ-

Çalışma Adıyaman İli Kâhta İlçesine bağlı Bağlar Mahallesi ve Ortanca Köyü'nde yaşayan Alevilerin Dinî ve Sosyal Hayatını konu edinmektedir. Araştırmanın amacı, bilimsel yöntemler olan mülakat ve gözlem teknikleri kullanılarak, Alevilerin inanç ve yaşayışlarını tanımak ve belirlemeye çalışmaktır.

Araştırma, giriş kısmı hariç beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, sınırları, varsayımları ile araştırmada kullanılan teknikler üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde; yörenin genel yapısı, ikinci bölümde; yöre Alevilerinin inançlarını belirleyen genel kavramlar, üçüncü bölümde; yöre Alevilerinde inanç ve ibadet, dördüncü bölümde; Sünnî-Alevî perspektifinden bazı uygulamalar ve son bölümünde de yöre Alevilerinde sosyal hayat ve bazı uygulamalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sünnîlik, Alevilik, Ehl-i Beyt, İnanç, İbâdet

ABSTRAKT

Writer	: Yılmaz ARI
University	: Dicle University
Department	: Philosophy and Religious Studies
Field	: The Sociology of Religion
The Nature of Thesis	: Master Degree Thesis
The Number of Pages	: XIII + 116
The Date of Graduation	: 30.06.2011
Thesis Supervisor	: Prof. Assist. Alaattin DİKMEN

RELİGİOUS AND SOCIAL LIFE OF ALEVIS IN KÂHTA REGION - THE EXAMPLE OF BAĞLAR NEIGHBORHOOD AND ORTANCA VILLAGE -

The research deals with the religious and social life of Alevis in Kâhta/Adıyaman. The aim of the research is to define and determine the belief and life of the Alevis by using science life methods such as interview and observation tecnicques.

Except for introduction, research consists of five parts. Introduction informs about subject aims. Restrections and assumptions of the research. It also emphasizes the tecniques used in research. The first part deals with the general features of the region and the second part deals with basic concepts that determine the Alevis' belief. In the third part, belief and worship of the Alevis in the region are main points. The fourth part tells about some applications through the Alevi-Sunni perspective. In the final part, the social life of Alevis and some applications are emphasized.

Key Words: Sunnivism, Alevism, Ehl-i Beyt, Belief, Worship

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından **Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında**
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Nazım HASIRCI

Üye : Yrd. Doç. Alaattin DİKMEN

Üye : Doç. Dr. Metin BOZAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sabri EYİGÜN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Son çeyrek asrı aşkın bir zamandır hakkında en çok konuşulan, en çok tartışılan ve son yıllarda siyasî bir boyut kazanan, buna paralel olarak ülke gündemine yerleşen Alevîlik, ülkemizde en önemli konuların başında gelmektedir.

Günümüzde yapılan açılım tartışmalarının da merkezinde yer alan Alevîliğin arka planında, tarihsel, kültürel, dinî, siyasî, toplumsal vb. pek çok yön bulunmaktadır. Alevîlikle ilgili yayınlanan eserlerin çoğunun bilimsel yöntemlerden mahrum oluşu, bilgi kirliliğini ortaya çıkarmış ve konu girift bir yapıya bürünmüştür. Diğer yandan yüzyıllar boyunca tarihsel nedenlerle içe kapalı bir toplum olarak yaşayan, bu yüzden de sosyal ilişkileri olabildiğince sınırlı kalmış olan Alevîler hakkında gerçeklerden uzak, iftira boyutuna varan fikirlerin ortaya çıkmış olması, Alevîlerin yanlış anlaşılmasına ve yanlış tanınmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada, varlığını tarihsel sürecin yansıması ve toplum yapımızın bir gerçeği olarak görülen Alevîlik, toplum dinamikleri içinde ve günümüz şartlarında yöresel anlamda incelenmiştir. Bu çerçevede Kâhta yöresinde (Ortanca ve Bağlar) yaşayan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantıları ortaya konularak, onların tanınması ve doğru anlaşılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte burada ortaya konulan düşünceler, sadece araştırmaya konu olan yöredeki Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımcı olan, kendileriyle söyleşi ve mülakat çalışması yaptığımız yöredeki Alevîlere, özellikle Bağlar mahallesi muhtarı Hüseyin AYDIN ve Ortanca Köyü muhtarı Yusuf TANRIVERDİ'ye, kıymetli ailesine ve çalışma esnasında karşılaştığım her türlü problemde ufuk açıcı değerli fikirlerine başvurduğum, başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Alaattin DİKMEN'e ve bölüm başkanım Doç. Dr. Nazım HASIRCI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRAKT	II
TUTANAK	III
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	10
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	10
2. ÖNEM	11
3. AMAÇ	11
4. SINIRLILIKLAR	11
5. VARSAYIMLAR.....	12
6. YÖNTEM VE TEKNİKLER	13
BİRİNCİ BÖLÜM	15
KÂHTA YÖRESİNİN GENEL YAPISI.....	15
1. GENEL ÖZELLİKLERİ.....	15
1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	16
1.1.1. İklimi	18
1.1.2. Bitki Örtüsü.....	18
1.2. NÜFUS YAPISI.....	18
1.3. TARİHİ.....	20
2. BAĞLAR MAHALLESİ	22
3. ORTANCA KÖYÜ	24
4. HAYAT TARZI	26
4.1. BESİN VE SAĞLIK	26
4.2. Giyim ve Barınma	27
4.3. EĞLENCE VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ KULLANIMI	28
5. BAĞLAR VE ORTANCA'DA İŞ HAYATI VE EKONOMİK DURUM.....	29
5.1. HAYVANCILIK	29
5.2. TARIM	30
5.3. YÖRE DIŞINDA ÇALIŞMA.....	31
5.3.1. Mevsimlik İşler	31

5.3.2. Bağlar ve Ortanca'da İş Göçleri.....	32
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
YÖRE ALEVİLERİNİN İNANÇLARININ İFADE ŞEKLİ OLAN GENEL KAVRAMLAR	33
1. KIZILBAŞLIK.....	33
2. ALEVİLİK	34
3. EHL-İ BEYT	36
4. ON İKİ İMAM	37
5. CEM	38
6. ON İKİ HİZMET.....	39
6.1. MÜRŞİT	39
6.2. REHBER.....	40
6.3. GÖZCÜ	40
6.4. ÇERAĞCI	40
6.5. ZÂKİR.....	41
6.6. FARRAŞ (SÜPÜRGEÇİ).....	41
6.7. İZNİKÇİ (MEYDANCI).....	41
6.8. NİYAZCI (KURBANCI).....	42
6.9. SAKACI (SUCU)	42
6.10. İBRİKTAR	42
6.11. PEYİK (HABERCİ).....	42
6.12. BEKÇİ (AYAKÇI).....	43
7. DEDELİK.....	43
8. DÖRT KAPI-KIRK MAKAM	46
9. DÜŞKÜNLÜK.....	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	49
KÂHTA YÖRESİ ALEVİLERİNDE İNÂÇ VE İBÂDET	49
1. İNÂÇ.....	49
1.1. ALLÂH İNANCI	49
1.2. MELEK İNANCI.....	50
1.3. KUTSAL KİTAP İNANCI.....	50
1.4. PEYGAMBER VE HZ. MUHAMMED İNANCI.....	51
1.5. ÂHİRET İNANCI	52
1.6. KADER VE KAZA İNANCI	54

1.7. HZ. ALİ İNANCI	55
2. İBÂDET	56
2.1. NAMAZ İBÂDETİ	57
2.2. ORUÇ İBÂDETİ.....	58
2.2.1. Bağlar ve Ortanca Alevîlerinde Ramazan Orucu	59
2.2.2. Bağlar ve Ortanca Alevîlerinde Muharrem Orucu	59
2.3. SADAKALAR	60
2.3.1 Yardım (Zekât)	60
2.3.2. Fitre	61
2.3.3. Kurban	61
2.4. HAC İBÂDETİ.....	63
3. DEĞERLENDİRME	64
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	66
SÜNNÎ-ALEVÎ PERSPEKTİFİNDEN BAZI UYGULAMALAR.....	66
1. TEMİZLİK-ABDEST ALMA	66
2. KUR'ÂN-I KERİM OKUMA.....	67
3. SAĞDIÇ TUTMA-MÜSÂHİP EDİNME	68
4. CÂMİYE VE CEM EVİNE GİDİŞ	69
5. KOMŞULUK MÜESSESESİ VE SÜNNÎLERLE KOMŞULUK	70
6. RESMÎ NİKÂH-DİNÎ NİKÂH.....	71
7. ALKOL KULLANIMI	71
DEĞERLENDİRME	72
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	73
YÖRE ALEVÎLERİNDE SOSYAL HAYAT VE BAZI UYGULAMALAR	73
1. SOSYAL HAYAT	73
1.1. EVLENME VE DÜĞÜN İLE İLGİLİ İNANÇ VE PRATİKLER	73
1.1.1. Kısmet Açmak	73
1.1.2. Düğün Öncesi	74
1.1.2. Düğün Sonrası	81
2. BAZI UYGULAMALAR.....	82
2.1. DOĞUM VE SONRASI.....	82
2.1.1. Kısırlığı Giderme.....	83
2.1.2. Cinsiyet Tahmini.....	84

2.1.3. Doğumu Kolaylaştırma Üzerine İnançlar	85
2.1.4 Sütü Olmayan Kadın İçin Alınan Tedbirler	85
2.1.5 Al Basması	86
2.2. ÇOCUK VE ÇOCUĞU ÖLEN AİLELERİN UYGULAMALARI.....	86
2.2.1. Nazardan Koruma	88
2.2.2. Sünnet Töreni.....	89
3. ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	91
3.1. ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR	91
3.2. ÖLECEK KİŞİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER	92
3.3. ÖLÜM SONRASI UYGULAMALAR	93
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	94
BİBLİYOGRAFYA	99
1- TEMEL KAYNAKLAR.....	99
2- MAKALELER.....	103
3- İNTERNET SİTELERİ	104
4- KAYNAK KİŞİLER	104
EKLER.....	110
EK 1- YÖREDEN RESİMLER.....	110
EK 2- GÖRÜŞME FORMU	115

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

Bkz. : Bakınız

Bsk. : Baskı

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

GÜ : Gaziantep Üniversitesi

İsam : İslam Araştırmaları Merkezi

km : Kilometre

km² : Kilometre kare

m : Metre

md. : Maddesi

s. : Sayfa

(s.a.v.) : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem.

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

vb. : Ve benzeri

y.y. : Yüz yıl

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Din kavramı, insanlık tarihinin başlangıcı ile birlikte ortaya çıkmış sosyolojik olgulardan biridir. İnsanoğlunun tarihi serüveninde din; ‘en ilkelinden en modernine her toplumda görülen ve tecrübe edilen bireysel ve sosyal bir gerçekliktir.’¹ Din gerçeği, her toplum için farklı bir tarzda algılanması ve yaşanması söz konusu olan bir olgudur.² Din olgusu, Bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç olarak da algılanmaktadır. Bu algı, farklı boyutlarda kendisini gösterebilmekte ve bireysel bazda olmasa bile sosyolojik olarak, insanlığın ortak bir paydası olarak görülmektedir.

Bu bireysel ve sosyal dinî gerçeklik, Din sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Çünkü, Din sosyolojisi, “toplumun ortaklaşa dini hayatını, din ve toplum münasebetlerini, bu münasebetlerden doğan etki ve tepkiler ile dinî grupların incelenmesini kendisine konu edinir.”³ Bu çalışma, Din Sosyolojisi’nin metot ve yöntemlerinden yararlanılarak yapılan, (Adıyaman ilinin) Kâhta ilçesine bağlı Ortanca Köyü ve Bağlar Mahallesi’ndeki Alevîlerin dini ve sosyal hayatı ile ilgili sınırlı bir alan araştırmasıdır.

Üzerinde yoğun tartışmalar yapılan Alevîliğin, ülkemizdeki tezahürleri açısından incelenmesi gereken bir yapı olduğu ve Alevîlik ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Bu gerçekten hareketle Adıyaman ili Kâhta ilçesi Ortanca Köyü ve Bağlar Mahallesi’nde yaşayan Alevîlerin sosyal, kültürel ve inançlarıyla ilgili bir çalışmanın Türkiye genelindeki diğer Alevî toplumlarıyla alakalı çalışmalara bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

¹ Ali Akdoğan, “Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatı’nın Fonksiyonu”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2008, c. 44, sayı 3, s. 88

² Yasin Aktay-M. Emin Köktaş, *Din Sosyolojisi*, Vadi Yay. 3. Baskı, Ankara 2007, s. 23

³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay. İstanbul 1998, s. 52

2. Önem

Alevî inanışlarının sistematikliği, örf-adet, gelenek ve görenekleri ve İslâm Dininin bir ögesi olup olmadığı konusu her dönemde tartışılan bir konu olmuştur. Ayrıca; Türkiye’de Alevîler üzerinde azınlık sayılmaları şeklindeki tartışmaların yoğunlaştığı günümüzde Alevîlik ile ilgili yapılan çalışmaların önem arz ettiği bir gerçektir. Araştırmanın temel bulgularının bu konuda hali hazırda yapılmış ve ileride yapılacak olan diğer çalışmalar için, en azından adı geçen bölgelerdeki Alevî dokusunu tanımlama anlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Amaç

Din, hem kabul edildiği toplumsal yapıdaki sosyo-kültürel değişimlerden etkilenen hem de topluluk üyelerine kazandırdığı tutum ve davranışlar yönüyle toplumu etkileyen kurumsal bir yapıdır. Bu nedenle, Adıyaman ili, Kâhta ilçesi Ortanca Köyü ve Bağlar Mahallesinde yaşayan Alevîler üzerinde yapılan bu alan araştırmasında bu yörede yaşayan Alevî toplumunun dini inanç ve pratiklerinin incelenmesi düşünülmektedir. İşte bu çalışma, kısmen de olsa, din ve sosyo-kültürel değişimlerin meydana getirdiği, karşılıklı etkileri tespitiye yöneliktir.

4. Sınırlılıklar

Araştırmanın konusu; Adıyaman ili Kâhta ilçesi Ortanca Köyü ve Bağlar Mahallesinde yaşayan Alevî nüfusu ile sınırlı tutulmuştur. Çünkü Adıyaman yöresinde geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Alevî toplumunun tamamını incelemek, bu çalışmanın boyutlarını aşacak niteliktedir. Ayrıca araştırma:

Katılımcı gözlem, gözlem ve mülakat gibi tekniklerle elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır. Çünkü başta kaynak kişiler olmak üzere araştırmanın yapıldığı zaman ve mekânlar bu çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

5. Varsayımlar

Bilimsel araştırmaların temel hareket noktası varsayımlar üzerine kuruludur. ‘‘Varsayım; daha önce denenmeyen veya araştırılmayan bir yargı veyahut araştırmanın sonucu kapsamında bize gerçeğe ulaşmada yol gösterecek, doğruluğu genel gözlem ve daha önce yapılmış araştırmaların sonucuna dayanan araştırma öncesi zihinsel önermeler bütünü olarak tanımlanmaktadır.’’⁴

Bu bağlamda yöre Alevîleri üzerinde yapılan bu araştırmada, Alevî toplumunun günlük hayat ve inanç pratikleri üzerinde, değişen ve modern bir yapıya bürünen dünya gerçekliği, neredeyse bu değişimlere uymaya mecbur bırakan bir toplumsal yapının olduğu ön kabulü, araştırmanın temel varsayımdır. Buradan hareketle araştırmanın varsayımları aşağıda sıralanmıştır:

I. Çeşitli sebeplerle yöre Alevîlerinin; şehir toplumu ile etkileşimde bulunması, toplumsal hareketlilik ve tabakalaşma üzerinde etkileyici bir rol oynamaktadır. Bu durum yaşlı ve genç bireylerin; dini bilgi, anlayış ve pratiklerinde farklılıklara neden olmaktadır. Bu sebeple yaşlı kuşağın genç kuşağa nazaran, geleneksel Alevîliğe daha fazla bağlı olacağı ancak genç kuşağın, şehirdeki modern yaşama ayak uydurma çabaları nedeniyle geleneklerden bağımsız eğilimler göstereceği varsayılmaktadır.

II. Sosyo-kültürel değişim sürecinin aynı zamanda ortak coğrafyayı paylaşan Alevî ve Sünnî halkın birbirlerini daha iyi tanımalarına ve karşılıklı etkileşim içine girmelerine neden olacağı ve bu etkileşimin Alevî-Sünnî toplumlarına çeşitli yansımaları olacağı düşünölmektedir.

III. Geleneksel halk inançları, ibadet anlayışları ve yaşam tarzları konusunda yöre halkının Alevî ve Sünnî perspektiflerinin farklılıklar gösterebileceği ve bazen benzerlikler olabileceği düşünölmektedir.

⁴ Orhan Türkdoğan, *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul 1995, s.159

6. Yöntem ve Teknikler

Araştırmalarda uygulanacak metotların bilimsel bir dayanağının olması gerekir. Bir araştırmanın bilimsel bir değer ifade etmesi açısından bu gerçek son derece önem arz etmektedir.

Araştırma, Kâhta İlçesine bağlı Bağlar Mahallesi ve Ortanca Köyü'nde yaşayan Alevîlerin dinî ve sosyal hayatını konu edindiğinden, sağlam verilere ulaşabilmek için alan araştırmasının teknikleri kullanılmıştır. Bu nedenle, yapılan çalışmada sonuçlara ulaşmak için; kaynak tarama, gözlem, katılımcı gözlem ve görüşme (mülakat) teknikleri kullanılmıştır. Bu tekniklerin yanı sıra yöre ile ilgili bilgiler ve bazı kavramlar konusunda internetten de istifade edilmiştir.

Çalışmanın başlarında, anket tekniği uygulanmak istenmiş olsa da yöre halkının bazı nedenlerle çekinmeleri ve okuryazarlık düzeylerinin az oluşu gibi nedenlerle bu tekniği uygulamanın bir takım zorlukları olduğu tespit edilmiştir. Alan araştırması yapılarak hazırlanmış eserler incelenmiş, mülakatta kullanılacak sorular önceden belirlenmiştir. Bu nedenle mülakat tekniğinin kullanılmasının doğru bir tercih olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede 69'u erkek, 19'u bayan olmak üzere toplamda 88 kişi ile görüşülmüştür.

Çalışmanın ilk zamanlarında, sorulan sorulara karşı şüpheci bir tavırla mesafeli duran yöre halkının, bu tavrını aşmak için mülakat sırasında öncelikle güven oluşturma yoluna gidilmiştir. Çünkü Alevî toplumlarının kendileriyle ilgili yapılan benzer çalışmalarda daha önce yaşadıkları olumsuz tecrübelerin tesiriyle, verdikleri bilgilerin taraflı bir şekilde kullanılması gibi bazı sıkıntılar yaşadıkları mülakatlarda tecrübe edilmiştir. Hep ezildikleri, tanınmadıkları ve dışlandıkları tezini ortaya atan bireylerle zaman içinde samimi sohbetler kurularak ve çalışmanın "kendilerini ifade edebilme ve tanıtabilme adına bir fırsat olduğu" düşüncesi onlara verilmeye çalışılmıştır.

Mülakat yapılırken sorular, öncelikle belirlenen konuda bilgi sahibi olduğu düşünülen kişilere sorulmuştur. Doğum konusunda genelde bayanlarla, evlilik konusunda evli kişilerle, ölüm ile ilgili inanışlar konusunda bu konuda tecrübeli olan yaşlı kişiler ile görüşülmüştür. Sonra rastgele seçilen kaynak şahısların ilgili konu hakkındaki görüşleri alınarak Kâhta yöresi Alevîlerinin inançları, ibadet anlayışları ve hayat tarzları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂHTA YÖRESİNİN GENEL YAPISI

Kâhta, Adıyaman ilinin en büyük ve en kalabalık ilçesidir.⁵ İlçe merkezinin yerleşim yeri, geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. İlçenin kuzey bölgesi dağlık olup, bu bölgede köyler tarım arazisi dışına, yamaçlara kurulmuştur. Güney bölümündeki köyler ise ova içerisindedir.⁶

Kâhta, Fırat nehrinin zengin sularıyla beslenen Atatürk Barajı üzerinde yer almaktadır. Barajın etkisiyle ilçenin pek çok verimli toprakları sular altında kalmış, tarım ürünlerinde değişimler olmuştur. Ayrıca baraj, ilçenin ikliminin de zamanla değişmesine ve daha çok Akdeniz iklimine kaymasına neden olmuştur.⁷

Yeri gelmişken Kâhta ilçesinin genel özelliklerine kısaca değinmenin, Kâhta yöresini tanıma açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında, Kâhta yöresinin, coğrafi özellikleri, iklimi, bitki örtüsü, nüfus yapısı ve tarihi hakkında kısa bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bu bilgilerin yöreyi tanıma ve hakkında sağlam verilere ulaşma konusunda faydalı olacağı düşünülmektedir.

⁵ http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=199 23.06.2011; *Vikipedi, özgür ansiklopedi*: <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2hta> 10.06.2011

⁶ Esra Şaşmaz, *Kâhta Şehir Coğrafyası*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Niğde 2010, s. 8

⁷ Şaşmaz, a.g.e. s. 7

1.1. Coğrafi Özellikleri

Kâhta; 38-17 doğu boylamı ile 37-45 kuzey enlemi üzerinde yer alır. Denizden yüksekliği 750 metredir.⁸ Kuzeyde yüksekliği 2000 metreye ulaşan sıra dağlarla çevrili olan ilçe, 1490 km²'lik yüz ölçüme sahiptir. Adıyaman ilinin 33 km. doğusunda yer alır. İlçe yüzölçümünün -Kâhta merkez dâhil- yaklaşık üçte ikisi 1. derecede, kalan yaklaşık üçte biri ise 2. derecede deprem bölgesi içindedir.⁹

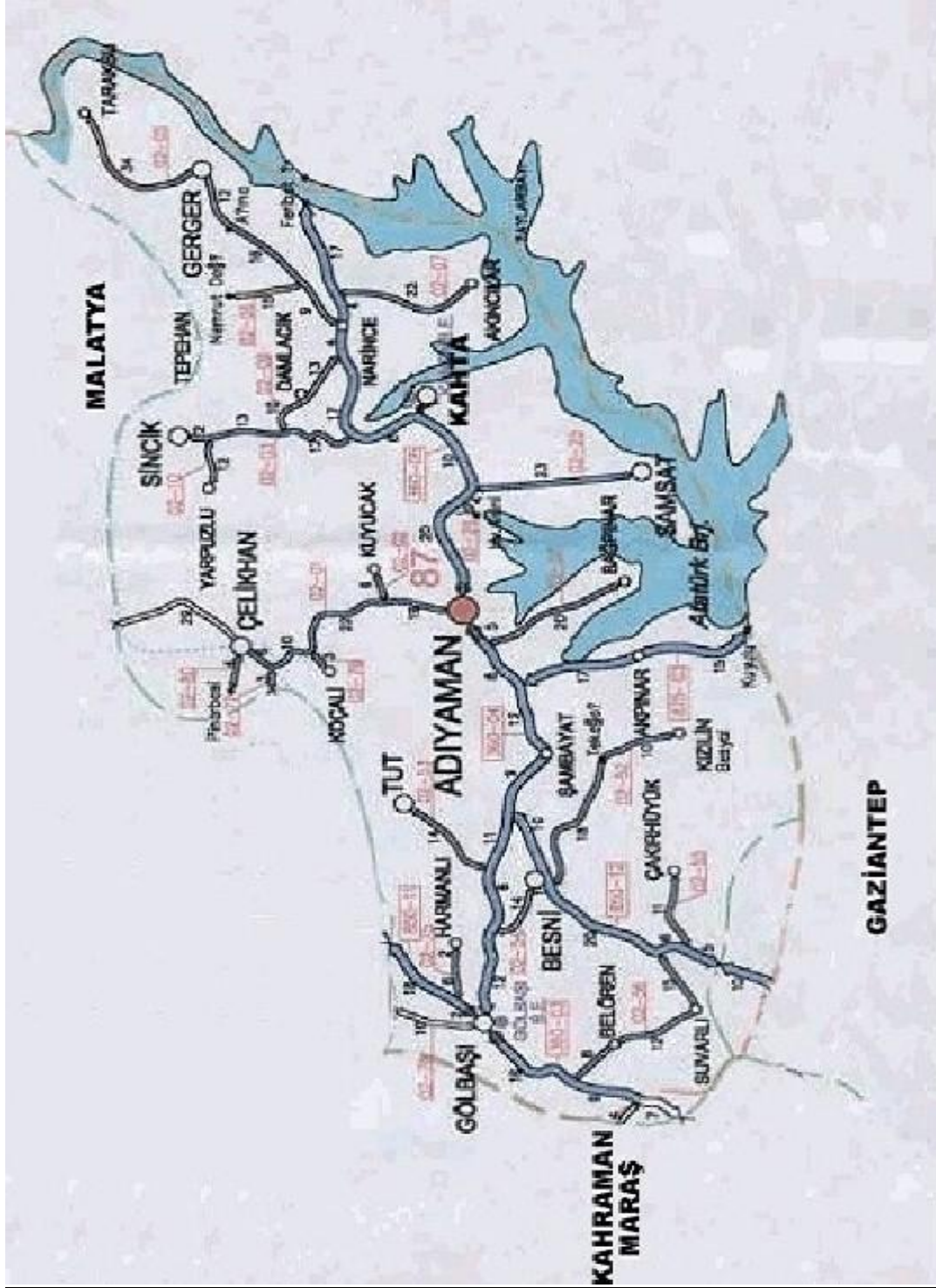
Kâhta ilçesi, doğuda Gerger ilçesi, güney ve güneydoğuda Şanlıurfa ili, güneybatıda Samsat ilçesi, batıda Adıyaman, kuzeyde Sincik ilçesi ve Malatya ili ile çevrilidir. Şu anda ilçenin doğu ve güneydoğu kesimindeki sınırını Atatürk Baraj Gölü meydana getirmektedir.

İlçenin kuzey kesimi dağlık alanlardan meydana gelirken, güney kesimi düzlük alanlardan meydana gelmektedir. Kuzeydeki en yüksek nokta (2.206m.), Nemrut Dağıdır. Dağlık alanlardan güneye doğru gidildikçe önce plato alanlarına sonra geniş ovalara geçilir. Kâhta, Antitoros Dağlarının güney eteklerinde başlayıp güneye doğru alçalan ve Harran ovasına doğru uzanan bir arazi yapısına sahiptir. İlçe merkezi düz bir alanda kurulmuştur.¹⁰

⁸ Ekrem Demir, "Kâhta'nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 2004, s. 227

⁹ Ekrem Demir, *a.g.e.* s. 229; <http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/belge/1-58140/kahta.html> 23.06.2011

¹⁰ Zübeyde Akan, *Kahta (Adıyaman Yöresinde Yetişen Makrofungusların Saptanması)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep 2002, s. 7; <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2hta> 10.06.2011

Şekil 1: Kâhta İlçesinin Konumu.¹¹

¹¹ Kardeş, a.g.e. s. 7.

1.1.1. İklimi

‘‘Kâhta sınırları içersinde bulunan Atatürk Barajı Gölü nedeniyle, iklim yapısı önemli bir ölçüde değişikliğe uğramıştır. Karasal olan iklim yapısı, Atatürk Baraj Gölünün etkisiyle değişerek, Akdeniz iklimi ile benzerlik göstermeye başlamıştır.’’¹² ‘‘Genelde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Doğu Anadolu ile Akdeniz bölgeleri arasında geçit konumundadır. Bölgedeki diğer illere göre daha çok yağış alır.’’¹³ İklim, bitki örtüsü üzerinde de etkili olmuştur.

1.1.2. Bitki Örtüsü

Kâhta yöresinin bitki örtüsü, Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerinin özelliklerini taşımaktadır. Yüksek rakımlı yerler genelde meşe ağaçları ile kaplanmış olmakla birlikte, bu alanlar yer yer muhtelif nedenlerle çıplak hale geldiği görülmektedir. Yaz mevsiminin uzun ve kurak geçmesi dolayısıyla orman içi bitki örtüsü yok denecek kadar azdır. Tarım yapılmayan alanlar çayır, mera, yabani ağaçlar ve makilerle kaplıdır. Tarla alanlarının bulunduğu alçak rakımlı arazilerin bitki örtüsü ise, insanların eliyle tahribata uğramıştır.¹⁴

Burada Kâhta yöresinin nüfus yapısına kısaca değinmenin, yörenin genel bir fotoğrafını çekme adına faydalı olacağı düşünülmüştür.

1.2. Nüfus Yapısı

Kâhta yöresinde nüfus, genellikle Sünnî ağırlıklıdır. İlçede az sayıda Hristiyan nüfus da bulunmaktadır. Sünnî yoğunluklu yörede Alevî nüfusu gözle görülebilecek düzeyde azdır. Yöre Alevîleri sadece Ortanca köyünde ve Bağlar mahallesinde yaşamakta olup, kendilerini Türkmen olarak tanıtmaktadırlar.

¹² Şaşmaz, *a.g.e.* s. 14; http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=197, 23.06.2011

¹³ <http://www.maliye.gov.tr/defterdarliklar/adiyaman/adiyaman/COGRAFI.htm>, 29.05.2011

¹⁴ <http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/belge/1-58140/kahta.html>, 23.06.2011

Yaklaşık olarak 6 yüzyıldır, bu topraklarda yaşadıklarını belirtmektedirler.¹⁵ Ayrıca yörede yaşayan Kürt kesimle etkileşim sonucu dilleri değişmeye başlamış olup, zamanla Kürtçe konuşur olmuşlardır denilebilir.¹⁶

TÜİK 2010 verilerine göre, Adıyaman, Kâhta, Bağlar ve Ortanca'nın nüfus sayıları aşağıya çıkarılmış olup, bu verilerin Kâhta yöresindeki Alevîlerin, genel nüfus içerisindeki yerini tanıtmaya adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU ADRESE DAYALI NÜFUS KAYIT SİSTEMİ (ADNKS) VERİ TABANI Şehir, belde ve köy nüfusları - 2010¹⁷			
	Toplam	Erkek	Kadın
Adıyaman İli	590.935	294.920	296.015
Kâhta İlçesi	63.216	31.729	31.487
Ortanca Köyü	407	198	209
Bağlar Mahallesi	330	153	167

Tablo 1: TÜİK 2010 verilerine göre Yöre Nüfusu

Kâhta yöresinin tarihi serüvenine kısaca değinmenin, yöreyi ve temel dinamiklerini anlama adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

¹⁵ Rahman Ergün, Ortanca 1947 doğumlu, çiftçi, İlkokul mezunu (Rahman Dede olarak tanınır)

¹⁶ Hasan Turan, 1942 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

¹⁷ http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&ENVID=adnksdb2Env&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=2&p_yil=2010&p_dil=1&desformat=html 08.05.2011

1.3. TARİHİ

Kâhta'nın geçmişi, Mezopotamya'ya yakın olması nedeniyle tarih öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır.¹⁸ Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar sayısız medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Yörede yapılan arkeolojik kazılardan elde edinilen eser ve bulgular ile günümüze intikal eden canlı tarihi bulgular en belirgin kanıtlardır.¹⁹

Paleolitik, neolitik, kalkolitik dönem ve tunç devrine ait elde edilen eserler, Adıyaman müzesinde sergilenmektedir. M.Ö. 2000 yıllarında Kommagene Krallığının kuruluşuna kadar (M.Ö. 69) Hititler, Mitaniler, Asurlular, Geç Hititliler, Persler, Kummurlar ile Makedonyalı Büyük İskender'in hâkimiyeti ve Doğu Roma imparatorluğun egemenliği hüküm sürmüştür.²⁰ M.Ö. 69 yılında kurulan Kommagene Krallığı bugün dünyanın sekizinci harikası olarak aday gösterilen Nemrut dağındaki dev heykelleri ve ilçedeki diğer tarihi eserleri bırakmıştır. 142 yıl yörede hüküm süren ve bugünlere intikal eden eserleri bırakan Kommagene Krallığı M.S. 72 yılında Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırılarak Suriye Eyaleti'ne bağlanmıştır.²¹

İlçenin Antik Çağ'da ve Bizans döneminde adı bilinmemektedir. Orta çağda İslâm dünyasının sınır kalelerinden biri olmuştur. M.S. 670'de Emeviler, 758'de Bizans ve Sasaniler, 926'da Hamdaniler, 1226'da Selçuklular, 1284'e kadar Memlükülüler, Artuklular ve Dulkadiroğulları, 1393'te Timur ve 1516'dan sonra da Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hâkim olmuştur.

Kâhta şehri şu anda bulunduğu yere Cumhuriyetin ilk yıllarında taşınmış olup daha önce şimdiki Kocahisar (Eski Kâhta) köyünün bulunduğu yerde idi. M.Ö.

¹⁸ Adıyaman Üniversitesi, *20 Yıllık Gelişme Planı 2008-2027*, Adıyaman 2008, s. 11

¹⁹ Hülya Kardeş, *Kâhta Bölgesinin Arkeolojik Öneme Sahip Alan ve Eserlerinin CBS Yardımıyla Veritabanının Oluşturulması ve Mevcut Kullanımın Belirlenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Arkeometri Anabilim Dalı, Adana 2010, s. 1.

²⁰ Ramazan Arslan, *XIX. Yüzyılda Hısnımanşûr, Behisni, Gerger ve Kâhta'nın Sosyal ve İktisadi Durumu*, (Basılmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Sivas 2009 s. 1.

²¹ http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=199, 10.06.2011

üçüncü yüz yılın ilk yarısında ‘‘ARSEMES’’ adlı bir kralın bu yörede hâkimiyet kurduğu sanılmaktadır. II. Selçukos’un (M.Ö. 246-225) kardeşi Arses adındaki bir kralın kendi adıyla anılan iki kent görülmektedir:

Bunlardan birincisi eski Kâhta kalesinin karşısındaki yukarı Arsemia’dır. Kâhta kalesi, Selçuklu imparatoru Alparslan’ın Malazgirt zaferi (1071)’ den sonra (1085) Selçuklular tarafından Bizanslılardan alınır.²² Yöre zaman zaman Malatya Danişmendlileri, Selçuklular ve Artuklular arasında el değiştirir. Kale daha sonra (XII. yy.) Melik’ul-Mansur tarafından onarılır. Bir süre Harput emirliği, Danişmendler ve Selçuklular arasında el değiştirir. Kaleyi daha sonra Sultan Alaeddin Keykubad’ın seraskeri Ceyli Bey zapteder. Bölgede Selçuklu hâkimiyeti başlar (1226). Kâhta, Baba İshak ayaklanmasında (1240-1241) yağmalanır.²³

Kâhta kalesinin adı Memlûklüler ile Moğollar arasında geçen savaşlarda sık sık geçer. 1283-1289 yıllarında kale Halep valisi Kara Sungur tarafından alınır. Yeniden tahkim edilir. Daha sonra Osmanlı hâkimiyetine geçer. Timur Malatya ve Kâhta’ya kadar olan kaleleri ele geçince, Yıldırım Beyazıt kalelere koyduğu muhafızları kovarak Türkmen’lerden Kara Osman’ı tahta geçirir. Timur’un çekilmesiyle Memlûklüler bölgeye hâkim olurlar (1417-1418). Memlûklülerin hâkimiyeti Yavuz Sultan Selim’in bölgeyi ele geçirmesine kadar devam eder.²⁴

1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra diğer ilçeler gibi önce Zülkadiriye Emaretine, Kanuni zamanında ise sancak merkezi haline getirilen Samsat’a bağlanarak Zülkadiriye Eyaletine (Maraş) bağlanır. Kâhta, 1849 yılında ise Hısn-ı Mansur’a (Adıyaman) bağlanır. 1859 yılında Malatya sancak olunca Kâhta’da diğer kazalar gibi yeniden Malatya’ya bağlanır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına kadar devam eder.

²² Demir, *a.g.e.* s. 230

²³ Demir, *a.g.e.* s. 231; http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=199, 10.06.2011

²⁴ Arslan, *a.g.e.* s.16

Kâhta Cumhuriyet döneminde Malatya'ya bağlı bir ilçe olarak eski durumunu muhafaza eder. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yer değiştirerek eski Kâhta'dan 26 km güneyindeki şimdiki yerine taşınır.²⁵ 1954 yılında Adıyaman'ın il olması ile birlikte Adıyaman'a bağlanmıştır.²⁶

Tarihi süreç içerisinde Kâhta ilçesini kısaca inceledikten sonra Bağlar mahallesi ve Ortanca köyüne de bir miktar değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. Bağlar Mahallesi

Kâhta ilçe merkezine 1 km mesafede bulunan Bağlar Mahallesi toplam 85 haneli 330 nüfusludur. Yerleşim yeri düz arazi üzerine kurulan mahalle Kâhta/Adıyaman karayolunun yaklaşık 700 m doğusundadır.

Yakın bir tarihe kadar köy olan Mahallenin batısında Ortanca Köyü bulunmaktadır. Kuzeyinde Çobanlı Köyü ve güneyinde Kubilay Mezrası yer almaktadır. Eski adı Bizirin ya da Bizrin olan Bağlar mahallesinde genelde akraba aileler yaşamaktadır.²⁷ Mahallenin başlıca geçim kaynağı çiftçiliktir.²⁸

Mahallenin ekonomisi tarıma dayalıdır.²⁹ Başlıca yetişen ürünler; arpa, buğday, nohut ve mercimektir.³⁰ Hayvancılık daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmaktadır.³¹ Mahalle yolu asfalttır. İçme suyu köylere getirilen ilçe su şebekesi ile dağılımı suretiyle temin edilmektedir. Kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır.³²

²⁵ Demir, *a.g.e.* s. 230; http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=199, 10.06.2011

²⁶ <http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/belge/1-58140/kahta.html>, 04.07.2011

²⁷ Mustafa Şahin, 1967 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

²⁸ Sabri Erbek, 1944 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

²⁹ Selman Avcı, 1947 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

³⁰ Zeynal Demir, 1953 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

³¹ Murat Turan, 1973 Bağlar Doğumlu, İlkokul mezunu.

³² Hüseyin Aydın, 1960 Bağlar doğumlu, lise mezunu.

Mahallede özel ağaçlandırma alanları bulunmakta, köylülerin kendi imkânlarıyla oluşturdıkları ve çeşitli meyve ağaçlarından oluşan tüketim amaçlı özel bahçelerinin yanı sıra nar bahçeleri ve üzüm bağları da mevcuttur.³³

Resim 1: Yakın bir zamana kadar köy olan Bağlar (Bizrin) mahallesinden bir görünüm.

Kâhta yöresinde Alevî yerleşim yerlerinden biri olan Bağlar mahallesine özetle değindikten sonra bir diğer Alevî yerleşim yeri olan Ortanca Köyü hakkında kısaca bilgi vermenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

³³ Hasan Doğan, 1945 Bağlar doğumlu, okuryazar; Hüseyin Aydın; Sait Ezen.

3. Ortanca Köyü

Kâhta ilçe merkezine 5 km mesafede bulunan Ortanca Köyü toplam 150 haneli 407 nüfusludur. Yerleşim yeri düz arazi üzerine kurulan köy Kâhta/Adıyaman karayolunun ve yeni kurulan Sanayi Sitesi'nin yaklaşık 500 m doğusundadır. Köyün doğusunda Bağlar Köyü, batısında Kokalan ve Çıralık Köyleri, kuzeyinde Çobanlı Köyü ve güneyinde Kubilay Mezrası yer almaktadır.

Eski adı Süsyan olan Ortanca Köyü'nde genelde akraba aileler yaşamaktadır.³⁴ Köyün başlıca geçim kaynağı çiftçiliktir.³⁵ Köyde yetişen en önemli ürünler arpa, buğday, nohut, mercimektir.³⁶ Hayvancılık daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmaktadır.³⁷

Resim 2: Ortanca köyünden bir görünüm.

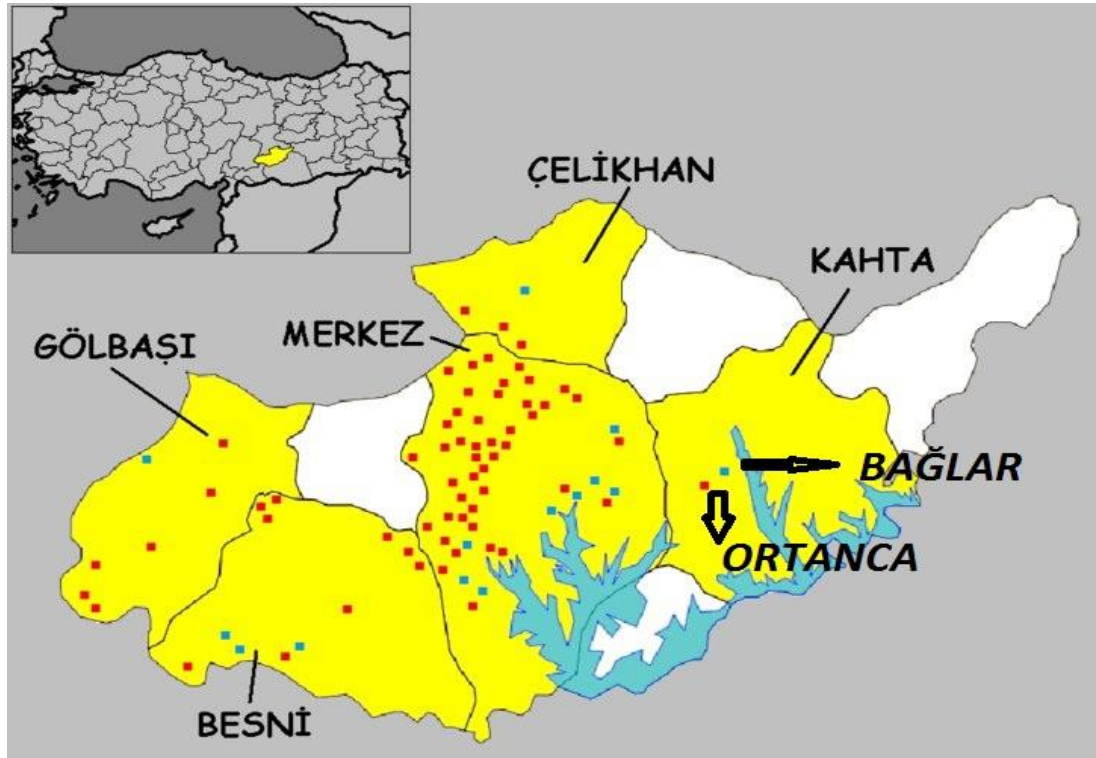
³⁴ Mahmut Bozan, 1949 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

³⁵ Hüseyin Özen, 1952 Ortanca doğumlu, lise mezunu

³⁶ Hasan Baran, 1951 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

³⁷ M. Ali Tanrıverdi, 1949 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Ortanca Köyü'nde 1 derslikli ilköğretim okulu ve 2 adet öğretmen lojmanı bulunmaktadır. Köy okulunda bilgi teknolojisi sınıfı, internet bağlantısı ve 6 adet bilgisayar bulunmaktadır. Köy yolu stabilize. İçme suyu köylere getirilen Recep Suyu'nun şebeke ile dağılımı suretiyle temin edilmektedir. Kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Köyde özel ağaçlandırma alanları bulunmakta,³⁸ köylülerin kendi imkânlarıyla oluşturdukları ve çeşitli meyve ağaçlarından oluşan tüketim amaçlı³⁹ özel bahçelerinin yanında nar bahçeleri ve üzüm bağları da mevcuttur.⁴⁰ Bağlar mahallesinde üç-dört Sünnî aile yaşamaktadır. Buna karşın Ortanca köyünde sadece Alevî nüfus yaşamaktadır.

Resim 3: Adıyaman Yöresinde Alevî Yerleşim Yerleri (Kırmızı Renk: Alevî, Mavi Renk: Alevî-Sünnî Karışık)

³⁸ Hüseyin Kıran, 1962 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

³⁹ Hasan Baran, 1951 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

⁴⁰ http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=1153, 08.05.2011

Kâhta ilçesinin genel yapı özelliği, Adıyaman ili ve civar ilçelerin yapı özellikleri ile benzerlikler göstermekte, ayrıca iklimi, bitki örtüsü ve tarihi serüven bu küçük coğrafyada aynı kaderi paylaşmaktadır denilebilir. Tüm bu bilgilerden sonra Kâhta yöresinin hayat tarzına kısaca değinilecektir.

4. HAYAT TARZI

4.1. Besin ve Sağlık

Yöre, yemek çeşitleri bakımından birçok ille, özellikle de çevre illerle benzerlik göstermekle beraber, gerek yemeklerin adı ve gerekse de yapılış şekli ile farklılık göstermektedir. Yöre yemeklerinin temel maddeleri; Buğday ürünleri, kuru baklagiller, sebzelerden patlıcan, domates, lahanadan oluşmaktadır.⁴¹ Tat ve aroma verici olarak bütün yemeklerde çeşitli baharatlar kullanılmaktadır.⁴²

Etlı yemekler tercih sebebi olmakla birlikte gelir durumuna göre yemek türleri farklılaşmaktadır. Bazı ailelerde ekonomik duruma göre etin yerini kuru baklagiller almaktadır.⁴³ Ayrıca yabani bazı otların da yemeklerde kullanıldığı söylenmektedir.⁴⁴

Zengin aile sofralarında, meze olarak yer alan çiğköftenin; yöre halkı tarafından, et yerine maddi imkânsızlıklar nedeniyle içerisine yumurta konulup akşam yemeği olarak tüketildiği gerçeğine sık rastlanmaktadır.⁴⁵

Sağlık alanında daha önceki yıllarla kıyaslanamayacak kadar ilerleme sağlandığı, artık hiçbir doğumun köylerde yapılmamasından anlaşılmaktadır. Kadınların hamilelik süreci sağlık görevlilerinin kontrolünde geçirilmekte, doğumlar

⁴¹ Zenyep Altuğ, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu; Sait Ezen; Rahman Ergün.

⁴² Fatma Ergün, 1942 Ortanca doğumlu, okuryazar.

⁴³ Ayşe Tanrıverdi, 1954 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

⁴⁴ Zübeyde Erkan, 1977 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

⁴⁵ Zübeyde Erkan; Ayşe Tanrıverdi, Saliha Turan; 1949 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Kâhta ilçe merkezi veya Adıyaman il merkezindeki hastanelerde gerçekleştirilmektedir.⁴⁶

Diğer taraftan sağlık alanında sosyal güvencesi olmayan kişi yok denecek kadar az sayıdadır. İl ve Kâhta İlçesindeki devlet hastanelerinin yanı sıra Ortanca Köyü ve Bağlar mahallesine yakın olan Sağlık Ocaklarında doktor, ebe-hemşire ya da bir sağlık memuru bulundurulması insanların ihtiyaç duyduğu anda sağlık hizmetlerine kolaylıkla ulaşabilmesini sağlamaktadır.

4.2. Giyim ve Barınma

Yörede giyim, ilçe merkezinde geleneksel giyinme tarzını yitirmekle beraber, kırsal kesimde geleneksel kıyafetlere rastlamak mümkündür. Kadın ve erkek giyiminde yöre geleneksel giyim tarzının en güzel örneklerini sunmuş olsa da bu tarz, günümüzde yok olmaya yüz tutmuştur denilebilir. Kırsal kesimde, bazı geleneksel kıyafetlere yaşlı nüfusta rastlanmaktadır. İlçe merkezinde ise kadın ve erkek kıyafetlerinin geleneksellikten uzaklaşarak modernleştiği görülmektedir.⁴⁷

Değişim sürecini geçmişten günümüze kadın kıyafetindeki değişiklikte de görmek mümkündür. Kırsal kesimlerde hâlâ yöresel kıyafet örneklerine rastlamak mümkündür. Dağ köylerinde kıl kumaştan yapılmış şalvar, aba denilen ceket ve yakasız gömlekler giyilmektedir. Aba, yakalı ve yakasız şekilleri olan bir çeşit gömlektir. Ayakta genellikle çorap ve yemeni⁴⁸ bulunmaktadır.

Şalvar ve yakalı veya yakasız gömlekle bütünleşen kıyafet, “fillik kuşak” adıyla bilinen beyaz, ipek püsküllü bir kuşak sarılarak tamamlanır. Erkek kıyafetlerinde kıl kumaştan yapılan şalvarlar ve abalar günümüzde varlığını yitirmeye başlamıştır.⁴⁹ Yöre Alevîlerinde yaşlı kesim tarafından şalvar giyiliyor

⁴⁶ Emine Aslan, 1942 Ortanca Doğumlu, okuryazar değil; Fatma Ergün.

⁴⁷ <http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/belge/1-58215/giyim---kusam.html> 29.05.2011

⁴⁸ Yemeni: Bir tür hafif ayakkabı.

⁴⁹ <http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/belge/1-58215/giyim---kusam.html> 29.05.2011

olmasına karşın, genç nüfusun modern kıyafetler giyinme eğiliminde olduğu söylenebilir.⁵⁰

Beslenme ve giyim tarzında olduğu gibi, barınma konusunda da eski uygulama ve alışkanlıklar terk edilmektedir. Eski yapı evler yerini yeni yapı evlere bırakmaktadır. Eski yapıların bazılarında ise tadilat yoluna gidilip yenileme işlemleri yapılmakta ve birçok evin pencere sistemlerini PVC malzemeleriyle yenilenmekte ve böylece gelenek ve modern zamanlarda kullanılan çeşitli malzemelerin ‘‘melezlenmiş yeni bir tarz’’⁵¹ ortaya çıkardığı gözlenmektedir. Diğer taraftan yeni inşa edilen ev, samanlık, ambar ve ahır gibi mekânlarda şehirlerde kullanılan yapı malzemeleri tercih edilmektedir.⁵²

Evlerde kullanılan ev araç-gereçleri ve çeşitli eşyalarda da önemli değişikliklerin olduğu gözlenmektedir. Çamaşır makinesi, buzdolabı, televizyon gibi elektrikli ev aletlerinin neredeyse tamamı ile halı, kanep ve oturma grubu gibi çeşitli mobilyaların köylerde kullanımı yaygınlaşmış ve kullanılması vazgeçilmez bir hayat tarzı haline gelmiştir.

Kâhta yöresinde giyim kuşam alanında kendini gösteren yenilik hareketleri ve modernleşme faaliyetleri eğlence ve kitle iletişim araçlarında da kendini gösteriyor denilebilir. Bu konuya ‘‘Eğlence ve Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı’’ başlığı altında kısaca değinilecektir.

4.3. Eğlence ve Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı

Geçmiş yıllara nazaran düğünlerde, bayramlarda ve kış gecelerinde yoğun olarak yaşatılan eğlencelerin önemli ölçüde unutulmaya yüz tuttuğu söylenebilir.⁵³ Çünkü geçmiş yıllarda düğünler ve dini bayramlar doğaçlama yapılan çeşitli eğlencelerle geçirilirken son yıllarda insanların iş ve eğitim için şehirlere göçünün

⁵⁰ Sait Ezen; Rahman Ergün; Hüseyin Aydın.

⁵¹ Alaattin Dikmen, *Bursa İnanç Coğrafyası*, (Basılmamış Doktora tezi) Bursa 2007 s. 34-35

⁵² Dikmen, *a.g.e.* s. 34

⁵³ Şükrü Çetinkaya, 1948 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu; Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi.

artması nedeniyle bu organizasyonu yapacak nüfus kalmamış gibidir.⁵⁴ Çünkü eğlence denilince akla ilk gelen gençlerin, eğitim ve ekonomik gerekçelerle başka şehirlere gitmesi uzun süreli eğlencelerin tertiplenmesinin zaman ve zeminini kendiliğinden yok etmiştir.

Artık geride kalan bireyler için televizyon kanallarının şehir hayatında olduğu gibi köylerde de önemli bir eğlence, zaman geçirme ve seyir aracı haline gelmiş olduğu söylenebilir. Çünkü uydu cihazı ve anten sistemleri, çağın vazgeçilmez iletişim aracı haline gelen cep telefonları ve birçok evde var olan internet; araştırmanın yapıldığı iki yerleşim alanında da yoğun olarak kullanıldığı rahatlıkla gözlenebilmektedir.

Eğlence ve kitle iletişim araçlarının kullanımı, iş hayatı ve ekonomik durum ile yakından ilgilidir. Bu konuya kısaca değinmek yararlı olacaktır.

5. BAĞLAR VE ORTANCA'DA İŞ HAYATI VE EKONOMİK DURUM

İki yerleşim alanı da günümüze kadar ki süreçlerinde, temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar tarım ve hayvancılığa ait ürünler yetiştirmiştir. Bu durum çok değişmemekle birlikte birkaç ana başlıkta özetlenebilir:

5.1. Hayvancılık

Yaklaşık 30-40 yıl öncesine kadar Bağlar ve Ortanca'da, yüzlerce küçükbaş hayvan sürüsünün olduğu bilinmektedir.⁵⁵ Sürü sahiplerinin hayvanlarının çokluğundan dolayı çobanlar tuttuğu söylenmektedir.⁵⁶ Bu durum küçükbaş hayvancılığın bir zamanlar temel geçim kaynağı olduğunu göstermektedir. Büyükbaş

⁵⁴ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün; Sait Ezen.

⁵⁵ Yusuf Yıldız, 1937 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu; Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi;

⁵⁶ Abuzer Durmuş, 1947 Ortanca doğumlu, okuryazar değil; Cemal Dursun, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

hayvanlar ise daha çok çift sürmek, taşımacılıkta kullanmak ve sütünden faydalanmak için az sayıda beslendiği belirtilmektedir.⁵⁷

Hâlihazırda araştırmanın yapıldığı yerleşim yerlerinde hemen hemen her evde bir-iki büyük baş hayvanın bulunduğu, bunların süt ve süt ürünlerinden ekonomik girdiler sağlanmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Ortanca Köyü'nde yakın bir zamanda kurulan küçük çaplı iki mandıranın ve buralarda üretilen süt ürünlerini Kâhta ilçesi başta olmak üzere civar ilçe ve illerde satma girişimi, bunun tipik bir örneğidir. Küçükbaş hayvan sayısı ise giderek azalmıştır. Büyükbaş hayvana göre bakımı daha zahmetli olduğu için bu hayvanları besleyen aile sayısı azalmıştır.

Durum böyle olunca iki yerleşim biriminde de tarım önemli bir yer kazanmaktadır denilebilir.

5.2. Tarım

Bağlar ve Ortanca yerleşim birimlerinde üretilen tarım ürünlerinin başında buğday, arpa, nohut ve mercimek gelmektedir.⁵⁸

Araziler oldukça verimli olmasına rağmen toprağın belirli bir kaç ailenin elinde olması ve arazinin küçük olması nedenleriyle ekonomik girdisi yüksek olan mahsul üretilmemektedir. Ancak insanlar kendi ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda mahsul elde etmektedirler. Aynı şekilde birçok ailenin kendi tüketecekleri kuru üzüm ve pekmezlerini elde etmeye yetecek kadar üzüm bağları bulunduğu bilinmektedir.

Toprağın belirli ailelerin elinde olması yöre insanını alternatif çalışma alanlarına yöneltmektedir. Yöre dışında çalışma, mevsimlik işler ve iş göçleri bunlardan başlıcalarını teşkil etmektedir.

⁵⁷ Kanber Kaçkan, 1950 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu; Rahman Ergün; Sait Ezen.

⁵⁸ Yusuf Tanrıverdi; Abuzer Aydın, 1945 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

5.3. Yöre Dışında Çalışma

Yeterli arazisi bulunmayan veya arazilerinden yeterince mahsul elde edemeyen yöre halkı geçimlerini sağlamak için başka şehirlerde iş bulup çalışmak zorunda kalmaktadır.⁵⁹ Bu çalışma şekli çeşitli illere özellikle Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgesindeki illere gitme şeklinde olmaktadır.⁶⁰ Buralarda mevsimlik işlerde çalışılmaktadır.

5.3.1. Mevsimlik İşler

Birçok aile, özellikle yöre (Ortanca ve Bağlar) halkının bir zamanlar en önemli geçim kaynağı olan tütüne, devletin kota koymasından sonra, çeşitli iş arayışlarına girmişlerdir.⁶¹ İş arayışına ilk çözüm, mevsimlik işçi olarak çalışma şeklinde bulunmuştur. Bu çözüm şekli kalıcı olmamıştır. Çünkü mevsimlik çalıştıkları işlerden kazandıkları paralarla ailelerinin geçimini sağlamanın ciddi zorlukları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla mevsimlik işlerde çalışmada tam çözüm olmayınca büyük şehirlere giderek iş arayışına girmişlerdir.⁶²

Mevsimlik işler için ilk gidilen yerler İstanbul, Çukurova, Mersin ve Antalya gibi büyük iller olmuştur. Örneğin yörede Çukurova'ya giderek tarım işlerinde çapa yapmak, pamuk toplamak, limon ve portakal bahçelerinde çalışmak bir dönem işsiz insanlar için çıkış kapısı olmuştur.⁶³ Ayrıca inşaat işçisi olarak, yöre dışında çalışanların sayısı da az değildir.⁶⁴

⁵⁹ Ali Çetinkaya, 1952 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

⁶⁰ Hüseyin Ergün, 1968 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu; Rahman Ergün; Sait Ezen.

⁶¹ Sait Ezen; Yusuf Yıldız; Kanber Kaçkan.

⁶² Mehmet Kıran, 1951 Ortanca doğumlu, okuryazar değil; Yusuf Yıldız; Sait Ezen

⁶³ Yusuf Yıldırım, 1962 Ortanca doğumlu, okuryazar değil; Yusuf Yıldız; Rahman Ergün.

⁶⁴ Sait Dindar, 1948 Ortanca doğumlu, ortaokul mezunu; Hüseyin Aydın.

Mevsimlik işlerde çalışmak için Bağlar ve Ortanca dışına çıkanların yanı sıra bu iki yerleşim biriminde iş göçleri de yaşanmaktadır.

5.3.2. Bağlar ve Ortanca'da İş Göçleri

İki yerleşim yerinde de bir göç yoğunluğu yaşanmaktadır. Bu göç yoğunluğu, “köyde oturanların istikbale ait beklentilerinin şehirlerde olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.”⁶⁵ İş ve çalışma imkânı bulanların şehre göç etmeyi ya hiç düşünmemesi ya da erteleme de gösteriyor ki göçün en önemli sebebi bölgede yeterince iş imkânı olmaması ve tarımda emeğin karşılığının alınamamasıdır denilebilir.

İşsizliğin yanı sıra “çocuklara iyi bir gelecek hazırlamak” gibi bir fenomen de şehre göç etme düşüncesinin altında yatan sebeplerden biridir. Çünkü şehirlerdeki okullarda daha kaliteli eğitim verildiği ve çocukları geleceğe hazırlamada şehirlerin daha geniş imkân ve çözümler sunacağı düşünülmektedir.⁶⁶ Yörede göç sebebiyle genç nüfusun azaldığı gözlemlenebilir bir boyuttur. Bayan olsun erkek olsun gençlerin eğitim maksatlı “okuma veya yöre dışında sürekli bir iş tutmaları”⁶⁷ nedeniyle Bağlar ve Ortanca'da genç nüfusun az oluşu dikkat çekici boyuttur.

Kısacası, Bağlar ve Ortanca'nın ekonomik yönden iç dinamiklerinin zayıf olduğundan ve dışa bağımlı bir ekonomik yapının varlığından söz edilebilir. İş ve ekonomik yaşamın, tüm ilçe ahalisi açısından da aynı durumda olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Bağlar ve Ortanca; Kâhta ilçesinde yaşayan halk ile aynı kaderi paylaşmaktadır denilebilir.

⁶⁵ Dikmen, *a.g.e.* s. 29

⁶⁶ Dikmen, *a.g.e.* s. 29

⁶⁷ Galip Alan, Ortanca 1968 doğumlu, ilkokul mezunu. Rahman Ergün; Sait Ezen; Mehmet Kıran.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖRE ALEVİLERİNİN İNANÇLARININ İFADE ŞEKLİ OLAN GENEL KAVRAMLAR

1. Kızılbaşlık

‘‘Anadolu’da bu adın kullanımı 15. yy.lın son çeyreğine rastlamaktadır. Safevî Devleti’nin kurucusu Şah İsmail’in babası Şeyh Haydar (ö.894/1488), taraftarlarına, kendilerinin diğerlerinden ayrılmaları için (her biri bir imamı temsil eden) on iki dilimli kırmızı börk giydirmiş ve bu topluluklar zaman içinde Kızılbaş diye anılmıştır.’’⁶⁸

Kızılbaş kelimesi ‘‘kızıl başlık takan’’ anlamına gelmektedir. Rivayete göre, Hz. Ali, Uhud savaşında kendisini Hz. Peygambere siper etmiş ve bu esnada başından yaralanmıştır. Daha sonra yaralanmanın etkisiyle, kafasından akan kan, başının kan rengini (kızıl) almasına neden olmuş ve savaştan sonra Hz. Ali’ye başının kızıl rengi olmasından dolayı da ‘‘Kızılbaş’’ denilmiştir. Bir başka rivayetle de yine Hz. Ali, Hayber Savaşında başına kırmızı sarık sarmış ayrıca Sıffin Savaşında da Muaviye’nin askerlerinden ayrılmaları için kendi askerlerine de kendisinininki gibi kırmızı şal bağlatmıştır.⁶⁹

Bağlar ve Ortanca Alevîleri kendilerinin Kızılbaş olduklarını da kabul ederler. Bunun sebebini de Hz. Ali’nin başına kızıl bir sarık bağlaması olarak ifade ederler.⁷⁰ Kızılbaş kelimesinin yanı sıra kendilerini daha çok Alevî olarak tanıtırılar. Çünkü Kâhta’da yaşayan Sünnî halkın Kızılbaş algısı çok farklı olup ‘‘tanrı tanımaz’’ şeklinde anlaşılmaktadır. Yeri gelmişken Alevîlik kavramını da ele almak isabetli görünmektedir.

⁶⁸ İlyas Üzümlü ‘‘Kızılbaş’’ mad. *D.İ.A.*, Ankara 2002, c. 25, s. 546-547

⁶⁹ Fırlıklı, *a.g.e.* s.12

⁷⁰ Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

2. Alevîlik

Alevî kelimesi, Arapça kökenli bir kelime olup çoğulu ‘‘Aleviyye’’ veya ‘‘Aleviyyûn’’ dur. Mana olarak Arapçada ‘‘Ali’ye mensup’’, ‘‘Ali’ye ait’’ anlamına gelir.⁷¹ Mezhepler ve Tasavvuf Tarihi Edebiyatında ise ‘‘Hz. Ali’yi sevmek, saymak ve ona bağılı olmak’’⁷² anlamlarında kullanılmıştır. Bu bakımdan Hz. Ali’yi seven, sayan ve ona bağılı olan kimseye ‘‘Alevî’’ denir.⁷³

Terim olarak ise kelimeye, siyasî, itikâdî ve tasavvufî açıdan muhtelif anlamlar yüklenmiştir.⁷⁴ Buna göre, İslâm siyasî tarihinde bu terim hilafetle ilgili anlaşmazlıklar esnasında kullanılmaya başlanmıştır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra başlayan ve üçüncü halife Hz. Osman’ın katledilmesinden sonra artan hilafet tartışmalarında Hz. Ali tarafını tutanlara ‘‘Şîat-ü Ali’’⁷⁵ denilmiştir.⁷⁶

Asıl ifâdesini yaygın bir şekilde i’tikat alanında bulan ‘‘Alevî’’ terimi, Hz. Ali hakkında beslenen inançlarla ilgili olarak kullanılagelmiştir. Onu en üstün sahabî olarak görenlerin yanı sıra,⁷⁷ kendisine peygamberlik konusunda paye verenlerden, ilâhlık atfedenlere varıncaya kadar, çeşitli inançları taşıyanlar bu terimin kapsamında değerlendirilmişlerdir.⁷⁸

Günümüz anlamıyla Alevîliğin temeli, Hz. Ali’nin çocuklarından Muhammed Hanefî ile nesep bağı olan Hoca Ahmet Yesevi’nin, Türkistan’da tarikat kurup tebliğ başlamasıyla atılmıştır. Alevilik kavramının kullanımı, 18. yüzyılda tekabül eder. Fakat İslâm dünyası ve Osmanlılarda Alevîlik, Hz. Ali’nin soyuna mensup olanlar anlamında kullanılmıştır. Alevîliğin bu şekilde algılanmasının bir sonucu olarak halen İran, Yemen ve Mısır’da bir insan Alevî olduğunu söylediğinde ona

⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l Arab*, Dâru’l Maârif, Kahire, tarihsiz, c. IV, s. 3095; Ethem Ruhi Fığlalı, *Türkiye’de Alevîlik- Bektaşilik*, Selçuk Yay. İstanbul 1990, s. 7; Üçer, a.g.e. s.35.

⁷² Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevîlik- Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990, s.33

⁷³ Mahmut Bozçalı, *Alevî- Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva*, Horasan Yay. İstanbul 2006, s.36

⁷⁴ Ahmet Yaşar Ocak, ‘‘Alevî’’, *D.İ.A.* C.II, İstanbul 1989, s.368–369

⁷⁵ Metin Bozan, *İmamiyye Şiasının İmamet Tasavvuru*, İlâhiyât yay. Ankara 2007 s. 30

⁷⁶ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010, s. 34

⁷⁷ Fığlalı, a.g.e. s. 7-8; Üçer, a.g.e. s. 38.

⁷⁸ Ocak, a.g.m. s. 369.

kimin çocuklarından olduğu sorulmaktadır. Bu sebeple Alevîlik, seyyidlik ve şeriflik olarak algılanmaktadır.⁷⁹

Türkiye’de ise Alevîlik İslâmiyet öncesi eski Türk inançlarından bazı ilkeler de alarak yayıldı. Horasan’da olsun Anadolu’da olsun çok sayıda taraftar buldu. Anadolu ve Rumeli’de Bektaşî babaları, şeyhleri, dedeleri, Abdalları; Hacı Bektaş-ı Veli’den başlayarak Alevîliği yaymaya ve örgütlemeye başladılar. Hz. Ali zamanından başlayarak Alevî önderleri kırmızı başlık ve elbise giydiklerinden, Anadolu’da Alevîlere Kızılbaş da denildi.⁸⁰

Alevîliği, inanç biçimi olma yerine “doğayı, dünyayı, toplumu ve bireyi anlama çabası olan bir yaşam biçimi” olarak tanımlayanlar olduğu gibi,⁸¹ “İslâm’ın özündeki inanç akımıyla bütünleşerek günümüze ulaşan bir kültür ve hayat felsefesi” olarak tanımlayanlar da mevcuttur.⁸² Bunun yanı sıra “felsefî, kültürel, siyasî, hukukî ve törel olarak bir ideoloji” olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.⁸³

Bütün bunların yanı sıra Bağlar ve Ortanca Alevîlerinin dede olarak kabul ettikleri Ali Büyükşahin’in,⁸⁴ Alevîliği tasvir ve tanımlaması şöyledir:

“Hz. Ali’ye yandaş olan topluluğun, İslâm inanç sistemi içerisinde kalarak kendine özgü ibadet ve düşüncelerle oluşturduğu bir inanç sistemidir. Allâh’a inanan, din olarak İslâm’ı benimseyen, Hz. Muhammed’i peygamberi olarak tanıyan, Hak kitabı Kur’ân-ı Kerim’i ilah-i kitap olarak kabul eden, Hz. Ali’ye “talip” olan, on iki imamın yolunu takip eden, dört kapı kırk makamdan geçerek insan-ı kâmil (olgun

⁷⁹ Abdulkadir Sezgin, “Türkiye Alevîliği, Alevîlerde Liderlik ve Kavram Sorunu”, 2023 *Dergisi*, 15 Aralık 2004, 44.sayı, s.36–48

⁸⁰ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yay. C.I, İstanbul 1986, , s. 361

⁸¹ Ali Balkız, “Diyânetin kapısında Kul Olmak”, *Pir Sultan Abdal Kültür Sanat Dergisi*, İstanbul 1992, sayı 1, s. 6.

⁸² Cemal Şener, *Alevîlik Olayı*, Etik Yay. İstanbul 2001, s. 131-132.

⁸³ Rıza Algül, Geçmiş ve Gelecek Gözüyle Alevîlik, “İnsandan Başka İnsandır”, Can Yay. İstanbul 1999, s. 114-121

⁸⁴ Dede Ali Büyükşahin, 1944 doğumlu. Adıyaman Üryan Hızır Ocağı Dedesi: Adıyaman Merkezde yaşamını sürdürmektedir. Babasının ölümünden sonra dedelik görevi kendisine intikal etmiştir. Ocağın piri olarak hizmet vermekte; Adıyaman, Erzurum, Sivas, Çorum, Maraş, Malatya, Tunceli, illerinde talipleri bulunmaktadır.

insan) olmayı amaçlayan, musahip edinerek ikrar ve görgüden geçen, Muharrem ve Hızır orucunu tutan, eşitliğe, paylaşımcılığa, hoşgörüyü önem veren, evrensel düşünen toplumun kendi tarihsel kültürünü de katarak oluşturdıkları sosyal ve dini inanç sistemine Alevîlik diyebiliriz.”⁸⁵

Aslında buraya kadar bir nebze, Alevîliğin değişik formlarının tanım ve tasviri yapılsa da, Bağlar ve Ortanca’daki Alevî algısı nedir sorusu akla gelmektedir. Bu yöredeki Alevî algı ve yaklaşımı kısaca, “İslam dini içerisinde yer alan ama İslam öncesi eski Türk inanç ve uygulamalarından da bazı ilkeler ihtiva eden” bir yapı arz etmektedir denilebilir. Bu yapı içerisinde Ehl-i Beyt anlayış ve sevgisinin, bariz bir şekilde ortaya çıkmakta olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

3. Ehl-i Beyt

Alevîlerin, Hz. Ali sevgisi yanında, onun ayrılmaz bir rüknü olarak gördüğü⁸⁶ Ehl-i Beyt, sözcük olarak “ev halkı”⁸⁷ demektir. “Ev”, Hz. Peygamberin (s.a.v.) ehlini (aile fertlerini)⁸⁸ oluşturan; eşleri, kızları ve damatlarının⁸⁹ evi, ailesi ve ocağıdır. Bu aile; Hz. Muhammed, Hz. Hatice, Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den oluşmaktadır. Bu aile onların soyundan gelenlerle devam ede gelmiştir.

Yöre Alevîleri için ehl-i beyt ve Hz. Ali inancı, büyük önem arz etmektedir. Alevîlik içerisinde en etkin kurum olan dedelerin, talipleri üzerindeki etkisinin anlaşılması bununla alakalıdır. Çünkü Alevîlerin inanç dünyası ehl-i beyt etrafında şekillenmiştir.

⁸⁵ Fevzi Rençber, “40 Soruda Adıyaman’da Geleneksel Alevilik” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* / 2010 / 56. s. 396

⁸⁶ Yunus Güner, *Kuluncak’ta yaşayan Alevîlerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ, 2008, s. 24

⁸⁷ Üçer, Tokat a.g.e. s. 249

⁸⁸ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB, Ankara, 2006, s. 137

⁸⁹ Ömer Menekşe, *Ehl-i Beyt Sevgisi*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 11

4. On İki İmam

Peygamberimizin nesebinden olup, ilim, takvâ, ahlâk, şecâat, soy bakımından zamânındaki insanların en üstünlerinden olan, yüksek şahsiyet sâhibi on iki mübârek zât. Herbiri büyük âlim ve velî olan on iki kişi. Hazret-i Ali'den başlayıp aynı soydan (Hazret-i Fâtîma'dan) gelerek Muhammed Mehdi'ye kadar devâm eden on iki din büyüğüne verilen isim.⁹⁰ On iki İmam sırasıyla şu şekilde sıralanırlar:

1. İmam Ali 2. İmam Hasan 3. İmam Hüseyin 4. İmam Zeynel Abidin 5. İmam Muhammed Bakır 6. İmam Cafer-i Sadık 7. İmam Musa Kazım 8. İmam Ali Rıza 9. İmam Muhammed Taki 10. İmam Ali Naki 11. İmam Hasan Askeri 12. İmam Muhammed Mehdi.

Alevîlikte imam, bir inanç kaynağı durumundadır. Bir yönüyle Tanrı'ya en yakın kutsal bir kişidir. Tanrı ile insanlar arasında bağlantı kurar, Onun her davranışı ve bütün yaptıkları Tanrı adınadır. Bu nedenle o masumdur,⁹¹ suçsuzdur,⁹² uludur. Eylemlerinin hiç birinden sorumlu değildir.⁹³ İmamların sözleri tartışılmaz, onlara karşı görüş ve düşünce ileri sürülemez. Çünkü imamlar yanılmaz, yanlış iş yapmaz.⁹⁴ Aslında Alevîlik, imamlıkla başlar. On iki imam olmadan Alevî - Bektaşî yolu olmaz, böyle bir şey düşünülemez. Tarikattaki her şeyin özünde ve üzerinde on iki imamın manevi varlığı mevcuttur. Onların görüş, düşünce, davranış ve uygulamaları esastır.⁹⁵

⁹⁰ Komisyon, *Dinî Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2009 s. 289; D. Memet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yay. Ankara 2003, s. 1026

⁹¹ Bozan, *age*, s. 59.

⁹² Şerafeddin Gölcük, *Kelam Tarihi*, Esra Yay. Konya 1992, s. 29

⁹³ Üçer, *age*, s. 253.

⁹⁴ Rahman Ergün; Sait Ezen; Yusuf Tanrıverdi.

⁹⁵ Ali Celalettin Ulusoy, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî -Bektaşî Yolu*, Akademi Matbaası, Ankara 1986, s.156–184

Kâhta Yöresi Alevîlerinde On iki İmam inancı çok önemli bir yere sahiptir. On iki imama îmân, Ehl-i Beyt inancı içerisindedir. On iki imamı anmak ve onlardan her zaman medet beklemek gerekir.⁹⁶

5. Cem

Kelime anlamı olarak ‘‘toplantı, toplanma, bir araya gelme ve cemiyet’’⁹⁷ manalarına gelen Cem kavramı, günümüz Alevîlerinin en önemli ibadet şeklini oluşturmaktadır.⁹⁸

Alevîliğin temel ibadeti sayılan Cem, bazı yörelerde daha çok uzun kış günlerinde ve hasat döneminden sonra yapılmasına rağmen yörede böyle bir zaman ayrımı yoktur. Cem ayınının, yılın her mevsiminde yapılabileceği vurgulanır.⁹⁹ Cem töreninin cuma geceleri yapılması gerekir.¹⁰⁰ Yörede perşembeyi cumaya bağlayan geceye ‘‘Cuma Gecesi’’ adı verilir.¹⁰¹ Buna Muharrem ve Hızır Cem’i dâhil değildir. ‘‘Bunlar zamana bağlı cemler olduğu için, bu Cem ayinleri, oruçlar bittiği gün düzenlenir.’’¹⁰² Bu durum Kâhta Alevîleri için de geçerlidir.

Geçmiş yıllarda, Alevî dedeleri, taliplerini ziyaret ettiği zamanlar, Cem yapılacağı duyurulur ve büyük evlerde toplanılırmış. Toplantı gerçekleştiğinde Cem yapılmış. Cem’e katılacak olan talipler yanlarında lokma adı verilen yiyecekler getirirlermiş.¹⁰³ Cem ibadeti için bütün talipler Pir veya Rehber huzuruna davet

⁹⁶ Hasan Turan, Ortanca 1949 doğumlu, Ortaokul mezunu; Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

⁹⁷ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.91

⁹⁸ Yahya Mustafa Keskin, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Alevîliği Elazığ Sünköy Örneği*, Avrasya yay. Ankara, 2004 s. 45

⁹⁹ Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

¹⁰⁰ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

¹⁰¹ Rabia Tanrıverdi, 1959, Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

¹⁰² Üçer, *a.g.e.* s. 360

¹⁰³ Mahmut Bozan, 1937 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

edildiği zaman, bu daveti duyan herkes evinde hazırlanıp en güzel giysilerini giydikten sonra ev halkı ile birlikte, belirlenen gün ve saatte Cem'e gelirlermiş.¹⁰⁴

Cem töreni, cemaat tarafından görevlendirilmiş 12 hizmet sahiplerince, dedenin yönetiminde, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Dede, cem yapılacak yerde önceden hazırlanmış, ceme katılan herkes tarafından rahatça görülebilecek ve duyulabilecek yüksek bir yerde oturarak cemi yönetir. Dedenin oturduğu yer dede postu veya Pir postu olarak adlandırılır.¹⁰⁵ ‘‘Toplulukla dedenin oturduğu yer arasındaki meydanın bir bölümü, hizmetler için boş bırakılır ve semahlar burada dönlür. Cem meydanı, ‘‘Hak-Muhammed-Ali-Meydanı’’ olarak adlandırılır. Cem içerisinde saz ve söz birliktedir. Saz eşliğinde deyişler ve dualar okunurmuş.’’¹⁰⁶

Ancak günümüzde Bağlar ve Ortanca'da cem ayini sık gerçekleştirilememektedir. Çünkü hem eskisi gibi köy konakları mevcut değildir hem de cem için büyük mekânlara sahip değillerdir.¹⁰⁷

6. On iki Hizmet

On iki Hizmet, Cem ibadeti sırasında görevli on iki kişinin yerine getirdiği hizmetin adıdır.¹⁰⁸ Cem de yerine getirilen ‘‘On İki Hizmet’’ dağılımı şu şekildedir:

6.1. Mürşit

Görev itibariyle Hazreti Muhammed'i, Hazreti Ali'yi ve Hacı Bektaşî Veli Hazretlerini temsil eder. Onların adına (Biat) ikrar alır. Ayin-i cemi yürütür. Rehberi, dervîşi, Talibi eğitir, gözetler ve olgunlaşmaları için gerekli olan ruhî ve pratik

¹⁰⁴ İbrahim Şahin, 1935 Bağlar Doğumlu, Çiftçi, Okuryazar Değil.

¹⁰⁵ Dede Ali Büyükşahin.

¹⁰⁶ Rahman Ergün.

¹⁰⁷ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi.

¹⁰⁸ Hüseyin Aydın.

bilgileri verir. Mürşidin dünyada başıboş gezip âhireti harap etmemesi, Muhammed-Ali'nin yolunu sürdürmesi gerekir.¹⁰⁹

6.2. Rehber

Tarikata girmek isteyen isteklilere kuralları ve koşulları öğretir. İsteklileri bu konuda eğitir ve olgunlaştırır. İkrar verip nasip alırken önderlik yapar. Rehberin şeriatta amil, tarikatta kâmil ve cömert olması gerekir. Gönlü geniş, sevgi dolu, elinden, dilinden, fiillerinden kimsenin incinmediği, yüce ahlak sahibi, âlim biri olmalıdır.¹¹⁰ Rehber, dedenin yardımcısı ve vekili olup, dedenin bulunmadığı zamanlarda onun yapması gereken işleri yürütür.¹¹¹

6.3. Gözcü

Rehberin yardımcısıdır. Tarikata yeni girmiş talipleri ve dervişlik derecesine yükselmiş tarikat mensuplarını gözetler. Tarikat kurallarına aykırı davranışta bulunmamaları için uyarır. Gerektiğinde yol gösterir. Yaramaz davranışta bulunanları uyarır veya Rehber'i konu hakkında bilgi sahibi kılar.¹¹²

6.4. Çerağcı

Ayin-i cemin yapılacağı zaman tüm şamdanları siler, parlatır. Kandilleri yağını fitilini tamamlar. Gazlarını katar. Mumlarını diker. Çerağ tahtını (makamını) hazırlar. Ayin-i cem süresince biten mumların yerine yenilerini takar.

¹⁰⁹ *Buyruk*, s. 37 –39.

¹¹⁰ *Buyruk*, s. 40 –41.

¹¹¹ Dede Ali Büyükşahin.

¹¹² *Buyruk*, s. 81.

Biten gaz ve yağları tekrar doldurur.¹¹³ Günümüzde bu işlem sembolik olarak icra edilmektedir.

6.5. Zâkir

Zikirle uğraşan kimsedir. Yerde, gökte, zikir sırasında tabiptir, arıdır. Cebrail'in hizmetini üstlenmiştir.¹¹⁴ Genellikle sesi güzel olanlardan ve saz çalabilenlerden seçilir. Mürşidin emri ile Ayin-i cem süresince zikri yönetir. Kur'ân okur, ilahi okur, deyiş, nefes ve duaz söyler. Mersiye ve Nevruzîyeler söyler. Söylediklerini saz eşliğinde icra eder.¹¹⁵

6.6. Farraş (Süpürgeci)

Carcı adıyla da anılır. Görevi her hizmet tamamlandıktan sonra koltuğunda çok küçük, sembolik bir süpürge ile gelerek dara durup meydana süpürge çalmaktır.¹¹⁶

6.7. İznikçi (Meydancı)

Cem evine gelen canlara Mürşit huzurunda duruş, niyaz ve diğer kurallarda yol gösterir. Oturma yerlerini belirler. Canların tarikattaki kıdemlerine göre oturmalarını sağlar. Semah'a kalkacak olan canları kaldırır.¹¹⁷

¹¹³ Dede Ali Büyükşahin.

¹¹⁴ *Buyruk*, s. 42 –44.

¹¹⁵ Dede Ali Büyükşahin.

¹¹⁶ Dede Ali Büyükşahin.

¹¹⁷ Gürer, *a.g.e.* s. 38

6.8. Niyazcı (Kurbancı)

Cem evine gelen lokmaları ve kurbanları teslim alır. Kurbanları tekbirleyerek keser, yüzer ve pişirir. Lokma merasimi zamanına kadar hazırlar. Lokma merasiminde sofraları açar. Yemekten sonra sofraları kaldırır.¹¹⁸

6.9. Sakacı (Sucu)

Ayin-i cemden önce şerbet hazırlar.¹¹⁹ Ayini cem süresince susayan canlara su verir. Şerbetleri ve suları kaplarına doldurur, hazır hale getirir. (Nevruzda süt hazırlar)¹²⁰

6.10. İbriktar

Elinde leğen ve ibrik, omzunda havlu ile Ayin-i cemde hazır bulunur. Mürşidin abdest almasına ve yemekten sonra canların ellerini yıkamalarına hizmet verir.¹²¹

6.11. Peyik (Haberci)

Bu hizmeti yapana pervane de denir. Ayin-i cem yapılacağını Mürşidin emri ile tüm canlara duyurur. Bu görevi ev ev gezerek yerine getirir.¹²² Yörede eskiden evlerde de cem yapıldığından Peyik yani haberci, işlevini yerine getirmekte iken, günümüzde böyle bir imkân olmadığından Peyik'in işlevini yerine getirmesi söz

¹¹⁸ *Buyruk*, s. 74.

¹¹⁹ Dede Ali Büyükşahin..

¹²⁰ Güner, *a.g.e.* s. 38

¹²¹ Hasan Turan 1949 Ortanca Doğumlu, Esnaf, Ortaokul Mezunu; Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

¹²² Üçer, *a.g.e.*, s. 355–367.

konusu değildir. Ancak cem evlerinde yapılan cemlerde sembolik olarak temsil edildiği söylenebilir.

6.12. Bekçi (Ayakçı)

Ayin-i Cem'e gelen canların boş kalan evlerini gözetler. Hırsızlık, yangın gibi zarar verici olaylardan korur. Evlerinde bıraktıkları hayvanlarının herhangi bir zarar görmelerini ve zarar ortaya çıkarmalarını önler. Ayin-i Cem'e dışarıdan yapılacak olan engellemeleri önceden görerek gözcüyü uyarır. Görevi Ayin-i cem ve cem evinin dışındadır.¹²³

7. Dedelik

Dede, ülkemizdeki diğer Alevî topluluklarında da olduğu gibi Kâhta yöresinde de inanç, ibadet ve itikat önderidir. Hz. Peygamberin soyundan geldiklerine inanılır. Dede talipleri eğiten, yol gösteren kimsedir.

Dede, taliplerin bütün düşünce ve manevi problemlerine çözüm bulan ve sorularına cevap veren kişidir. Mürşid ve mürebbi olarak kabul edilirler. Alevî cemaatini irşad etmek ve bilgilendirmekle yükümlüdürler.¹²⁴ ‘‘Dede, Alevîlerin sürekli merciidir. Alevîlerde mürşit dedelerdir. Mürşid’in görevi aydınlatmaktır. Bunun içinde Mürşid, ilim ve irfan sahibi olmalıdır. Alevîlikte yol almanın ve ilerlemenin en temel yolu budur.’’¹²⁵

Alevî inanç ve geleneklerini kuşaktan kuşağa taşıyan dedeler, böylelikle Alevîlerin örf adet ve geleneklerinin yüzyıllar boyunca nesilden nesile yaşatılmasını

¹²³ Buyruk, s. 81.

¹²⁴ Fuat Bozkurt, *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, Tekin yay. İstanbul 1993, s.98

¹²⁵ Demet Cılaç, *Çorum İlinde Yaşayan Alevîler Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas, 2006, s. 15

sağlamışlardır.¹²⁶ Dini tören ve ibadetleri yürütme ve yönetme işini üstlenmekle vazifeli olan dedeler, aynı zamanda dargınları barıştırma¹²⁷, suçluları düşkün ilan etme, cenaze, sünnet, bayram ve düğün merasimlerini yönetme işlevlerini de aktif olarak icra eden, etkin pozisyonu olan manevi şahsiyettir.¹²⁸

Her Alevînin bir dedesi vardır. Her dedenin de bir dedesi (mürşidi) vardır. Talibin (Alevîler arasında ocak zade olmayan kimse)¹²⁹ davranışlarından (inanç bağlamında) dede sorumludur. Alevî vizyonuna göre dedeler, bu misyonlarını geliştirerek günümüzde de sürdürmekle yükümlüdürler. “Yol ve erkan öğretme”¹³⁰ vazifesini geçmişten gelen bilgi birikimleri ile takviye etmeleri gerekmektedir.

Dedelik ise kendine has bir yapılanması bulunan bir kurumdur.¹³¹ Üçlü bir hiyerarşiye sahip olan dedelik kurumu, Pir, Mürşid ve Rehber’den oluşan bir yapıdır.¹³² Rehber Pîr’e, Pîr de Mürşid’e bağlı olup, dini ve sosyal hiyerarşinin en üst makamında Mürşid yer alır.¹³³ Bu yapılanma gereği (mürşit-rehber bağlamında) her dede aynı zamanda başka bir dedenin talibidir. Nasıl ki talip bir yanlışla düştüğünde ya da hata yaptığında dedesine sığınmıyorsa, aynı şekilde dede de talibi olduğu dedesine (mürşidine) sığınmaktadır. Böylece bir denetim mekanizması kurulmaya çalışılmaktadır. Bu mekanizma halkalar misali bir birine bağlıdır. Yani teoride bir dedenin görevini layıkıyla yapıp yapmadığı mürşidi tarafından denetlenmektedir denilebilir.

“Dedelik” Alevî topluluklarında varlığını asırlardan beri devam ettiren bir kurumdur. Dedeler de Sünnî imam, hocalar ve âlimlerde olduğu gibi zorlu şartlarda, ağır baskılar görmüş olmasına rağmen Alevî inancının bu güne değin gelmesini sağlamışlardır.¹³⁴ Alevî inancına göre herkes dede olamamaktadır. Dedelik için ‘soy

¹²⁶ Harun Yıldız, *Alevîlerde Dedelik Kurumu*, Kitap Yay. İstanbul 2004, s. 322

¹²⁷ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yay. İstanbul 1994, s. 312-313

¹²⁸ Ali Yaman, *Kızılbaş Alevî Dedeleri*, Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı Yay. İstanbul 1998 s. 47-62

¹²⁹ Üçer, *a.g.e.* s.24

¹³⁰ İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, TDV. İsam Yay. İstanbul 1997, s. 146

¹³¹ <http://www.ehlibeytforum.com/viewtopic.php?f=69&t=3943> 26.05.2011

¹³² Keskin, *a.g.e.* s.43

¹³³ Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara 1990, s. 106

¹³⁴ Üçer, *a.g.e.* s. 24

sürme” esastır.¹³⁵ Dede olmak için “Evlat-ı Resul” olmak gerektiğine inanırlar. Yani soyunun Ehl-i Beyt’ten¹³⁶ olması gerekmektedir.

Bağlar ve Ortanca’da, dedelere karşı büyük saygı ve muhabbet beslendiği bir gerçektir. Dedelik kurumunun halkın üzerindeki etkisi yukarıda verilen bilgiler ile örtüşmektedir. Dini ayinlerin, (her ne kadar yörede uygulanma alanı pek bulunmasa da) yöneticisi olma vasfı halkın gözünde dedelere ayrı bir kimlik kazandırmıştır denilebilir. Ortanca ve Bağlar Çevre ve Sosyal Yardımlaşma Derneğince, yöreye yakın bir alanda bulunan Derviş Yusuf Türbesinin bulunduğu mevkide gerçekleştirilen etkinlikte, yöre halkının programa katılan dedelere büyük bir teveccüh gösterdiği söylenebilir.

Resim 4: Üryan Hızır Ocağı dedesi Ali Büyükşahin ile bir fotoğraf.

¹³⁵ Üçer, *a.g.e.* s. 25

¹³⁶ Keskin, *a.g.e.* s. 126

8. Dört Kapı-Kırk Makam

Alevîliğin usul, adab ve erkânını anlatan kitaplarda Alevîğin temel esasları olarak anılan Dört Kapı-Kırk Makam, ‘‘bir talibin, Hakk’a ulaşması için izlemesi ve kat etmesi gereken yol’’¹³⁷ olarak ifade edilmektedir.

Alevî kültüründe ‘‘ Dört Kapı-Kırk Makam ’’ şeklindeki Kâmil (olgun) insan olma ilkelerini Hacı Bektaş Veli’nin tespit ettiğine inanılır. Hacı Bektaş, bunu ‘‘Kul Tanrı’ya kırk makamda erer, ulaşır, dost olur’’ şeklinde açıklamıştır. Bu ilkeler aşama aşama insanı olgunluğa ulaştırır.¹³⁸ Hacı Bektaş’a göre Allâh’a giden yolların sayısı, yaratılmış olanların aldıkları nefesler sayısındadır. Bunun yanı sıra gerçeğe ulaşan kişiler, dört kapı-kırk makamdan geçen kişilerdir. Kırk makamın 10’u şeriat, 10’u tarikat, 10’u marifet, 10’u da hakikat makamıdır.¹³⁹ Dört Kapı şunlardır:

1. Şeriat 2. Tarikat 3. Marifet 4. Hakikat ¹⁴⁰

Bu kapılar birbirlerine ayandırırlar. Fakat dördünde kendine has özellikleri vardır. Şeriat, Muhammed Mustafa (as)’nınadır. Tarikat, yedi arşındır. Marifet, Hak Teâlâ Hazretlerinin bin bir adını bilen ariflerin ve abidlerin açtığı kapıdır. Hakikat, Hak Teâlâ’nındır. Şeriat gemidir, tarikat denizdir, marifet dalgıçtır, hakikat incidir. Her kapının on makamı vardır. Şeriat; Hz. Muhammed devrini, tarikat; Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli devrini, hakikat ve marifet ise günümüzü temsil eder.¹⁴¹

¹³⁷ Üçer, *a.g.e.* s. 342

¹³⁸ Gürer, *a.g.e.* s. 53

¹³⁹ Üçer, *a.g.e.* s. 342

¹⁴⁰ Yılmaz Soyver, *Sosyolojik Açıdan Alevî-Bektaşî Geleneği*, İstanbul 1996, s.153

¹⁴¹ Gürer, *a.g.e.* s. 55

9. Düşkünlük

Düşkünlük, Alevî-Bekta i kurumunun ihtiva ettiği hukuk sistemi içerisinde yer alan bir ceza sistemidir.¹⁴² Düşkün “yol terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse”¹⁴³ anlamına gelmektedir. Alevî toplumunda kontrol mekanizması görevini icra eden düşkünlük kurumu, varlığı ile icra ettiği fonksiyon sayesinde kendi toplumunu yozla maya götürebilecek her türlü fesat sayılabilecek i  ve davranışlardan muhafaza etmeyi hedeflemiştir denilebilir.¹⁴⁴

Düşkün olan kişilere bazı sert cezalar verilir. Toplum tarafından dı lanır, hatta toplum baskısı kurarak başka yere göç etmesi sağlanabilmektedir. Düşkün olanların yargılanması, “Düşkün Meydanı” adıyla anılan meydanlarda bir m r şidin ve cemaat huzurunda yapılır. Bu meydanlarda ayrı bir yargılama süreci uygulanmaktadır ki, düşkün olanın d şk nl   n  kaldırmak için yapılan yargılama törenine “Mürüvvet Meydanı” denilir.¹⁴⁵

Halk Mahkemesi olarak da nitelendirilen düşkünlük meydanındaki yargılama süreci ve düşkünlük kurumuna ait önemli noktaları şunlardır:

1. Haksızlı a uğrayan veya buna şahit olanlar ve hatta vicdan azabı duyan suçlu kişi dedeye bu konuyu iletir. Düşkün kişi talip veya dede olabilir. Talip ile dedenin düşkün ilanında mekanizmanın i lerli i aynıdır. Tek farkla dedeyi onun ba lı olduğu dede yani piri veya pirinin de bulunduğu dedelerden oluşan bir grup dede yargılar. Düşkün ilan edilen dede posta oturamaz, başka bir deyişle dedelikten men edilir.¹⁴⁶

2. Dede, kendisine intikal eden olumsuz bir konuyu cem esnasında gündeme getirebilir veya konu yine olayın tarafları veya  ahitlerince cem meydanına getirilebilir. Meselenin ceme getirilmeksizin karşılıklı razılıkla c z ld  u

¹⁴² Hüseyin Bal, *Alevî Bekta i Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay. İstanbul 1997, s. 97

¹⁴³ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay. İstanbul 2003 s. 106

¹⁴⁴ Keskin, *a.g.e.* s. 137

¹⁴⁵ Keskin, *a.g.e.* s. 48,

¹⁴⁶ H. Gazi Metin, *Alevilikte Cem*, Uyum Yay. Ankara 1997, s. 45

durumlar da mevcuttur. Ancak genel kural sorunun cemde çözülmesi şeklinde olmaktadır.

3. Cem sırasında konunun tarafları dinlenir. Dede, ‘‘Cem Erenleri’’ olarak anılan topluluğun özellikle dede soylu yaşlılarının ve hatta cemaatin de görüşüne başvurmak suretiyle karar verir. Topluluk huzurunda dedenin açıkladığı karar kesindir. Nadir hallerde dede karar vermekten kaçınarak konuyu pirine havale edebilir. Suçlanan kişi veya kişiler cezalandırılabilceği gibi af da edilebilir.¹⁴⁷

4. Bazı hallerde ‘‘sitemi kesilen’’ (cezalandırılan) kişinin verilen karara uymadığı yani maddi-manevi cezasını yerine getirmemesi nedeniyle konu yeniden dedeye getirilebilir veya yukarıda belirtilen iki üst makama yollanabilir.

Cezanın ağırlığına göre düşkünlük cezası toplumdan dışlanmaya kadar varabilir. Toplumdan dışlanan kişiyle ailesi dâhil herkes ilişkiyi keser. Kendisi cem ve cemaatlere alınmaz. Kurban kesemez, kurban lokması yiyemez. Bazı bölgelerde bu toplumdan dışlanmışlık yıllar sürer. Ancak Dede’nin huzurunda toplanan cemaat affedilmeyi de sağlayabilir.¹⁴⁸ Düşkünlük bir Alevî için çok büyük bir küçümsenme ve dışlanmayı beraberinde getirir. Düşküne ailesi dahi sahip çıkamamaktadır.¹⁴⁹ Düşkünün musahibi de manevi açıdan topluluk önünde sıkıntılı durumdadır. Çünkü onun yol kardeşi artık içinde yaşadığı toplumun dışladığı bir kişi olmuştur.¹⁵⁰

Düşkünlük kavramı günümüzde daha çok çıkarıcı ve ahlaksız kimseler için kullanılan genel bir kavram şeklini almıştır.¹⁵¹ Bağlar ve Ortanca’da da İnsanların, düşkün ilan edilmemek için dikkatli olmaya gayret gösterdikleri söylenebilir.

¹⁴⁷ <http://www.aabf-inanc-kurumu.com/Alevilik/Alevilikte-duskunluk/> 27.05.2011

¹⁴⁸ Keskin, *a.g.e.* s. 47–48

¹⁴⁹ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

¹⁵⁰ Murat Çiçek, *Gürgentepe (Ordu) Yöresinde Yaşayan Alevilerde Dini ve Sosyal Hayat*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ 2007, s.22-23

¹⁵¹ <http://www.veliturkarlan.com/ob.html>, 27.05.2001

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂHTA YÖRESİ ALEVÎLERİNDE İNÂNC VE İBÂDET

1. İNÂNC

Sözlükte ‘‘içten onaylama ve kabul etmek’’ anlamında kullanılan inanç kelimesi dinî terminolojide ‘‘kalp ile inanma ve dil ile bir inancı kabul ettiğini ifade etmek’’ anlamında kullanılmaktadır.¹⁵² İnanma ihtiyacı fitrî bir duygudur. Bu nedenle inanma bir ihtiyaçtır denilebilir.

Alevîlerin inanç anlayışının kendine özgü yönleri bulunmaktadır.¹⁵³ Bağlar ve Ortanca Alevîlerinde de bu durum aynıdır. Bağlar ve Ortanca’daki Alevî inancının temeli Hak-Muhammed-Ali sevgisine dayanır. Bunun sonucu olarak Ehli Beyt’i, On iki İmamı sevmek de bu inancın olmazsa olmaz esaslarındandır.

1.1. Allâh İnancı

Hemen hemen tüm dinlerde bir tanrı inancı bulunmaktadır. Müslümanların tanrısı da Allâh olarak ifadesini bulmaktadır. Allâh’a inanmak bütün semavi dinlerin temelini oluşturmaktadır.¹⁵⁴ Yöre Alevîlerinin Allâh inancı hakkında Dede Ali Büyükşahin şunları söylemektedir:

‘‘Allâh, yerin ve göğün yaratıcısı, canlılara can veren, her şeye kadir olan en büyük olan ve yaratandır. O en yücedir. Alevîler Allâh’a inanırlar, hem de bütün benlikleriyle Allâh’ın varlığına, birliğine bağlıdırlar.’’¹⁵⁵

¹⁵² S. Şerif Cürcanî, *et-Tarifât*, tarihsiz, s. 40

¹⁵³ İlyas Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay. İstanbul 2008, s. 69

¹⁵⁴ Şerafeddin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm*, Tekin Kitabevi, Konya 1996, s. 147

¹⁵⁵ Dede Ali Büyükşahin.

1.2. Melek İnancı

Melek, haberci, elçi, güç ve kuvvet anlamlarına gelen, Allâh'ın emriyle çeşitli görevleri yerine getiren, gözle görülmeyen nûranî ve rûhânî varlıklardır.¹⁵⁶ Meleklerle inanmak İslâm dini akidesinin bir parçasıdır, yani îmân esaslarındandır. Buna göre İslâm dininde meleklerin varlığına ve İslâm dininin melek görüşüne inanmayan kişi îmân etmiş olmaz.¹⁵⁷

İslâm dininde melekler, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, günah işlemeyen, gözle görülmeyen, nurdan varlıklar olarak nitelenmiştir. Görevleri, Allâh'ı bütün eksikliklerden tenzih ve tesbih etmek, ve Allâh'a ibadet etmektir.¹⁵⁸ Yaşadığımız âlemdeki nizamı sağlamada önemli rolleri vardır.¹⁵⁹ Kur'ân'da veya hadislerde meleklerin sayıları ve çeşitleri tam olarak belirtilmemiştir. Yine de bazı melek çeşitleri ve görevleri gerek Kur'ân'da, gerekse hadislerde belirtilmiştir. İslâm dininde özellikle dört büyük melek olarak anılan dört baş melek vardır. Bunlar: Cebrâîl, Mîkâîl, İsrâfîl ve Azrâîl'dir.¹⁶⁰

Alevîlikte melek tasavvuru ve inancı yaygın İslâmî anlayışa yakın bir pozisyonadadır.¹⁶¹ Yöre Alevîleri dört büyük meleğe, Sorgu (Münker ve Nekîr) ve Yazıcı (Kirâmen Kâtibin) meleklerine inandıklarını dile getirmektedirler.¹⁶²

1.3. Kutsal Kitap İnancı

Kutsal kitap, insanın; gerek ferdi gerek toplum hayatı boyunca kendisine yön verip rehberlik eden îmân ve amel ölçülerinin belirlendiği, ‘‘vahiy’’ yoluyla dinin

¹⁵⁶ Komisyon, *İlmihal*, TDV, Ankara 2005, s. 92

¹⁵⁷ *a.g.e.* s. 92

¹⁵⁸ *a.g.e.* s. 93

¹⁵⁹ Gölçük-Toprak, *a.g.e.* s. 381.

¹⁶⁰ *a.g.e.* s. 94-95

¹⁶¹ Üzümlü, *a.g.e.* s. 108

¹⁶² Şakire Turan, Ortanca 1949 doğumlu, okuryazar değil.

kutsal metinlerinin toplandığı kitap demektir.¹⁶³ İlahi dinlerdeki “vahiy” realitesi, Yaratan varlığın, insanoğluna belirli konularda bildirim ve açıklamalarda bulunması sonucunu ortaya koyar.¹⁶⁴

İslâm dininde vahyin toplandığı kaynak Kur’ân-ı Kerim olarak ifadesini bulmuştur.¹⁶⁵ İslâm’dan önceki ilahi din temsilcilerine gönderilen Kutsal Metin ve Kitaplar, İslâm Dini’nin îmân anlayışı içerisinde yer almakta ve tüm bu gerçekliklere inanılması şart koşulmaktadır.¹⁶⁶

Allâh insanlara doğru yolu göstermek amacıyla, kendi içlerinden seçtiği peygamberler aracılığı ile kitaplar gönderir. Kitaplar insan hayatını en mükemmel biçimde düzenleyecek inanç esaslarını, ibadet biçimlerini, yapılması ya da yapılmaması gereken davranış ve eylemleri, güzel ahlâk ilkelerini, toplumsal hayatı düzenleyecek temel ilke ve kuralları ihtiva eder.¹⁶⁷

Bağlar ve Ortanca’da yaşayan Alevîler tarafından dört kitabın hepsinin de hak olduğu kabul edilir. Kur’ân-ı Kerim’in Arapça aslına itibar edilmektedir.¹⁶⁸ Aslının bugüne kadar korunarak geldiği ve hiçbir değişikliğe uğramadığı kabul edilir. Türkçe tercümelerin ise değişik yorumları içerebileceği ve bu nedenle her meale itibar edilmemesi gerektiği anlayışı yaygındır.¹⁶⁹

1.4. Peygamber ve Hz. Muhammed İnancı

Peygamber, Allâh Teâlâ’nın kullarına emir ve yasaklarını bildirmek ve onlara hakkı, doğruyu ve yanlışını açıklamak üzere seçip görevlendirdiği ilahî elçi

¹⁶³ Gölcük-Toprak, *a.g.e.* s.323

¹⁶⁴ Üzüm, *a.g.e.* s. 110

¹⁶⁵ Gölcük-Toprak, *a.g.e.* s.331

¹⁶⁶ Üçer, *a.g.e.* 268-269

¹⁶⁷ Ahmet Özalp, “Kitaplara İman”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, Akit Yay. İst. 2000, c. IV, s. 357 –358

¹⁶⁸ Rahman Ergün; Yusuf Tanrıverdi.

¹⁶⁹ Hasan Turan, Ortanca 1949 Doğumlu, Ortaokul Mezun.

demektir.¹⁷⁰ Peygamberlere î mân İslâm inancının özünü teşkil eder. Çünkü kamil manada Allâh'a î mân ancak peygamberlerin rehberliği vasıtasıyla mümkün olabilir.¹⁷¹

Bağlar ve Ortanca Alevîleri bütün peygamberlere bağlıdırlar. Alevîler Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul ederler. Son peygamber olan Hz. Muhammed'e bağlılıkları ve inançları sonsuzdur.¹⁷² Yalnız bu bağlılık, rehberlik manasında olmayıp, Allâh'ın elçisi olduğunu kabul etme şeklinde belirginleşen bir tezahürdür denilebilir. Peygamberlerin hepsi masumdur, yani her türlü hata ve günahattan beridir. Doğru sözlüdürler. Akıllı ve emin yani güvenilir kimselerdir. Hz. Muhammed'in, en son peygamber olduğuna inanırlar. Peygamberimizden sonra hiçbir nebi ve resul gelmeyecektir.¹⁷³ Dede Ali Büyükşahin şunları söylemektedir:

“Alevîlerin Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmedikleri düşüncesi, tamamen Alevî inancına terstir. Hz. Muhammed, Alevîlerin inandıkları ve bağlandıkları peygamberdir.”¹⁷⁴

1.5. Âhiret İnancı

Âhiret kelimesi "son" ve "sonra olan" ve "son gün" anlamında Arapça bir kelimedir.¹⁷⁵ Sözlükte "Evvel" kelimesinin karşıt anlamı olarak kullanılır. Dinî literatürde ise "dünya hayatından sonraki ebedî hayat" anlamında kullanılmıştır.¹⁷⁶ Burada dünya, canlıların yaşadığı önceki âlem, âhiret ise sonraki âlemdir.¹⁷⁷ Yeni hayatın başlayacağı günden itibaren, sonsuz bir halde devam edecek olan âleme

¹⁷⁰ Taftazânî, *Şerhu'l Makâsîd*, İstanbul 1305, c. II, s. 173

¹⁷¹ Gölcük-Toprak, *a.g.e.* s. 283

¹⁷² Hüseyin Özen, Ortanca 1965 Doğumlu, Çiftçi, Lise Mezunu.

¹⁷³ Hüseyin Özen; Rahman Ergün; Hüseyin Aydın.

¹⁷⁴ Dede Ali Büyükşahin

¹⁷⁵ Komisyon, *İlmihal*, D.İ.B. Yay. Ankara 2006, c. 1, s. 117

¹⁷⁶ Gölcük-Toprak, *a.g.e.* Tekin Kitabevi, Konya 2001, 5. Baskı, s. 439

¹⁷⁷ Yusuf Tanrıverdi; Hüseyin Aydın.

"Âhîret Âlemi" denir. Bütün İlâhî dinlerde olduğu gibi İslâm'a göre de, âhirete inanmak îmânın şartlarından sayılmıştır.¹⁷⁸

“Kıyamet, insanların tekrar diriltip, mahşerde toplanacağı¹⁷⁹ ve hesaba çekilecekleri gündür.”¹⁸⁰ Yörede mahşerin dünya arzında gerçekleşeceğine inananlar da bulunmaktadır. Bağlar ve Ortanca Alevîlerinin, ölümü bir yok oluş olarak görmedikleri ve ölümü, yeni bir dönemin (ebedi süreç) başlangıcı olarak gördükleri söylenebilir.¹⁸¹

“Ölüm yaşamın bir gerçeğidir. Ancak insana ölüm gelene kadar da insanın yapmakla mükellef olduğu görevleri vardır. Ve insanoğlu son nefesine kadar da bu görevleri en doğru şekilde yerine getirmek zorundadır. Hayatın anlamına ulaşmak için doğru bir yaşamın sahibi olmak ve ölüm gerçeğini de bu çerçevede değerlendirmek gerekiyor.”¹⁸²

Yöre Alevîlerinde âhiret inancı hakkında farklı yaklaşımlar olduğu izlenmiştir. Kendilerine soru yöneltilen kişilerden yaşlı olanlarda âhiret anlayışının İslâm'ın genel bakış açısına uygun olduğu müşahede edilmiştir. Onlar, öldükten sonra mutlaka tekrar diriliş, hesap verme, sırattan geçme, cennet, cehennem gibi âhiret ile ilgili her şeyi kabul etmektedir. Bazı gençler arasında âhiret inancı gerek bilgi açısından, gerekse inanma açısından yer bulamamaktadır. “Gidip de dönen var mı, her şey bu dünyada, doğarsın yaşarsın ve ölürsün” gibi söylemlerin bulunduğu ve gençlerde görülen bu söylemin, bazı orta yaşlı ve yaşlı kesimde de dillendirildiği gözlenmiştir.

¹⁷⁸ Üzümlü, *a.g.e.* s.118; Üçer, *a.g.e.* s. 294

¹⁷⁹ Üçer, *a.g.e.* s. 296-297

¹⁸⁰ Yılmaz ARI, *Hiz. Muhammed'den Hayat Ölçüleri-Dersler ve İbretler*, Damla Yay. Konya 2008 s. 36

¹⁸¹ Dede Ali Büyükşahin

¹⁸² Gürer, *a.g.e.* s. 65

1.6. Kader ve Kaza İnancı

Kader; sözlük anlamı itibarıyla; "ölçü, ölçme, miktar, bir şeyi ölçerek belirli bir ölçüye göre yapmak, onu takdîr ederek tayin ve tahsis etmek", anlamlarında kullanılır.¹⁸³ Kader; herhangi bir şeyin mahiyetini gösterme ve sınırlama noktasında bir ölçü sayılır.¹⁸⁴ Terim olarak: "Allâh'ın, yaratıkların zararlı, çirkin, iyi ve güzel niteliklerini bildiği ve tesbit ettiği ezelî takdîr, hüküm ve tahdît" demektir.¹⁸⁵

Kaza, sözlükte; "yaratma, yazma, farz kılma, hüküm verme, bir şeyin oluşundan haber verme" demektir.¹⁸⁶

Kaza, hükme bağlanan şeylerin söz veya hareketle tamamlanmasıdır. İnanç açısından ise her şeyin Allâh'ın ezelde takdîr ve tayin ettiği kaderine, yani ilahi ölçüye uygun olarak kaza şeklinde meydana geldiğine kesinlikle îmân etmek olarak açıklanır. Çünkü kadere ve kazaya îmân, "amentü" içerisinde zikredilmiştir.¹⁸⁷

Yöre Alevilerine göre "Kader: Allâh'ın insan yaşamı için yazdığı alın yazısı, doğaüstü güç. İnsan Allâh'ın verdiği emirlere uymak zorundadır. İnsan Allâh'ın emirlerine inanır ve îmân getirir. Allâh insana akıl vermiştir. Bir bakıma doğaüstü güç dışında, insan aklını kullanarak kendi kaderini kendi yaratır."¹⁸⁸

Kader ve kaza konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Allâh'ın hayrı takdîr ettiğine inanıp şerrin insan eksenli olduğunu söyleyenlerin yanı sıra, hayır ve şer addedilen gerçekliklerin tümünün Allâh'ın kaza ve kaderi ile ilgili olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Bir diğer husus ise insanoğlunda irade hürriyetinin bulunduğu, hayır ve şerrin failinin insan olması gerektiği görüşünde olanlar da mevcuttur. Kimilerinde de "tedbir, takdîri bozar" anlayışı hâkimdir.¹⁸⁹

¹⁸³ Komisyon, *İlmihal*, D.İ.B. Yay. Ankara 2006, c. 1, s. 132S

¹⁸⁴ Gölcük-Toprak, *a.g.e.* s. 284

¹⁸⁵ Gölcük-Toprak, *a.g.e.* s. 285

¹⁸⁶ Eş'arî, *el-Luma'*, Kâhire 1955, s. 46

¹⁸⁷ Üçer, *a.g.e.* s. 287

¹⁸⁸ Dede Ali Büyüksahin; Yusuf Tanrıverdi; Hasan Turan.

¹⁸⁹ Üçer, *a.g.e.* s. 290-294

Lakin yörede gözlemlenen en çarpıcı husus, bu gibi dinî gerçeklik arz eden kavramların derinlemesine pek anlaşılmadığı ve kavranmadığı hususu olduğudur. Bunun yegâne sebebi de yöre halkının eğitim düzeyinin çok düşük olmasının yanı sıra inançları konusunda bütün toplum katmanları gibi araştırmaya dayalı bir inanç yapılarının olmamasıdır denilebilir.

1.7. Hz. Ali İnancı

Ali b. Ebi Talib (d. 600 - ö. 661)¹⁹⁰. İslâm Devleti'ni 656-661 yılları arasında yöneten dördüncü İslâm halîfesi. İslâm peygamberi Muhammed'in amcasının oğlu, onun elinde büyüyen ilk çocuk, damadı ve ev halkındandır. Sünnî Müslümanlara göre “Cennetle Müjdelenen On Sahabe'den (Aşere-i Mübeşşere)” biri, dört büyük halîfeden (Hulefa-i Raşidin) dördüncü ve sonuncusu, Şii Müslümanlara göre ise Ondört Masum'dan biri, On iki imam'ın ilki ve Muhammed'in hak halefidir.¹⁹¹

Ali, Muhammed'in evinde ve onun gözetiminde büyümüştür. Muhammed, peygamberliğini ilan edip İslâmiyet'e davet etmeye başladığında, Ali bu daveti kabul eden ilk erkek ve ikinci müslümandır.¹⁹²

Ali, Muhammed komutasındaki İslâm Devleti'nde son derece aktif roller aldı; neredeyse tüm savaşlara katıldı, ordu komutanlığı, tebliğ elçiliği gibi görevleri icra etti. İslâm Devleti'nin üçüncü halîfesi Osman bin Affan'ın bir suikast sonucu ölmesiyle, halîfe seçilerek İslâm Devleti'nin başına geçti. Yönetimi sırasında Müslümanlar arasındaki ilk savaşlar patlak verdi. Kufe'de bir camide ibadet ederken Hariciler'den Abdurrahman b. Mülcem tarafından saldırıya uğradı ve bir kaç gün sonra öldü. Kufe'de (bugünkü Necef) toprağa verildi.¹⁹³

“Ali, İslâm Dünya'sının hemen her yerinde, îmânı, adaleti, ülke yönetimi, dürüstlüğü, savaşçılığı, cesareti ve ilmi ile tanınır ve anılır. İslâm Tarikat'larının

¹⁹⁰ Fığlalı, “Ali”, *DİA*, TDV Yay. İstanbul 1989, c. II, s. 371

¹⁹¹ Fığlalı, *a.g.m.* s. 371-374

¹⁹² Mehmet Yolcu-Hacı Çiçek, *Hz. Ali Aforizmalar*, İkbâl Yay. İstanbul 2007, s. 7

¹⁹³ Fığlalı, *a.g.m.* s. 374

hepsi, kökenleri olarak Ali'yi gösterirler ve onun soyundan geldiklerini iddia ederler. Ali İslâm tarihinde üzerinde en çok tartışılan şahsiyetlerden biridir.”¹⁹⁴

Dede Ali Büyükşahin’e göre: “Alevî demek; Hz. Ali yanlısı, taraftarı, seveni demektir. Bundan da anlaşılacağı üzere Hz. Ali’nin Alevî inancındaki önemini, yerini anlatmaya gerek yok. Ancak ne var ki bazı kimseler tarih boyunca ve günümüzde de Hz. Ali sevgisini, bağlılığını ya yanlış anladı veya hiç anlamadı. Alevîlerin Hz. Ali’ye olan sevgileri, bağlılıkları onun peygamber olduğu anlamında değildir. Alevîler için peygamber son peygamber Hz. Muhammed’dir. Ali ise Allâh’ın aslanı ve kılıcıdır.”¹⁹⁵

Yöre Alevîlerinde, şu görüşün yaygın olduğu gözlenmiştir:

“Hz. Ali’nin halîfe olmasını arzu eden Muhammed, vefat edeceği esnada Ömer’den kâğıt ve kalem istemiş, o ise “Muhammed hastadır, ne dediğini bilmiyor.” Diyerek bunu engellemiş ve hemen Ebubekir’e biat etmiştir. Aslında halîfelik Hz. Ali’nin hakkı idi.”¹⁹⁶

Yörede canlı bir Hz. Ali sevgisi ve hayranlığı bulunmakta olduğu gözlenmiş olup, bu sevginin sağlam bir bağlılığa zemin oluşturduğu söylenebilir. Lakin bu sevgi ve inancın kulaktan dolma bilgiler çerçevesinde şekillendiği gerçeği göz ardı edilemez bir boyutta olduğu ifade edilebilir.

2. İBÂDET

“a-b-d” kökünden gelen, kulluk ve kölelik anlamlarında kullanılan ibâdet kelimesi, sözlükte, “itaat etmek, boyun eğmek, kutsal manada saygı sunmak” manalarına geldiği ifade edilir.¹⁹⁷ Terim olarak, “varlıkların, kulluk ve itaatle, ilah

¹⁹⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_bin_Ebu_Talib 30.05.2011

¹⁹⁵ Dede Ali Büyükşahin.

¹⁹⁶ Rahman Ergün.

¹⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, c.IV, Mısır 1300, s. 259-279.

tanılarak Allâh'a boyun eğmeleri ve en yüksek ihlas, ta'zim, sevgi ve saygı maksadıyla yaptıkları vazifedir.”¹⁹⁸

Alevîlikte ibadet kişinin her an kendini kötülüklerden, yanlış fiillerden ve kul hakkından uzak tutması, iyi bir insan olması için yapmış olduğu her şey olarak kabul edilir. Yaşam içerisinde gösterilecek her iyi davranış ibadet yerindedir.¹⁹⁹

İbadet dili Türkçe'dir. Cenaze merasimlerinde, evlilik törenlerinde, yemekte, ziyaret yerlerinde ve her yerde dualar Türkçe yapılır. Yöre Alevîlerine göre Sünnîler, ibadeti biçimsel kurallarla sınırlamaktadırlar. Kendileri sık sık şunu ifâde ederler: “Alevîlerde ibadeti kalıplaştırmak yoktur.”²⁰⁰

2.1. Namaz İbâdeti

İslâm Dini'nin kelime-i şهادetten sonra ilk şartı namaz kılmaktır.²⁰¹ Aslında farsça bir kelime olan “namaz”ın Arapçadaki karşılığı “salât”tır. s-l-y- kökünden “duâ, istiğfar ve rahmet” manalarına gelir.²⁰² Terim olarak, “bir takım şart ve rükünlerden meydana gelen ve tekbirle başlayıp selamla biten özel söz ve hareketlerdir.”²⁰³

“Namaz Farsça bir kelimedir. Kur’ân da ki karşılığı Salat’ir. Salat’in anlamı ise Allâh’ı içten anıp selamlama ve duadır. Alevîler, Cem ibadetinde halka namazı şeklinde ibadetlerini yerine getiriyorlar. Alevî ibadet anlayışı, biçimsellikten uzak olmayı esas alır. Al-i İmran Suresi 191. Ayetinde “Onlar; ayakta iken, otururken, yan

¹⁹⁸ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İz Yay. İstanbul 1995, s. 5.

¹⁹⁹ Üçer, *a.g.e.*, s. 305 –306.

²⁰⁰ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi; Rahman Ergün.

²⁰¹ Akyüz, *a.g.e.* s. 83-85.

²⁰² Komisyon, *El-Mu’cemu’l Vasît*, Darü’l Fikr, Beyrut 1988, c.I, s. 524.

²⁰³ Akyüz, *a.g.e.* s. 83.

yatarken Allâh'ı anarlar.”²⁰⁴ demektir. Bu da ibâdet için belli bir şeklin olmadığını gösterir.²⁰⁵

Yöre Alevîlerinin geneli aynı görüşte olmakla beraber, Bağlar ve Ortanca'da bundan 30-40 yıl öncesine kadar namaz kılanların olduğunu, hatta hali hazırda ilçede esnaf olan bazı kimselerin Cuma namazlarına iştirak ettikleri öğrenilmiştir.²⁰⁶

Hatta mülakat esnasında aynı yıllarda İmam-Hatip Okuluna gidenlerin bulunduğu, çok güzel Kur'ân ve ezan okudukları ama gördükleri ayrımcılık nedeniyle okulu terk ettiklerini söyleyen bir-iki Alevî vatandaş olduğu tespit edilmiştir. İmam-Hatip okuluna giden Hasan Turan'ın kendi ifâdeleri şöyledir:

“ Ben, Kâhta ilçe merkezinde bulunan Kâhta İmam-Hatip Lisesi orta okulu kısmına devam ediyordum. Sınıfımızda en güzel Kur'an okuyan ve ezan seslendiren öğrenci idim. Hocamın beni takdirle karşılamasına rağmen, sınıf arkadaşlarım sırf Alevî olduğum için beni rencide ederlerdi. Sınıfta önümde ve arkamda bulunan sırada kimse oturmaz idi. Ayrıca temiz olmadığım yönünde hakarete maruz kalırdım. Bu durum karşısında sınıf ortamında ezilir ve kendimi aşağılanmış hissedirdim.”²⁰⁷

2.2. Oruç İbâdeti

İslâm'ın beş temelinden biri de Ramazan ayında oruç tutmaktır. “Oruç; niyet ederek tan yerinin ağarmaya başlamasından (imsak vaktinden) itibaren güneş batıncaya kadar yememek, içmemek ve cinsel ilişkiden uzak durmak suretiyle yerine getirilen bir ibadettir.”²⁰⁸

²⁰⁴ <http://www.Alevikonseyi.com/Alevî/18/28/38/48/108.html> 30.05.2011

²⁰⁵ Dede Ali Büyüksahin.

²⁰⁶ Yusuf Tanrıverdi; Hüseyin Aydın.

²⁰⁷ Hasan Turan.

²⁰⁸ <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/basiliyayin/weboku.asp?id=450&yid=3&sayfa=6> 30.05.2011

Hemen hemen bütün inançlarda oruç ibadeti var olduğu gibi Alevî inancında da oruç ibadeti vardır. ‘‘Alevîlerin kendilerine özgü bir oruç anlayışları bulunmaktadır. Mesela Ramazan ayında sadece üç gün oruç tutulmaktadır.²⁰⁹ Alevîlerin bunun dışında tutmakla yükümlü oldukları başka oruçları vardır.

2.2.1. Bağlar ve Ortanca Alevîlerinde Ramazan Orucu

Alevîler, Sünnî Müslümanlardan farklı olarak Ramazan ayında sadece üç gün oruç tutarlar. Alevîlere göre Ramazan orucunun bir ay olduğu yönünde Kur’ân da hiç bir açık beyanın olmadığı dile getirilmektedir.²¹⁰

Yörede ‘‘dileyen Ramazan orucunu tutabilir’’ anlayışı hâkimdir. Ama genel inanış ve uygulama sadece üç gün tutma yönündedir.²¹¹ Ramazanın başında (1. gün), ortasında (15. Gün) ve son gün olmak üzere sadece üç gün oruç tutma uygulaması dikkat çekmektedir.²¹²

Sahur diye bir uygulama yoktur. Sadece ‘‘akşam yemeği’’ yani iftar yemeği uygulaması bulunmaktadır. İftar vakti ise, akşam vakti yani güneşin battığı zamandır. Akşam yemeği, gece yarısına kadar yenilebilir. Saat 24.00 olduğunda artık bir şey yenilip içilmez. Dikkat çekici bir husus ise, şayet biri akşam yemek yiyip yatarsa, saat 24.00 den önce bile uyansa artık bir şey yiyip içemez.²¹³

2.2.2. Bağlar ve Ortanca Alevîlerinde Muharrem Orucu

‘‘Hz. Ali’nin oğlu ve Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin ve sevenleri (toplam 72 kişi) Kerbela’da 10 Ekim 680’de katledildiler. Alevîler bu acı olayı

²⁰⁹ Hüseyin Aydın; Eda Tanrıverdi, Ortanca 1986 Doğumlu, Ev Kızı, Lise Mezun; Yusuf Tanrıverdi.

²¹⁰ Dede Ali Büyüksahin

²¹¹ Hüseyin Aydın; Hüseyin Aydın; Hasan Turan

²¹² Eda Tanrıverdi; Hüseyin Aydın; Rahman Ergün.

²¹³ Yusuf Tanrıverdi; Eda Tanrıverdi; Hüseyin Aydın.

anmak için, her yıl Muharrem Ayının onuncu gününden başlamak üzere, 12 gün oruç tutarak yas bağlarlar.²¹⁴ Kurban Bayramının 1. gününden başlayarak 20 gün sayılır. 20. günün akşamı Muharrem Orucu için niyet edilir ve oruç başlar. Niyet edildikten sonra gece saat 24.00 ile gün batımı arasındaki sürede hiç bir şey yenilmez ve içilmez. Gün batımı ile iftar açılır.

Oruç süresince (12 gün boyunca) düğün, nişan, sünnet ve benzer tören ve etkinlikler yapılmaz, kurban kesilmez, et yenilmez, Kerbela Şehitleri'nin çektikleri susuzluğu hissetmek için su içilmez.²¹⁵ Su saf olarak içilmemektedir. Vücudun su ihtiyacı yenilen sulu yemeklerden, çay, kahve, meşrubat, meyve suyu, ayran gibi sıvı içeceklerden karşılanır. Muharrem orucunun on ikinci günü ise On iki İmamın anısına on iki çeşit gıdadan oluşan Aşure Çorbası pişirilerek komşulara dağıtılır ve böylece o yılki Muharrem Orucu noktanır.²¹⁶

2.3. Sadakalar

2.3.1 Yardım (Zekât)

Zekât sözlükte temizlemek, arınmak, bereket, güzel anmak ve övgü manalarını içermektedir.²¹⁷ Dini literatürde ise; "Şartlarına uygun olarak, zekâta tabi olan mallardan, belli bir miktarını, hak sahibi olan zekât alacaklısının mülkiyetine geçirmektir."²¹⁸

Alevîlerde, malın belirli bir miktarının belirli yerlere verilmesi anlamında bir zekât anlayışı yoktur. İhtiyacı olan herkese yardım etmek en önemli esaslardandır. Şu anda belirli bir ölçüde mal veya para verilme durumu olmasa da ihtiyacı olan

²¹⁴ Yusuf Tanrıverdi.

²¹⁵ Eda Tanrıverdi.

²¹⁶ Hasan Turan.

²¹⁷ Akyüz, *a.g.e.* c. III, s.16

²¹⁸ Ömer Nasuhi, Bilmen, *Hukuk-i İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1986, c. IV s. 77

herkese ihtiyacı oranında yardımlar yapılmaktadır.²¹⁹ Yardımlaşma, destek olma insani bir görevdir. Yardım yapmanın şartı şudur: İmkânlar dâhilinde fakirlere, yoksullara, yetimlere ve öksüzlere yardımcı olmaktır. Hangi mallardan yardım vermek gerekir diye bir şey yoktur. Yeter ki yoksullara yardımcı olunsun. Para veya mülkiyet olabilir. Alevîlikte dedelere yardım verilmez; fakir ve muhtaçlara verilir. Bunun da belli bir vakti-zamanı olmayıp yıl içinde herhangi bir zaman diliminde verilebilir.²²⁰

2.3.2. Fitre

Sözlükte; ‘‘Oruç açma (fitr), yaratılış (fitrat), yaratılıştaki temizlik, dini kabul edecek aslî temizlik ve din kanunu’’ manasına gelir. Dinî literatürde ise; ‘‘Ramazan’ın sonuna yetişen ve nisap miktarı mala sahip olan hür müslümana vacip olan sadaka’’²²¹ olarak tarif edilmektedir.

Yöre Alevîlerinde fitır sadakası verme gibi bir uygulamaya rastlanılmamıştır.

2.3.3. Kurban

Sözlükte, ‘‘yaklaşmak’’ manasına gelir. Terim olarak; ‘‘Allâh’a yaklaşmak için kesilen hayvan’’ anlamında kullanılır.²²²

Yöre Alevîlerinde en yaygın ibâdetlerden biri de kurbandır. Kurbanlara ‘‘tercüman ve lokma’’ adları verilmektedir.²²³ ‘‘Kurban ibadeti dinî şartların

²¹⁹ Hasan Çoban, 1978 Ortanca doğumlu, öğretmen, üniversite mezunu.

²²⁰ Dede Ali Büyükşahin

²²¹ Akyüz, *a.g.e.* c. IV, s. 1.

²²² Akyüz, *a.g.e.* c. IV, s. 277.

²²³ Üçer, *a.g.e.* s. 331

uygunluğuna göre yapılır. Ayrıca Alevîlikte ibadet niyetiyle kesilen farklı kurban çeşitleri vardır: Dede dua vermeden kurbanlar tığlanmaz²²⁴ (kesilmez).’’²²⁵

Başlıca yaygın olarak kesilen kurban türlerini şöyle sıralayabiliriz:

2.3.3.1. Kurban Bayramı Kurbanı

Bu, Kurban Bayramlarında kesilen kurban türüdür. Yöre Alevîleri, Kurban Bayramı’nda yaygın olarak kurban kesmektedirler. Bayram ziyaretine gelenlere bu kurban etinden ikram edilir. Ayrıca ihtiyaç sahiplerine bu etten dağıtılır.²²⁶

2.3.3.2. İkrâr Kurbanı

Yola giren Alevî şahıs tarafında satın alınıp, giriş töreninde kesilen ve ceme katılanlarla birlikte yenilen kurbandır.²²⁷

2.3.3.3. Müsâhiplik Kurbanı

Alevîlikte önemli bir yeri olan müsâhiplik erkânında kesilen kurbandır. Müsâhip olacak iki kişi bu kurbanı alır ve ceme katılanlarca birlikte yenir.

²²⁴ Tığlamak: Kesmek anlamında kullanılır. Kesmek kelimesi, içinde bir şeyi özünden koparmak ve bir nevi zarar vermek gibi de anlaşıldığından ve tasavvuf ehli, ağızlarından çıkan her kelâma ekseriyetle dikkat ettiklerinden menfi bir kelime kullanmak istemezler. Kesmeye de o yüzden ‘‘tığlamak’’ denir. (Dede Ali Büyükşahin)

²²⁵ Dede Ali Büyükşahin

²²⁶ Hüseyin Aydın.

²²⁷ Üçer, *a.g.e.* s. 332

2.3.3.4. Dardan İndirme Kurbanı

Ölen bir Alevînin, müsâhibi veya akrabaları tarafından onun adına borçları ödemek ve helalleşmek için dedenin öncülüğünde düzenlenen törende²²⁸ kesilen kurbandır.²²⁹

2.3.3.5. Muharrem Kurbanı

Kerbelâ'da, İmam Zeynel'in sağ kalması ve Ehl-i Beyt'in soyunun devam etmesine şükür için Muharrem orucu sonrasında kesilen kurbandır.²³⁰

2.4. Hac İbâdeti

Hac, sözlükte “yönelmek, ziyaret etmek ve gayret etmek” manalara gelir. İslâm Dinince, şartları müsait olanların yerine getirmesi gereken temel bir dinî esâs olan hac ibâdeti,²³¹ yöre Alevîlerince namaz konusunda olduğu gibi geri planda bırakılan bir ibâdet türüdür.

Dede Büyükşahin'e göre “Hac, Alevîlikte gönüllere ulaşmak anlamında ifade edilir. Kâbe'yi ziyaret etmek güzel bir olay, fakat kendisi, Kâbe'ye gitmeden gönülleri kazanmanın daha çok yararlı olacağı düşüncesindedir. Alevîlerde Kâbe, insandır ve insanın gönlüdür. Alevî, bir kutsal yeri ziyaret etmekten çok, Kâbe'miz insandır ilkesine önem verir ve özen gösterir” demektedir. Alevîler bu ilkeye bağlı kalmakla beraber ziyaret edeceği yerleri Kâbe'ye karşı alternatif olarak göstermez; Kâbe'yi ziyaret edene de saygı duyar. Alevî olanakları elverirse Hz. Ali, Hz. Fatıma,

²²⁸ Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay. İstanbul 2008, s. 168

²²⁹ Metin Bozkuş, *Tarihten Günümüze Sivas Yöresinde Alevîlik*, Vizyon Mat. Sivas 2000, s. 192

²³⁰ Üçer, *a.g.e.* 333

²³¹ Akyüz, *a.g.e.* s. 138

Hız. Hüseyin ve Ehl-i Beyt'in evlatlarını ziyaret etmek isterler. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli ve bazı Alevî önderleri ve bilinen erenlerin türbelerini ziyaret ederler.²³²

Genel kanaat anlatılan gibi olsa da, köyden göç eden bazı aileler arasında hacca gidenlerin bulunduğu ve hatta fırsat bulduklarında hacca gitmek istediklerini ifade eden kimselerin varlığı ile karşılaşılmasıdır.²³³

3. Değerlendirme

Bağlar ve Ortanca Alevilerinin inanç boyutu, yöre Sünnî halkın inanç şekliyle benzerlik arz etmekte ise de, yer yer farklılıklar göstermektedir denebilir. Allah ve melek inançlarında bir farklılık gözlenmemekle beraber, kitap inançlarında, kitapların asıl orijinal metinlerine inanma yönünde bir farklılık izlenmektedir. Ayrıca tercümelere itibar edilmemekle beraber, asıl orijinal kaynaktan istifade cihetine gidenler de bulunmamaktadır. Çünkü bunun için yeterli eğitim ve bilgiye sahip olmadıkları söylenebilir. Bütün peygamberlere ve Hz. Muhammed'e inanmakta olduklarını ifade eden yöre Alevîlerinin bu inancının, rehberlik manasında olmayıp sadece Allah'ın elçisi olduğunu kabul etme şeklinde "yalın bir durum" arz etmekte olduğu söylenebilir. Ahiret konusunda öldükten sonra dirilme ve hesaba çekilme şeklinde bir anlayışın hâkim olduğu gözlenirse de öldükten sonra başka bir yaşamın söz konusu olmadığına inananların varlığından da söz edilebilir. Kader ve kaza inancında, Allah'ın hayır ve şerleri yarattığı ve takdir ettiği inancı hakim iken, sadece hayırları takdir ettiği ve kötülüklerin ise insan eksenli olduğunu ifade edenlerde bulunmaktadır denilebilir. Hz. Ali inancı konusunda, Sünnî inanca aykırı bir görüşe rastlanılmamış olup, Hz. Muhammed'in damadı ve Allahın aslanı şeklinde bir inanç boyutundan söz edilebilir.

İbadetler konusunda, yöre Sünnîlerinin anlayış biçiminden farklı bir durumdan söz edilebilir. Örneğin, yöre Alevî inancında namaz ibadeti bulunmamakta olup namazın dua şeklinde bir tezahür olduğu ifade edilmektedir. Oruç ibadetine

²³² Dede Ali Büyükşahin.

²³³ Hüseyin Aydın.

gelince, ramazan orucunu kendilerine has bir biçimde tutmakta oldukları ve başka oruç çeşitlerinin mevcut olduğu ifade edilmektedir. Sadakalar konusunda, yöre Sünni inancında bulunmakta olan zekat formu yardım inancı adı altında icra edilmekte olup bunun da belli bir zamanının bulunmadığından söz edilebilir. Kurban ibadetine yörede büyük bir itibar verilmekte olup Sünni inançta büyük bir yer tutan kurban bayramı kurbanı yörede de büyük bir revaç görmektedir denilebilir. Bunun yanında kendi inançlarını yansıması olan kurban çeşitlerinin varlığından da söz edilebilir. Hac ibadeti konusunda yöre Sünnilerinin inancından tamamen farklı bir durum söz konusu olup, hacca gitmenin bir gereklilik olmadığı ve ille de gidilecekse Kerbela ve Hacı Bektaşî Veli'nin türbesine gidilmesi gerektiği yönünde bir inancın varlığından söz edilebilir. Buna rağmen tek tük hacca giden alevi bireylerin var olduğu da söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNÎ-ALEVÎ PERSPEKTİFİNDEN BAZI UYGULAMALAR

Bu bölümde yörede bilinen bazı uygulamalar konusunda Sünnî ve Alevî bakış açılarının incelenmesi hedeflenmiştir.

1. Temizlik-Abdest Alma

İslâm Dini'nin temel kaynakları olan, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde, Hz. Peygamber'in hadislerinde ve örnek hayatında temizliğin önemi ve gerekliliği üzerinde ısrarla durulmuş, genel anlamda temizlik ve ibadet amaçlı temizlikle ilgili birtakım ilke ve ölçüler getirilmiş ve temizlik bazı ibadetler için ön şart sayılmıştır.²³⁴

İslâm kültüründe genel anlamdaki temizlik ile ibadet amaçlı temizlik, birbirini tamamlar ve birlikte bir anlam ifade eder. Bu sebeple İslâm bilginleri temizliği maddî temizlik, hükmî temizlik ve mânevî temizlik şeklinde üç safhalı bir faaliyet olarak görmüşlerdir. Beden, elbise ve çevre temizliği şeklinde ifade edilebilecek olan maddî temizliğin de genelde ibadete hazırlık ve ön şart olarak, kimi durumda ibadet olarak değerlendirilmiş olması, ona, İslâm kültüründe bir ibadet içeriği kazandırıldığını gösterir. Abdest ve gusûl, hükmî temizlik kademesidir. Üçüncü kademede ise kişinin uzuvlarını gıybet, yalan, haram yemek, mala hıyanet etmek gibi günahlardan, kalbini haset, kibir, gösteriş, hırs ve benzeri kötü huy ve hastalıklardan, hatta benlik ve bilincini Allâh'ın gayrısından (mâsivâ) temizlemesi gelir.²³⁵

Yöre Sünnî toplumu, Alevî kesim için abdestsiz ve gusûlsüz yakıştırmaları yapmaktadır. Bu konularda Sünnî kesimden bazıları Alevî kaynaklı olduğunu iddia ettikleri örnekler vermektedirler. Mesela “kirlenen bir nesnenin kirlenen kısmı

²³⁴ Komisyon, *İlmihâl*, DİB, Ankara 2006, c. I, s. 183.

²³⁵ a.g.e. c.I, s. 184

temizlenir’’ mealinde cümleler sarf ettiklerini söyler ve bununla da gusül almadıkları yönünde yöre Alevîlerini itham etmektedirler.

Dede Ali Büyükşahin temizlik konusunda getirdiği açıklamada ise tersi bir durum söz konusudur:

“Temizlik insanlar ve dünya için çok önemli bir yer tutar. “Temizlik îmândan gelir’’ sözü doğrultusunda herkes temizliğe karşı duyarlı durumumdadır, olmalıdır. Gusül ve abdest, Alevîler içinde ön plandadır. Gusül ve abdest, Alevî inancında önemli bir yer tutar.

Alevîlikte vücudu yıkayıp temizlemek dışında iç temizliğinin şart olması gerektiğine önem verilir. Eline, diline, beline sahip olmak ilkesine bağlı kalmaya özen gösterir. O bakımdan “tarikat abdesti’’ olarak ikrarını devamlı kılmaya çalışır. Alevî: Cem’e, ikrar vermeye ve görgüden geçmeye geldiği zaman mutlaka boy abdesti almak zorundadır. Alevîler gusül ve abdesti hangi hallerde almak gerekiyorsa o temizlik çeşidini yapar. Ayrıca Alevîlerin gusül almadıkları söylentisi yalandır.’’²³⁶

2. Kur’ân-ı Kerim Okuma

Yöredeki Sünnî kesim, Kur’ân öğrenme ve öğretmeye dolayısı ile okumaya karşı duyarlıdır. Hemen hemen herkes ya Kur’ân okumasını bilir ya da çocuklarının Kur’ân okumayı öğrenmesi yönünde çaba gösterir.

Yöre Alevîlerinde ise durum kısmi bir yorum farkı içerir. Onların bu konuda ki görüşleri ve uygulamaları hakkında Dede Ali Büyükşahin şunları söylemektedir:

“Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hakka yürüyüşünden sonra, Kur’ân-ı Kerim ayetlerini bir araya getirmek için Halîfe Hz. Ebubekir Halîfe Hz. Ömer ve Halîfe Hz. Osman zamanında çalışmalar yapılmıştır. Tarihi kaynaklar şimdi kullanılan Kur’ân-ı Kerim’in halîfe Hz. Osman’ın nezaretinde hazırlandığını yazmaktadır.

²³⁶ Dede Ali Büyükşahin.

Kur'ân-ı Kerim ayetleri toplanırken Hz. Ali'ye danışılmamış ve bazı önemli kişilerde bulunan Mushaflar dikkate alınmamıştır. Alevîlere göre ilk önceleri Kur'ân-ı Kerim:33 cüz, 114 sûre ve 6666 ayetten meydana gelmiştir. Şimdiki mevcut Kur'ân-ı Kerim'de 6234 ayet bulunmakta olup 432 ayetin eksik olduğu görülmektedir. 33 cüzden de 3 cüzü çıkarılarak 30 cüze indirilmiştir. Alevîler Kur'ân-ı Kerim'den çıkarılan ayetlerin Ehl-i Beyt ve ibadetlerle ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Emevi ve Abbasi döneminde binlerce hadis uydurularak yazılmış ve beyinlerde kuşkular yaratmıştır.”

Dede Ali Büyükşahin, sözlerini kendi Kur'ân okuma yöntemini ifâde ederek sürdürmektedir:

“Latin alfabesiyle Türkçeye çevrilmiş Kur'ân-ı Kerim'i okuyorum. Ali-İmran, Enfal, Tevbe, Meryem, Muhammed, Şura, Hucurat, Maide, Ahzap, Nisa ve Saffat sûrelerinden ayetleri çoğunlukla okumakla birlikte Kur'ân-ı Kerim'in diğer sûre ve ayetlerini de okuyorum. Bazı ayetler Alevî-Bektaşî yol erkânında görülen ikrar ve görgü cemlerinde okunmaktadır.”²³⁷ Yöre Alevileri, her ne kadar Türkçeye çevrilmiş Kur'an meallerini okuduklarını ifade etmiş olsalar da aslında Türkçe meallere pek itibar etmedikleri söylenebilir.²³⁸

3. Sağdıç Tutma-Müsâhip Edinme

Yörede Sünnî kesimde bireyler evlenirken “sağdıç” edinirler. Sağdıç'a “Şoşman” adı verilir. Şoşman karısıyla birlikte yeni evlenen çiftin evine gelir, erkek, damada, karısı ise geline, gerdek usûl ve âdâbını öğretir. Sağdıç damat adayının en sâdık arkadaşıdır. Aleviler sağdıçlarını müsahiplerinden seçerler.

Alevî toplumunun önem arz eden ritüellerden biri de müsâhiplik erkânıdır.²³⁹ Alevî toplumunun gerçek bir üyesi olabilmek ve sosyal bir mevki sağlayabilmek için

²³⁷ Dede Ali Büyükşahin.

²³⁸ Rahman Ergün.

²³⁹ Mustafa Çetinkaya, 1949 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

musahipli olmak gerekmektedir.²⁴⁰ Bunun için her aile çiftinin, bir musahip tutması gerekir. Bu dört kişilik iki aile, Alevî cemaatinin çekirdeğini oluşturur. Bunlar birbirlerine kardeş sayılırlar, buna ahret kardeşliği, yol kardeşliği, nasip kardeşliği ve can kardeşliği gibi isimler verilmektedir.²⁴¹

Yöre Sünnî halkın sağdıç tutma uygulaması ile Alevîlerin müsahip edinme uygulaması her ne kadar benzerlik arz etse de aslında birbirinden oldukça farklıdır. Çünkü sağdıcin işlevi düğünden sonra bittiği halde müsahibin görevi ölene kadar devam eder.

4. Câmîye ve Cem Evine Gidiş

Yöredeki Sünnîler, cami ve camide namaz kılma meselesine çok büyük önem vermektedirler. Hemen hemen her mahallede birer cami bulunmakta, kimi yeni camiler inşa edilmektedir.

Sünnî İslâm anlayışında camide cemaatle kılınan namazın fert namazından 27 kat daha fazla sevap olması düşüncesi, camilere olan ilgiyi arttırmaktadır. Dede Ali Büyükşahın, Sünnî uygulamada önemli bir yer tutan camiye gitme meselesi hakkında Alevî perspektifini şöyle ifade etmektedir:

“Yapılan her ibadet Allâh içindir. Alevînin de ibadetinde secde, kıyam rükû vardır. Alevîler camiye gitmezler. Çünkü ibadet yerleri cem evleridir. Alevî ibadetinde camide kılınan namaz şekli yoktur. Fakat kendi inancına özgü ibadeti (tapınma) niyazı, duası vardır.”²⁴²

Dede Ali Büyükşahın, Sünnî kesim tarafından gereksiz ve abes görülen cem evi gerçeği hakkında şu bilgileri paylaşmaktadır:

²⁴⁰ Yusuf Tanrıverdi.

²⁴¹ Rahman Ergün.

²⁴² Ali Büyükşahın.

“Eskiden cem ibadetleri evlerde yapılırdı. Evlerin geniş odaları cem için hizmet görürdü. Köyümde cem evi görevini benim dedemden kalan tarihi odamız yapmaktadır. 1950’lerden sonra köyden kente göç başladı. Kentlerde oluşan kalabalığın ihtiyacını karşılamak için cem evlerinin yapılmasına başlandı. Cem evlerinin Alevîlikte yeri önemlidir. Çünkü onun ibadet yeridir. Cem evlerinde hem ibadet (12 hizmet yürütülür) yapılır, hem küskünler ve dargınlar barıştırılır. Cem evleri Alevî toplumunun sosyal, dinsel ve ekonomik sorunlarının çözüm yeridir.”²⁴³

Sünniler, camiye gitmeden önce temizlik faaliyetine önem vermekte olup, normal vakitler için abdest, Cuma namazları için camiye gitmeden önce gusül abdesti almaya özen göstermektedirler. Ayrıca güzel elbiseler giymekte ve hoş kokular sürünmektedirler. Alevi kesim ise, cem ayinlerine katıldıkları vakitler, öncesinde yıkandıklarını ve güzel elbiseler giydiklerini belirtmektedirler.

5. Komşuluk Müessesesi ve Sünnîlerle Komşuluk

İslâm dini ve toplumu komşuluğa büyük önem atfetmiştir. Hatta Sünnî toplumda komşuluk hukuku büyük yer tutmaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerinde komşuya iyi davranma ile alakalı birçok hadis bulunmaktadır. Her yıl Diyanet tarafından tüm camilerde en az bir kere “Komşu Hakları” konulu hutbe okutulmaktadır.

Sünni kesimde olduğu gibi Alevi kesimde de komşuluk hukukuna büyük önem verilmektedir. Özellikle Bağlar’da bulunan iki-üç Sünni aile ile komşuluk ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşanmadığı söylenebilir. Edinilen izlenim ve gerçekleştirilen gözlemler sonucu; Sünnî kesim ile yöre Alevîleri, isterlerse çok iyi komşuluk edebilecek potansiyele sahip oldukları ve bunun için karşılıklı hoşgörüyeye ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

²⁴³ Ali Büyüksahin.

6. Resmi Nikâh-Dinî Nikâh

Yöre Sünnîlerinde olduğu gibi Bağlar ve Ortanca Alevîleri de resmi nikâha önem verdikleri gibi, dini nikâha da büyük önem vermektedirler.²⁴⁴ Evvela evlenecek çiftlerin resmi nikâhı kıyılır akabinde de dini nikâh işlemine geçilir. Dini nikâhlarını dedeler veya hoca dedikleri Alevîlik konusunda bilgili sayılan bireyler kıyar.²⁴⁵

Tüm bu etkinliklerin sonunda dualar okunur. Dualar, Arapça değil Türkçe okunur.²⁴⁶

7. Alkol Kullanımı

Yöre Sünnî kesimin kesin görüşü alkolün haram olduğu yönündedir. Alkol alan kimselere de iyi gözle bakılmadığı gibi bu durum hoş da karşılanmaz.

Yörede alkol kullanımı ile ilgili Alevîlerin genel tutumu şöyle ifade edilebilir:

Alevî toplumunda içki yasağı yoktur. Ancak içki içmenin kendine göre kuralları vardır. Çünkü içki, insanın kanına karışarak onu harekete geçirir ve kişiyi tehlikeli boyutlara ulaştırır. Bu bakımdan içkiyi zarar verecek şekilde kullanmamak gerekir.²⁴⁷

İçmesini bilen içmeli; içmesini bilmeyen içmemelidir. İçki insanın bedenine, sağlığına kesesine ve çevresine zarar verecek şekilde içilmemelidir. İçki alışkanlık haline getirilmemelidir. Bu konuda insanların çok titiz ve duyarlı olması gerekir. Fazla miktarda alınan içkinin insan hayatına zarar verdiğini unutmamak gerekir. ‘‘²⁴⁸

²⁴⁴ Fatma Ergün, 1942 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

²⁴⁵ Hasan Turan; Mustafa Çetinkaya,

²⁴⁶ Galip Alan, 1968 Ortanca Doğumlu, Çiftçi, İlkokul mezunu. Sait Ezen; Hüseyin Aydın.

²⁴⁷ Yusuf Tanrıverdi.

²⁴⁸ Ali Büyükşahin.

Değerlendirme

Temizlik, bireysel ve toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Sünnilerde bu durum, namaz ibadeti için ‘‘abdest ve gusül’’ ifadelerinde anlamını bulmakta ve işlevselliğini sürdürmektedir. Alevi toplumunda namaz yerine cem ritüeli için gusül alınmakta ve tarikat erkânı için tarikat abdesti alma farklılığı ön plana çıkmaktadır denilebilir. Yöre Sünni kesiminde, Kur’an-ı Kerim okumaya yönelik bir rağbet olduğu söylenebilirse de bu durumun yöre alevi kesim için aynı olduğu söylenemez. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’i Türkçe meallerden okuduklarını ifade edenler bulunmakla beraber bunu fiiliyatta yapanlara pek sık rastlanılmadı söylenebilir. Sünnilerin evlenme durumlarında yaygın olan sağdıç tutma durumlarının bir benzeri yöre Alevilerinde bazı farkları ile müsahip edinme formuyla karşımıza çıkıyor denilebilir. Şöyle ki, sağdıçın görevi düğünden sonra bitmekte iken, müsahibin görevi ömür boyu devam etmektedir.

Yöre Sünni halk camide ibadet etmeye büyük önem verirken, yöre Alevileri camiye (bir-iki) kişi hariç camiye gitmezler. Ayrıca köylerinde cami yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bunun yerine cem evi ihtiyaçlarının karşılanması yönünde fikir beyan etmektedirler denilebilir. Aleviler ve Sünniler kendi aralarında komşuluk hukukuna büyük önem vermekte olup, Alevi-Sünni komşuluk ilişkileri bağlamında bir komşuluktan pek söz edilemez denilebilir. Yöre Alevileri de Sünniler gibi önce resmi nikâhlarını kıymakta sonra da kendi inanışlarına göre hocalarının gözetiminde dini nikâhlarını kıymaktadırlar. Alkol kullanma konusunda yöre Sünni halkın alkole bakış açısı olumsuz iken, aynı durum aleviler için söz konusu değildir. Alkol kullanımı, kurallara uygun içildiği takdirde serbesttir.

Buraya kadar Kahta yöresinde Sünni-Alevi perspektifinden bazı uygulamalar irdelenmiş olup bundan sonra ki bölümde ise, yöre Alevilerinde sosyal hayat ve bazı uygulamalara yer verilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖRE ALEVÎLERİNDE SOSYAL HAYAT VE BAZI UYGULAMALAR

1. SOSYAL HAYAT

Sosyal hayat, bireyin diğer insanlar ile ortaklaşa işler yaptığı, insanlarla çeşitli ilişkiler içinde bulunduğu ortama verilen addır. İnsanın toplum içindeki yaşama biçimi, sosyal yaşamını oluşturan öğeler arasında yer alır. Burada Bağlar ve Ortanca'dan sosyal hayatın içerisinde bazı inanış ve uygulamalara yer verilecektir.

1.1. Evlenme ve Düğün ile İlgili İnanç ve Pratikler

Evlilik, insan soyunun devamı için önemli bir olaydır. Çünkü toplumsal kurumların en güçlüsü olan aile, evlilik sonucu meydana gelmektedir. Bundan dolayı yöremizde evliliğe önem verilmektedir.

Evlenme ve düğün ile ilgili inanç ve pratikleri şöyle sıralayabiliriz:

1.1.1. Kısmet Açmak

Evlenmeyen ve evlenmesi gecikenlere yörede evde kaldı tabiri kullanılır. Kısmeti açmak için çeşitli uygulamalar yapılır:

-Derviş Yusuf vb. türbelere gidilerek adak adanır. Bu adak bazen bir tavuk veya koyun, keçi gibi hayvan olabilir. Ziyaret duvarına taş tutturularak dilek dlenir. Bunun kısmetin açacağına inanılır.²⁴⁹

Derviş Yusuf hakkında yöre Alevilerinden alınan malumat şu şekilde olmuştur:

²⁴⁹ Eda Tanrıverdi; Fatma Ergün.

‘‘Hacı Bektaş dergâhından Anadolu’ya gelen bir evliyadır. Bir ağanın evinde kalıp o evin hizmetini yapıyordu. Bir gün, ağa hacca gitmiş. Ağanın hanımı birgün, ağanın sevdiği yemeği yapmış ve şöyle söylenmişti: ‘‘Ağam burada olsaydı da bu yemekten yeseydi.’’ Bunu duyan Derviş Yusuf, ağasının hanımına şöyle buyurmuş: ‘‘Verin o lokmayı hacdaki ağama götüreyim’’ demiş. Ağanın hanımı, Derviş Yusuf acıkmıştır diye yemeği tabağa koymuş. Derviş Yusuf’ta bu tabağı hacca götürmüş. Döndüğünde 7 adımda gelmiş. Hac’dan dönen ağaya tüm köy halkı elini öpmeye sıraya girmişti ki ağa şöyle demiş: ‘‘Benim değil Yusuf’un elini öpün demiş.’’ Bunu duyan Yusuf, insanlar sırrını öğrendikleri için sır olup kaybolmuştur. Adıyaman Kâhta’ya bağlı Ortanca Köyünde türbesi bulunmaktadır. Köy halkı ve başka köylerden gelen canlarımız bu türbede ziyaretlerini yapıp kurbanlarını keserler.’’²⁵⁰

1.1.2. Düğün Öncesi

Bağlar ve Ortanca’da düğün öncesi erkek tarafınca ilk önce uygun bir eş adayı aranır. Eş adayının, aileye uyum sağlayacak biri olmasına dikkat edilir.

1.1.2.1. Aday Belirleme

Aday belirleme faaliyeti esnasında iki temel problem göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, kirve çocuklarının evlenme meselesi, diğeri Alevi-Sünnî evliliği konusundadır.

1.1.2.1.1. Kirve Çocukları

Kirvelik, kardeşlikten de yakın olarak görüldüğünden, kirve çocuklarının evliliği kabullenilmemektedir. Alevî toplumu, öz değerlerine ve toplumsal bütünlüğü

²⁵⁰ Yusuf Tanrıverdi; Hasan Turan; Rahman Ergün.

sağlayan değerlerine bağlıdır.²⁵¹ Bu nedenle bu tür bir evliliğe yörede rıza gösterilmez ve hoş karşılanmaz.²⁵²

Yörede, halen kirve çocukları evlenemez yönünde yaygın bir kanaatin hâkim olduğu söylenebilir. Bu nedenle evlilik için eş adayı arayan adaylar, kirve çocuklarını adaylar arasına alamamaktadır.

1.1.2.1.2. Alevî Birisi Sünnî Birisiyle Evlenebilir mi?

Dede Ali Büyükşahin bu konuda şunları söylemektedir:

“Çağdaş ve uygar bir ülkede farklı dinlerden, mezheplerden, ırklardan olanların birbiriyle evlenmesi elbette ki demokrat bir düşünce ve eylemdir. Eğer kültürle, geleneklere örf ve adetlere saygı duyulmazsa birlikte yol alınamaz. O bakımdan evliliğin birlikte yürütülmesi için karşılıklı sevgi ve saygının olması şarttır. Aynı zamanda özverilik önemli rol oynar. Eskiden Sünnî ve Alevî bu konuda çok uzak duruyor ve titiz davranıyordu; ama şimdi çağın gereği olarak evlilik yapanlar çoğalmaktadır.”²⁵³

“Alevî bir kişi ile Sünnî bir kişinin evlenmesi O kişilerin bileceği bir iştir. Dini olarak herhangi bir sorun yok. Ama geçmiş tecrübelerden biliyoruz ki işin pratik tarafı oldukça zor oluyor. Yani evlendikten sonra sorunlar başlıyor. Evli çiftler birbirlerinden kendi inançlarına girmelerini istiyor, hatta bu noktada baskı yapıyor. O vakitte sorunlar başlıyor.”²⁵⁴

Edinilen bilgilere göre Ortancalı bazı aileler başka Sünni köylerinden olan birkaç aileye kız vermişlerdir. Ama Sünni ailelerin, Alevilere kız verdiği yönünde bir bilgiye ulaşılmamıştır.

²⁵¹ Hüseyin Aydın; Ali Büyükşahin; Mustafa Çetinkaya, Yusuf Tanrıverdi.

²⁵² Ali Çetinkaya, Ortanca 1952 Doğumlu, Çiftçi, İlkokul mezunu.

²⁵³ Ali Büyükşahin.

²⁵⁴ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi; Hasan Turan

1.1.2.2. Görücü Yollama

Ülkemizin birçok yöresinde olduğu gibi yöremizde de görücü usulüyle evlilik gerçekleştirilmektedir. Gözlemlenen kadarıyla yörede evlilikler genellikle akrabalar, komşular ve tanıdık aileler arasında olmaktadır.

Bağlar ve Ortanca, küçük yerleşim yerleri olduklarından, herkes birbirini tanımakta, kız ile erkek birbirlerini görme ve tanıma imkânı bulmaktadır. Yörede istenilecek kız; okulda ve düğünlerde izlenmekte, kızın tanıdık aileleri aracılığıyla ailesi ve kendisi hakkında bilgi edinilmektedir.²⁵⁵

Kızı daha iyi tanıyabilmek için kızın evine ziyarete çeşitli bahanelerle gidilir. Burada kızın hal ve hareketlerine, evin düzenli olup olmadığına özellikle kızın temizliğe dikkat edip etmediğine bakılır.²⁵⁶ Eğer izlenimler olumlu olursa ailenin büyükleri ve saygı değer insanları kız istemeye gönderilir. Kız tarafı da karar vermek için büyüklere ayrıca kızıma danışalım şeklinde sözlerle zaman isterler. Bu zaman içinde kız tarafı erkek tarafını ve erkeğin davranış ve tavrını araştırır.²⁵⁷

Araştırma sonucu olumlu olursa kız tarafı erkek tarafını eve davet ederek sözleşirler. Aileler dua ederek kızın parmağına söz yüzüğü takarlar. Daha sonra kız tarafı erkek tarafına “liste” denilen, ev eşyasının yazıldığı bir kâğıt verir. Erkek tarafı düğüne kadar listede bulunan eşyaları almak zorundadır. Eğer alamayacağı eşyalar varsa, erkek tarafı listeden bu eşyanın çıkarılmasını rica eder.²⁵⁸

Sözden birkaç gün sonra erkek tarafı kız evinde akraba ve tanıdıklarını davet ederek gelecek kalabalığa göre tatlı (baklava, kadayıf) vb. ikramlarda bulunur. Nişan töreni de genellikle tatlı gününde yapılır. Nişan töreninde; erkek ve kıza nişan yüzüğü takılır. Gelin ve damat adaylarına altın, para gibi takılar takılır. Kurdeleleri kesildiğinde adayların üstünden şeker, çikolata gibi tadımlıklar atılır. Bu uygulama

²⁵⁵ Emine Aslan, Ortanca 1942 Doğumlu, Ev Hanımı, Okuryazar Değil.

²⁵⁶ Saliha Turan; Server Ergün; Emine Aslan.

²⁵⁷ Rabia Tanrıverdi; Zeynep Altuğ, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu

²⁵⁸ Yusuf Tanrıverdi; Hasan Turan

hayatlarının tatlı geçmesi temennisidir.²⁵⁹ Yörede Sünni kesimde yer yer başlık parası alımına rastlanırken Alevilerde başlık parası uygulaması görülmemektedir.

1.1.2.3. Düğüne Hazırlık

Söz kesme ve nişandan sonra erkek tarafı ve kız tarafı düğün için çeşitli hazırlıklar yapar. Yörede, kız tarafı el işlemelerini düğüne kadar bitirmeye çalışır. Diğer ev eşyasını ise erkek tarafı karşılamaktadır. Bunun için her iki taraf da düğüne kadar hazırlık yapar.²⁶⁰ Yataklar, yorganlar bağlanır. Kız el işlemelerini tamamlamaya çalışır. Erkek tarafı da ev eşyalarını temin eder ve evi hazırlar. Gelin genellikle ilk günler damadın babasının evinde kaldığından, gelin odası damadın babasının evinde hazırlanır.²⁶¹

Yörede nişanlık dönemi eğer uzun sürerse, her bayram geline altın, elbise vb. hediyeler alınır. Her iki tarafın kararıyla da düğün günü kararlaştırılır.

Düğünden bir hafta öncesinden her iki tarafta çarşıya veya şehre giderek son eksiklikleri tamamlamaya çalışır. Buna “Rehel” denir. Yörede rehel yapmak bir zorunluluktur. Rehelde iki taraf karşılıklı hediye alırlar. Bu hediyeler genellikle bayanlara elbise, kumaş; erkeklere ise takım elbise almak şeklindedir. Rehelde, çağrılacak davetlilere de hediyeler alınır. Bu hediyeler düğünden önce “Hılâtçı” denilen kişiyle gönderilir. Davetiye olarak gönderilen eşyalar gömlek, havlu, mendil, çorap gibi eşyalardır. Bunlar bütün davetlilere gönderilmez sadece hatırı sayılır kişilere gönderilir. Diğerleri ise sadece davetiye kartları ile çağrılır. Ayrıca konu komşu da söz ile çağrılır.²⁶²

²⁵⁹ Ayşe Tanrıverdi, Ortanca 1954 Doğumlu, Ev Hanımı, İlkokul mezunu; Ali Çetinkaya.

²⁶⁰ Eda Tanrıverdi; Zemin Turgut Demir, 1953 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

²⁶¹ Saliha Turan; Server Ergün; Emine Aslan.

²⁶² Mehmet Zeki Hallaç, 1963 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Düğünden birkaç gün önce kız tarafı, yaptığı el işlerini, aldıkları eşyaları ve evinde kullanmak üzere yeni yaptırdıkları yer yataklarını sergileyip eş dostu davet ederler.²⁶³

Genellikle kız kendi arkadaşlarını çağırır. Çeyizi görmeye gelen misafirler de el işlemesi ve mutfak eşyası gibi hediyeler getirirler. Bu sergi yani çeyiz kızın bir eksiğinin olup olmadığını görmek içindir. Gelen hediyelerle mevcut eksiklikler tamamlanmaya çalışılır.²⁶⁴ Erkek tarafı da düğünden birkaç gün önce yatak bağlar. Yatak bağlanmaktan sonra kız evinden gelen işlemeli yüzler bu yatağa geçilir. Yatak tamamlandığında küçük bir erkek çocuk yatağın üzerinde yuvarlatılır.²⁶⁵ Bu, erkek çocuk istemenin bir başka şeklidir.

Kız tarafı çeyizi birkaç gün sergiledikten sonra toplar ve sandıklara koyar. Kına gecesinde bir gün önce erkek tarafı davul zurna eşliğinde kalabalık bir topluluk ile çeyizi almaya gider. Gelinin varsa kardeşi, yoksa başka bir yakını sandığın üzerine oturarak gelenlerden bahşiş ister. Pazarlık yapılır ve para verildikten sonra sandıklar alınarak erkek evine götürülür.²⁶⁶

1.1.2.4. Gelin Alma

Mülakatlarımız ve gözlemlerimiz sonunda, katılımcıların birçoğu geçmişte ve günümüzde yapılan düğün merasimleri karşılaştırarak anlattılar.

Örneğin; eskiden, yöre köylerinde gelin adayına gelinlik yerine ipek elbise giydirilerek, yüzü kırmızı bir örtüyle kapatılır. Gelin ata bindirilerek erkek evine zılgıtlar eşliğinde götürülürdü, şeklinde anlatımlar ile karşılaşılmıştır.²⁶⁷

²⁶³ Hanım Demir, 1942 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

²⁶⁴ Eda Tanrıverdi; Hanım Demir.

²⁶⁵ Server Ergün; Emine Aslan; Hanım Demir.

²⁶⁶ M. Ali Tanrıverdi, Ortanca 1949 doğumlu, ilkokul mezunu.

²⁶⁷ Hanım Demir; Sultan Ergün, 1944 Bağlar doğumlu, okuryazar değil

Bu değişimlerin nedenleri arasında, yöremizdeki sosyal, kültürel ve ekonomik değişiklikleri sayabiliriz. Bu değişikliklerin düğün merasiminin ruhunda değil sadece şekil değişikliğinden ibaret olduğunu gözlemledik.

Düğün günü erkek tarafı daha önceden kesmiş olduğu kurbanın etlerinden erkenden yemek hazırlığına başlar. Düğün yemekleri olarak en çok kuru fasulye, etli piriç pilavı, lahmacun ve salata türleri yoğunlukta olmaktadır.²⁶⁸

Gelin arabası erkenden süslenmekte, sabah erkenden gelin alınmaya gidildiğinde gelinin kardeşi ve bir yakını kapıyı kapatıp gelenlerden bahşiş ister, bahşiş verilince kapıyı açar, bahşişi alan gelinin beline kırmızı kurdeleyi yani “cesaret kuşağını” bağlar ve gelini erkek tarafından gelenlere teslim eder. Bundan sonra gelin “Derviş Yusuf” türbesine götürülür orada dua edilerek köye dönülür. Gelin, biraz gezdirildikten sonra damat evine getirilir. Yörenin çocukları düğün evinde çatıya asılan bayrağı alıp yolda gelin arabasının önünü keser. Damattan veya Sağdıç (Şoşman)’tan bahşiş alınınca, çocuklar gelin arabasına yol verirler.²⁶⁹

1.1.2.4.1. Bayrak Dikme

Erkek tarafı, düğünden birkaç gün önce uzun bir sırığa Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı’nı ya da kırmızı renkli bir eşarp asarak sıırığı kendi evinin damına yani çatısına diker. Buna “Bayrak Dikme” denir. Sırığın ucuna soğan veya nar takılır. Bunun ile evin nazardan korunduğuna inanılır.²⁷⁰ Gelen davetlilerin düğün evini rahat bulmaları da amaçlanmıştır.²⁷¹ Bu âdet geçmişte olduğu gibi günümüzde de varlığını halen devam ettirmektedir.

²⁶⁸ Yusuf Tanrıverdi. Hasan Turan.

²⁶⁹ Hüseyin Aydın.

²⁷⁰ Mehmet Zeki Hallaç; Hüseyin AVCI, 1962 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

²⁷¹ Zübeyde Ezen, Ortanca 1964 Doğumlu, Ev Hanımı, İlkokul mezunu

Bayrak dikme bir tören değildir. Sadece bir ilan ve işaretten ibarettir. Bu işi sadece evin fertleri yapar. Yalnız düğünden sonra bu bayrağı kim yerinden alıp düğün sahibine verirse bahşişi hak eder.

1.1.2.4.2. Kına Gecesi

Kına gecesi kızın, babasının evinde geçireceği son gecedir. Kına gecesinden gelin adayı süslenir. Erkek tarafının getirdiği davul zurna eşliğinde halaylar çekilir. Eğlencenin bitimine doğru kız evi tarafından hazırlanan kına, kızın eline yakılmak üzere getirilir. Kına yakarken oynayanlar ellerinde mumlarla gelinin etrafında halay tutarak dolaşırlar. Kına yakılırken hep bir ağızdan mani söylenir. Kına gecesinde söylenen bazı maniler şunlardır:

Kınayı Getir Aney

Parmağın Batır Aney

Bu Gece Misafirem

Koynunda Yatır Aney²⁷²

Ekmek yaptım terledim.

Dama çıktım parladım.

Baktım gelin geçiyor.

İpek mendil salladım.

²⁷² Doğu Anadolu-Yöre Ekibi-İzzet Altınmeşe

Masa üstünde pekmez.

Bu pekmez bize yetmez.

Şu Bağlar'ın kızları.

Takısız gelin gitmez.

Geline yakılan kınadan, damada da yakılır. Kına yakıldıktan sonra sağ elin içine bir altın konularak kızın avuçları bağlanır. Kına gecesi böylece sona ermiş olur.²⁷³

1.1.2. Düğün Sonrası

1.1.2.1. Gelin Yeni Evine Getirilince Yapılan Uygulamalar

Gelin, araba ile evin önüne getirilince, çıkması için kapı açılır fakat gelin arabadan inmez, damadın babası çağrılır, damadın babası gelini arabadan indirmek için hediyeler teklif eder. Gelin hediyeği küçük görürse inmemekte ısrar eder. Kabul edince de eline bir erkek çocuğu verilir, gelin arabadan iner.²⁷⁴

Gelin bahçeye geldiğinde ayaklarının yanında kurban kesilir. Gelin kurbanının üstünden atlayarak giriş kapısında bekletilir. Eline poşete koyulan cam bardak ve sürahi gibi kırılabilir şeyler verilir. Gelin aldığı cam bardağı duvara atarak kırar. Erkeğin annesi, kapının yanında eşikte önceden hazırladığı oklava (tir) ve ekmek aktaracağını (tir çağ) 'ı kaldırır. Gelin alttan geçirilir. Bunun ile gelinin kaynanasının egemenliğini kabul ettiğine inanılır.²⁷⁵ Gelin bunların altından geçerken üstünde şeker veya bozuk para atılır. Bunların eve bereket ve sevinç getireceğine, bunları alanların ise kismetlerinin açılacağına, çabuk evleneceklerine inanılır. Gelin içeride kendisi için hazırlanan yere götürülür. Düğüne gelen davetlilere yemek

²⁷³ Hanım Demir; Server Ergün.

²⁷⁴ Sabri Erbek; Eda Tanrıverdi.

²⁷⁵ Saliha Turan; Fatma Ergün, 1942 Ortanca doğumlu, okuryazar.

dağıtılır. Yemekler yenildikten sonra davetliler getirdikleri altın ve hediyeleri takmaya başlar. Takı takma işlemi bitince geline, damada ve erkek tarafına iyilik dileklerinde bulunup davetliler dağılır.²⁷⁶

Zifaf gecesi, kalan tanıdıklar kendi aralarında eğlenir, gecenin başlamasına birkaç saat kala herkes kendi evine döner.²⁷⁷

1.1.2.2. El Öpme

Zifaf gecesinden sonra gelin ve damat sabah erkenden kalkarlar. Gelin, eşinin babasının ve annesinin elini öper. Gelin sonraki üç gün içinde kaynanası ile “gelinlik (Bükî)”²⁷⁸ yapar.²⁷⁹ Daha sonraları ise gelin kayınbabasına gelinlik yapar. Gelinlik şöyle yapılır: Yeni gelin kayınbabası ile konuşmaz, aynı sofrada oturmaz, kayınbabası konuşmasını istediği zaman gelin kayınbabadan bahşiş ister. Gelinlik, gelinin kayınbabasının istediği zamana kadar uzar. Bahşiş verildiğinde gelin kayınbabasının elini öperek gelinliği sona erdirir.²⁸⁰

2. BAZI UYGULAMALAR

2.1. Doğum ve Sonrası

Doğumun amacı soyun devam ettirilmesidir. Bunun içindir ki Anadolu insanı özellikle kırsal kesim halkı için çocuk çok önemlidir. Araştırdığımız yöre de bu prensip değerini korumaktadır. Yöredeki bir ailenin ne kadar çok çocuğu varsa aile, o

²⁷⁶ Fatma Doğan, 1955 Bağlar doğumlu, okuryazar değil; Hanım Demir; Saliha Turan; Server Ergün;

²⁷⁷ Sabri Erbek, 1944 Bağlar doğumlu, okuryazar değil; Mustafa Şahin, 1967 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

²⁷⁸ Gelinlik (Bükî): Yeni gelinin, kendini naza çekmesi anlamında kullanılan bir ifâde.

²⁷⁹ Zemin Turgut Demir, 1953 Bağlar doğumlu, okuryazar değil; Zeynep Altuğ, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

²⁸⁰ Zeynep Bulğan, 1929 Bağlar doğumlu, okuryazar değil; Zemin Turgut Demir; Zübeyde Erkan, 1977 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

oranda güçlüdür inancı hâkim olmaktadır.²⁸¹ Yörede hiç çocuğu olmayan ailelere ‘‘kor ocağ (kör ocak)’’ denilmektedir.²⁸²

Yörede çocuk bu kadar önem arz ederken doğum öncesi ve doğum sonrası çocuk vb. doğum ile ilgili inançlar da o derecede yoğunluk ve çeşitlilik arz etmektedir.

Yöredeki doğumla ilgili inanç ve uygulamaları şu başlıklar halinde sıralayabiliriz.

2.1.1. Kısırlığı Giderme

Yörede çocuğu olmayanlara şansız, talihsiz gözüyle bakılır. Çocuğun olması için türlü çarelere başvurulur.²⁸³ Bu çareler sırası ile şöyledir.

Çocuğu olmayan kadınlar çeşitli otlardan kaynatılan buhara oturtulur.²⁸⁴

Çocuğu olmayan kadınlara perhiz yapması öğütlenir. Ekşi yememesi, yorulmaması gerektiği söylenir.²⁸⁵ Çocuğu olmayan kadın, Dede ve hocalardan dua alır.²⁸⁶

Çocuğu olmayan kadın ‘‘Kevir-i Manga-i li Gir (Tepedeki İnek Taşı)’’ ziyaretine, Derviş Yusuf, Hacı Yusuf ziyaretine, bazı kadınlarda il merkezinde bulunan Abuzer Gıffari veya Mahmut el-Ensâri türbelerine giderler. Çocuğun olması için adaklar adanır.²⁸⁷ Bağlar ve Ortanca’da Yusuf, Hem Gir, Av Gir, Abuzer ve

²⁸¹ Ayşe Tanrıverdi; Fatma Doğan; Ayşe Koç; Zemin Turgut Demir.

²⁸² Eda Tanrıverdi; Zaide Avsan.

²⁸³ Sultan Ergün; Zübeyde Erkan.

²⁸⁴ Saliha Turan; Fatma Ergün.

²⁸⁵ Ayşe Koç; Emine Aslan..

²⁸⁶ Fatma Doğan; Eda Tanrıverdi; Zaide Avsan.

²⁸⁷ Fatma Doğan; Ayşe Koç.

Mahmut isimlerinin çok olmasının sebebi budur. Bu isimler aynı zamanda teşekkürün başka bir ifadesidir.²⁸⁸

2.1.2. Cinsiyet Tahmini

Yörede yapılan mülakatlar neticesinde, cinsiyet tayini ile ilgili sözleri genelde izlenim, tecrübe ve tahminlere dayandığı gözlenmiş ve bu tahminlerin genelde doğru çıktığı söylenmiştir. Bu tahminler ve cinsiyet tayini ile ilgili inanışlar şöyledir:

Çocuğu olacak kadının yüzü somurtkan ise doğacak çocuğun kız, eğer yüzü tebessümlü ise doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.²⁸⁹

Çocuğu olacak kadın, yiyeceklerde ekşiyi tercih ederse doğacak çocuğun kız, tatlı yiyecek tercih ederse de doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.²⁹⁰

Çocuğu olacak kadın, rüyasında altın veya düğme görürse doğacak çocuğun erkek, boncuk görürse de çocuğun kız olacağına inanılır.²⁹¹ Rüyada erkek çocuk görülmüşse doğacak çocuğun kız, kız görülmüşse de doğacak çocuğun erkek olacağı inancı vardır.²⁹²

Kadının doğum esnasında yürüyüşünden, karnının aldığı şekilden de tahminler yapılmaktadır.

Her ne kadar günümüzde çocuğu olacak kadınlar doktora gitmekte ise de bu tür tahmin ve inançlar halk arasında varlığını korumaktadır.

²⁸⁸ Rahman Ergün; Fevzi Alan; Galip Alan; Sabri Erbek

²⁸⁹ Zübeyde Erkan; Ayşe Koç; Eda Tanrıverdi.

²⁹⁰ Rabia Tanrıverdi, Ortanca 1959 Doğumlu, Ev Hanımı, İlkokul mezunu; Eda Tanrıverdi.

²⁹¹ Sakire Turan, Ortanca 1949 Doğumlu, Ev Hanımı, Okuryazar değil; Fatma Doğan.

²⁹² Fatma Doğan; Zaide Avsan.

2.1.3. Doğumu Kolaylaştırma Üzerine İnançlar

Bazen doğumlar zor olduğundan doğumu kolaylaştırmak için bazı pratikler yapılmaktadır. Örneğin; doğum yapacak kadın, doğum sancısı başladığında ayağa kaldırılır ve gezdirilir.²⁹³

Yine doğumu kolaylaştırmak için doğuma az bir zaman kalınca kadına yağlı yemekler yedirilir. Böylece çocuğun daha kolay doğacağına inanılır.²⁹⁴

Doğum esnasında annesinin, doğum yapacak kadının yanında, evinde bulunmasının doğumu zorlaştıracağına inanılır.²⁹⁵

Doğum esnasında maharetli bir bayan içeri girerse doğumun kolay, tembel bir bayan girerse de doğumun zor olacağına inanılır.²⁹⁶

2.1.4 Sütü Olmayan Kadın İçin Alınan Tedbirler

Çocuğu doğan fakat sütü olmayan kadınlarda şu inançlar mevcuttur.

Sütü olmayan kadın, Derviş Yusuf türbesine giderek dua eder ve kurban keserler. Böylece sütün çoğalacağına inanılır.²⁹⁷

Yörede sütü olmayan kadınlar süt taşı (Kevir-i Şir)²⁹⁸ kolye gibi takar, bunun sütü bollaştıracığına inanılır.

Sütü olmayanlara tatlı yemekleri öğütlenir.²⁹⁹ Sütü olmayanlar, çocuklarını başka lohusa kadınlara emzirtir ve böylece çocukların sütkardeş olduklarına inanılır.³⁰⁰

²⁹³ Sakire Turan; Rabia Tanrıverdi; Ayşe Çetinkaya; Fatma Doğan.

²⁹⁴ Emine Aslan; Ayşe Çetinkaya.

²⁹⁵ Emine Aslan; Zübeyde Erkan.

²⁹⁶ Zaide Avsan; Rabia Tanrıverdi.

²⁹⁷ Ayşe Çetinkaya; Fatma Doğan.

²⁹⁸ Süt taşı (Kevir-i Şir) : Beyaz mermere benzeyen parlak bir taş.

2.1.5 Al Basması

Temiz ve sağlığa uygun bir ortamda yapılmayan doğumlar her zaman risk taşır. Bu risklerden biri sıkça görülen enfeksiyonel hastalıklardır. Fakat bunu eski insanlar bilmediğinden buna “al-bastı, al-karısı” tabirleri ile izah etmekteydiler. Yörede al-bastı denilince nefes darlığı anlaşılmaktadır.³⁰¹ Bugün bile yörede al-basmasın diye çeşitli çarelere başvurulmakta ve birçok uygulama yapılmaktadır. Bu uygulamalar şöyledir.

Çocuğun başına Kur’ân, ekmek, süpürge, üzerlik konulur.³⁰²

Doğum yapan kadının yattığı odanın bacasına çalı konulur.³⁰³

Doğum yapan kadına kırklı iken (doğumdan sonra geçen kırkıncı gün) düğün yemeği yedirilmez. Kırk basmasını geçirmek için eskiden bozulmuş su değirmenlerinden kırk taş toplanır, sıcak su içine atılır, kırklı kadın bu su ile yıkanır. Kırklı kadın yalnız bırakılmaz, bırakıldığında al-karısının geleceğine inanılır. Kırklı çocuk da eşikten geçirilmez, cin çarpacağı veya al-karısının götüreceği inancı vardır.³⁰⁴

2.2. Çocuk ve Çocuğu Ölen Ailelerin Uygulamaları

Yörede çocuğu olan aileler şanslı ailelerdir. Soylarını devam ettirebilecek çocuklara sahip olmak büyük bir kazançtır. Lakin çocuğu olup da yaşamayan insanlara da talihsiz gözüyle bakılır.³⁰⁵

²⁹⁹ Sakire Turan.

³⁰⁰ Ayşe Çetinkaya; Sakire Turan.

³⁰¹ Rabia Tanrıverdi; Sakire Turan.

³⁰² Emine Aslan; Ayşe Çetinkaya; Rabia Tanrıverdi; Sakire Turan.

³⁰³ Fatma Doğan; Zübeyde Ezen, Ortanca 1964 Doğumlu, Ev Hanımı, İlkokul mezunu.

³⁰⁴ Zübeyde Ezen; Ayşe Çetinkaya.

³⁰⁵ Zemin Turgut Demir; Saliha Turan, 1949 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Yeni doğan çocuğun göbeği kesildiğinde göbeği okul, hastane vb. yerlerin bahçelerine gömülür. Göbek nereye gömülmüşse çocuğun o mesleği seveceği inancı vardır.³⁰⁶

Çocuğun dişleri çıktığında hedik yapılarak konu komşuya dağıtılır.³⁰⁷ Çocuk yeni yürümeye başlayınca düşmemesi için bir tür uygulama yapılır. Buna ‘‘köstek açma’’ denir.³⁰⁸ Bu uygulama şöyledir: Çocuğun ayaklarının başparmağı bir ip ile bağlanır. Çocuğun önüne poşetle, bisküvi, gofret vb. eşyalar konur, mahalledeki çocuklar çağrılır kim ipi yırtabilirse poşeti alıp kaçar. Çocukta arkasında poşeti almak için ayağa kalkar.³⁰⁹

Köstek açma sırasında çocuğun içinde tarak, makas, anahtar vb. aletler bulunan bir tepsi konulur. Çocuk bunlardan hangisini alırsa büyüdüğünde o mesleği yapacağı inancı vardır.³¹⁰ Yaşı geçtiği halde konuşamayan çocuk, Dede’ye götürülür. Dede çocuğa dua eder.

Çocuk şaşı olarak doğmuşsa doğumdan önce annesinin ayakları üzerinden atlandığı için şaşı doğduğu inancı vardır. Çocuk kısa boylu ise boyu ölçüldüğü için kısa kaldığı inancı vardır.³¹¹

Çocukları yaşamayan aileler, çocuğun yaşaması için şu pratikler ve inançlar göze çarpmaktadır:

Çocuğu doğup ölen kadın, dedelere ve hocalara dua okutur.³¹² Çocuğu yaşamayan kadın, doğumdan önce doğacak çocuk için hiçbir hazırlık yapmaz.

³⁰⁶ Sultan Ergün, 1944 Bağlar doğumlu, okuryazar değil; Rabia Tanrıverdi.

³⁰⁷ Fatma Ergün; Emine Aslan; Zübeyde Erkan.

³⁰⁸ Zaide Avsan; Eda Tanrıverdi; Saliha Turan.

³⁰⁹ Saliha Turan; Server Ergün.

³¹⁰ Zaide Avsan; Server Ergün; Fatma Doğan.

³¹¹ Fatma Ergün; Emine Aslan; Ayşe Çetinkaya.

³¹² Server Ergün; Emine Aslan; Hanım Demir.

Doğacak çocuğa elbise, beşik vb. ihtiyaçlar alınmaz. Akraba ve komşuların getirdiği elbiseler giydirilir. Bu adet çocuk yedi yaşına gelene kadar devam eder.³¹³

Çocuğu ölenler, doğan çocuğun ölmemesi için belli bir yaşa kadar, doğan çocuk, erkekse kız, kız ise erkek elbisesi giydirilir.³¹⁴ Çocuğu ölen aileler doğan çocuğun saçını yedi sene kesmezler, yedi sene sonra kesip ağırlığınca altın veya para dağıtırlar.³¹⁵ Çocuğu yaşamayan aileler, çocuk doğduğunda yedi sene kurban keserler.³¹⁶

Yörede, çocuğu aileler için, kumaştan bir kemer yapılarak yedi iğne bu kemere takılır. Bu kemere “Bernaf” denilir. Bu uygulama ve inançlar ile doğan çocuğun ölmeyeceğine inanılır.³¹⁷

2.2.1. Nazardan Koruma

Nazar, bazı insanların bakışlarında bulunduğu inanılan zararlı güce denir. Halk arasında bazı kişilerin nedeni bilinmeyen, olağanüstü ölçüde nazar güçleri olduğuna inanılır. Yörede bakışları ile taşı atlabilecek kadar nazar sahibi olduğu ileri sürülen kişilerin olduğu anlatılmaktadır.³¹⁸ Herhangi bir olay böyle bir sebebe bağlandığı zaman yörede “göz değdi, göze geldi, nazara geldi, nazar değdi” tabirleri kullanılır. Bunun için çocuk hastalandığı, kustuğu veya ateşlendiği zaman “göze geldi” denilir.³¹⁹ Yörede çocuğu nazardan korumak için çeşitli çarelere başvurulur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

³¹³ Zübeyde Erkan; Server Ergün.

³¹⁴ Emine Aslan; Zemin Turgut Demir.

³¹⁵ Fatma Ergün; Emine Aslan.

³¹⁶ Server Ergün; Emine Aslan; Zübeyde Erkan.

³¹⁷ Zöhre TURAN, Ortanca 1968 Doğumlu, Ev Hanımı, İlkokul mezunu; Server Ergün

³¹⁸ Fatma Doğan; Eda Tanrıverdi.

³¹⁹ Ayşe Koç, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu; Saliha Turan.

Çocuğu nazardan korumak için üzerlik bitkisinin çekirdeklerinden birkaç tane yan yana getirilerek çocuğun boynuna veya sırtına takılır.³²⁰ Çocuğu nazardan korumak için, alına is sürülür, nazar boncuğu takılır veya çocuğun saçına altın takılır.³²¹ Nazar olabilecek, güzel olan çocuğa güzel elbise giydirilmez, böylece çocuğun nazardan korunduğuna inanılır.³²²

2.2.2. Sünnet Töreni

Sünnet Hz. İbrahim ile beraber başlayan Hz. Muhammed'in tavsiye ettiği bütün Müslüman toplumlarca kabul edilen dini bir merasimdir.

Yörede sünnet olma, erkeklığe ilk adım olarak değerlendirilir, aynı zamanda sünnet Müslüman ile Müslüman olmayana birbirinde ayıran bir törendir.³²³ Yörede sünnet törenleri şu şekilde gerçekleşmektedir:

Erkek çocuğu olan aileler, çocuk daha buluş yaşına girmeden sünnet törenini yaparlar. Sünnet töreni yapacak aile ilk önce kendilerinin beğendiği kişilerden veya baba kirvesi diye bilinen bir kirve adayı belirler, belirlenen kişiye kirvelik teklif edilir. Kirveligi kabul eden kişi, çocuğun elbisesini almak gibi sünnet hazırlıklarını yapar. Çocuk tarafı da kirveye ve ailesine çeşitli hediyeler sunar. Kirve ve tören sahibi, tören gününü beraber kararlaştırırlar, hazırlıklar yapılır, davetiyeler basılır ve çağrılacak insanlara gönderilir.³²⁴

Yörede sünnet töreninden bir önceki gece kına gecesi denilen bir gece düzenlenir. Bazen bu geceler davullu zurnalı olup, gelen davetliler eğlenir. Sünnet

³²⁰ Eda Tanrıverdi; Emine Aslan.

³²¹ Sultan Ergün; Zübeyde Erkan.

³²² Ayşe Tanrıverdi, 1954 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

³²³ Hüseyin Kıran, Ortanca 1948 Doğumlu, Çiftçi, İlkokul mezunu

³²⁴ Şükrü Çetinkaya, 1948 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

olacak çocuğa sünnet elbisesi giydirilir ve eline kına yakılır, kına geç saatlerde yakıldıktan sonra gece sona erer.³²⁵

Tören günü kirve tarafı, sünnet odasını süsler ve düzenler, sünnet olacak çocuk için araba süslenir, çocuk araba ile gezdirilir. Derviş Yusuf türbesine gidilir. Bu türbede dua edildikten sonra konvoy sünnet evine döner.³²⁶

Sünnet olacak çocuk için bahçe veya uygun bir yere yastık konur, yastık konulduğunda davetlilerden bir genç, sünnet yastığına, kirveden bahşiş istemek için oturur. Kirve bahşişi verene kadar yastıktan kalkılmaz. Kirve istenen bahşişi verir ve kendisi yastığa oturur. Çocuk kirvenin kucağına verilir ve çocuğun üstüne çarşaf örtülür. Çocuk sünnet edilirken, etrafındaki insanlara da lokum dağıtılır.³²⁷

Sünnet esnasında çocuğun annesi veya yengesi kendi başına ekmek koyup oklava ile dizinin üstünde ekmek açar gibi oklavayı yuvarlar. Bunun çocuğa acı hissettirmeyeceği inancı vardır.³²⁸

Çocuk sünnet edildikten sonra sünnetçi eline bir tepsi alıp, davetlilerden para toplar buna ‘’Hak-Muhammed-Ali Işkına (Aşkına)’’ denilir. Bu adet yöre halkınca güzel karşılanmakta herkes gönlünden ne koparsa onu sevap diye vermektedir.³²⁹

Sünnet olan çocuk önceden hazırlanan yatağa götürüldükten sonra hazırlanan yemekler sofraya konur. Bu yemekler, daha çok lahmacun ve cacık başta olmak üzere genellikle kuru fasulye ve pirinç pilavıdır.³³⁰ Yemek ziyafetinde dikkatleri çeken bir husus da, yemeğin değişik tabaklarla ikram edilmesidir. Bu tabaklar altına bağdaş kurup oturulacak yüksekliktedir. Bu tabaklara ‘’lengeri’’ denilip sadece düğün ve sünnet törenlerinde kullanılmaktadır.³³¹ Yemek yendikten sonra yemek duası yapılır. Daha sonra gelen misafirler geçmiş olsun dileklerini söylemek ve çocuğa takı

³²⁵ Zeynal Demir, 1953 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

³²⁶ Selman Avcı, 1947 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

³²⁷ Mustafa Şahin; Yusuf Tanrıverdi.

³²⁸ İmam Demir; Hüseyin Çetinkaya; Ercan Bulgan, 1978 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

³²⁹ Aziz Erkan, 1975 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

³³⁰ Hasan Aydın, Bağlar doğumlu, okuryazar.

³³¹ Yusuf Tanrıverdi; Hüseyin Aydın.

takmak için çocuğun yanına giderler.³³² Yörede eskiden, sünnet ve düğüne hediye olarak keçi, koyun, yağ, şeker gibi hediyeler getirilirken günümüzde daha çok altın ve para getirilmektedir. Takılar takıldıktan sonra davetliler düğün evinden yavaş yavaş ayrılırlar. Kirve, sünnet günü geç saatlere kadar sünnet evinde durur. Kirve de çocuğa hediye takıp, geçmiş olsun dileklerinde bulunduktan sonra kendisi de evden ayrılır, daha sonraki günlerde çeşitli hediyelerle tekrar geçmiş olsuna gelir. Akabinde de çocuk tarafı çeşitli hediyelerle kirveye ziyarete gider.³³³

Kirveler (her iki tarafta) hitap tarzı olarak karşılıklı birbirlerine kirve derler, hitapta yaş ve cinsiyet farkı gözetilmeden herkes birbirine kirve diye hitap ederler. Yörede kirveler birbirinden kız alıp vermezler, bunun günah olduğu inancı vardır.³³⁴

3. Ölüm İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ölüm, insanı hayatının sonu olduğu için diğer toplumlarda olduğu gibi yöre insanını da derin bir şekilde etkilemektedir.

Ölüm töreninin dini bir boyutu olduğu için cenaze ile ilgili uygulamalara daha hassas bir şekilde riayet edilmektedir. Ölüm ve ölü gömme ile ilgili uygulama ve inanışlar şöyle sıralanabilir:

3.1. Ölüm İle İlgili İnanışlar

Yöre halkı bazı tabiat olayları veya hayvanların davranışları ile ölüm arasında bir bağlantı olduğu inancındandır. Meselâ:

Bir evin çatısında veya evin yakınında baykuş ötürse o eve bir belanın ilişeceği veya o evde bir ölü çıkacağı inancı vardır.³³⁵

³³² Hasan Baran, 1951 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

³³³ Hüseyin Aydın; Yusuf Tanrıverdi; Hasan Turan.

³³⁴ Yusuf Tanrıverdi, Ortanca 1955 Doğumlu, Muhtar, İlkokul mezunu

Köpek uluduğunda o mahallede bir ölünün çıkacağı inancı vardır.³³⁶

3.2. Ölecek Kişi İçin Alınan Tedbirler

Yörede son yıllarda sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ile birlikte hastalananlar doktora götürülür.

Eğer hastanın öleceği tahmin ediliyorsa evine getirilir. Hastaya temiz bir odada temiz bir yatak serilir, hasta odada yalnız bırakılmaz ve devamlı başında yakınları bekler.³³⁷

Bazen de komşuların ve akrabaların ziyareti ile hasta yalnız bırakılmamaya çalışılır. Herkesin olduğunca sessiz durmasına ve çocukların içeriye alınmamasına özen gösterilir.³³⁸

Hastanın durumu ağırlaşınca başında Kur'ân okunur. Bu arada hastanın ağzına su damlatılır. Eğer su verilmezse şeytanın onu su ile kandırıp îmânını alacağı inancı vardır.³³⁹ Ruhunu teslim etmekte zorlanan kişinin başında Kur'an okunur okunmaz acıları hafifler ve ruhunu teslim eder anlayışı hâkimdir. Yöre halkı bu durumu defalarca müşahade ettiklerini ifâde etmişlerdir.³⁴⁰

Normal zamanlarında Kur'an okuma eğiliminde olmayan yöre Alevilerinin, ölüm anında Kur'an okutmaları dikkat çekicidir.

³³⁵ Hüseyin Aydın; Rahman Ergün.

³³⁶ Yusuf Tanrıverdi; İmam Demir, 1964 Bağlar doğumlu, okuryazar.

³³⁷ İmam Demir; Hüseyin Aydın.

³³⁸ İzzet Ergün, 1965 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu; Ayşe Çetinkaya.

³³⁹ Ayşe Çetinkaya; Hüseyin Aydın; Hasan Turan.

³⁴⁰ Hasan Turan; Yusuf Tanrıverdi; Sabri Erbek.

3.3. Ölüm Sonrası Uygulamalar

Ölüm olayı meydana gelince ölünün gözleri kapatılır. Elleri ve ayakları düzgün bir şekle sokulur, ölünün çenesi bağlanır. Üstüne çarşaf çekilerek komşulardan başlayıp tanıdık ve akrabalara haber gönderilir. Ölünün şişmemesi için midesinin üzerine bir demir veya bıçak konulur.³⁴¹

Ölüm zamanı akşam olmuşsa ve ölen erkek ise bir odada erkekler sabaha kadar başında bekler. Ölen kadın ise kadınlar ölünün bulunduğu odada sabaha kadar bekler ve ağlarlar. Bir taraftan da defin için hazırlıklar yapılır. Kefen alınır ve mezar sabah erkenden kazılır. Sabah erkenden hocaya haber verilir. Ölünün ardından kadınlar ağıtlar yakarlar. Ölen genç ve erkek ise ya da askerde ölen veya şehit edilen ise annesi ve kız kardeşi saç örgülerini makasla kesip tabutun üstüne atarlar. Yakın akrabalar gelecekse ölü bekletilir. Eğer gelecek yakın akrabalar yoksa ölünün geç yıkanmaması gerektiği inancı mevcuttur. Yıkamak için ölünün elbiseleri çıkartılır. Kadınlar genelde ölünün elbiseleri üzerine ağıt yakarlar.³⁴²

Ölü yıkama işlemi genelde hoca veya yaşlı insanlar tarafından yapılır. Ölen çocuk ise yaşlı kadınlar tarafından, ölen kadın ise de kadınlar tarafından yıkanılır. Yıkama işlemi bittikten sonra ölü kefenlenir ve tabuta konulur. Tabutun üstüne, ölen asker ise bayrak, ölen erkek ise paltosu veya ceket; ölen bayan ise tabutun üstüne çarşaf veya elbise atılır. Tabut arabaya konulduğunda arabanın hafiflemesi için tabutun altına bir parça ekmek konulur, bunun ile arabanın kazadan korunacağına inanılır.³⁴³

Yörede ölüler genelde Derviş Yusuf Türbesi'nin bulunduğu mezarlığa ya da köy mezarlığına defnedilmektedir. Ölü defnedilip mezar kapatıldıktan sonra mezarın üstü hafif bir tümsek yapılır, mezarın üstüne bir kova su dökülür bu suyun ölüyü âhirette serinleteceği inancı vardır. Hoca mezarın başında Kur'ân okurken gelenler taziye evine döner. Ölü yakınlarından bir veya iki kişi mezarın başında bekler. Mezarın başından dağılan insanlar taziye yerine gider ve orada misafirleri karşılar.

³⁴¹ Rahman Ergün; Hüseyin Çetinkaya, 1962 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

³⁴² Hüseyin Aydın; İmam Demir;

³⁴³ Hüseyin Çetinkaya; İmam Demir.

Taziye gelenler taziye süresince traş olmazlar. Bu davranış yas tutmanın bir göstergesidir.³⁴⁴

Taziye yörede, gelen misafirlerin kalabalığına göre, ölenin saygın biri olup olmamasına göre en az üç gün ile kırk gün arasında devam eder. Taziye yerine gelenlere sigara, çay ve kahve ikram edilir.³⁴⁵

Taziyenin üçüncü günü ölü helvası denilen susamlı helva (küncülü helva) yapılır, mezar ziyaret edilir. Taziyenin üç, yedi ve kırkinci günlerinde de Kur'ân okutulur ve mezar ziyaretleri yapılır.³⁴⁶ Taziyenin ilk günü taziye evi hayvan kesip yemek yapar, diğer günler komşu ve akrabalar taziye evinde yemek yaparlar.³⁴⁷

Yörede, mezar toprağının sertlik ve yumuşaklığına, kazılan yerde haşerat ve yılanın çıkmasına, havanın güzel olup olmamasına göre ölünün ahretteki durumu ile ilgili tahminler yapılır.³⁴⁸

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışma, göçebe Türkmen boylarının Anadolu'daki devamı olarak görülen Adıyaman İli Kâhta İlçesine bağlı Bağlar Mahallesi ve Ortanca Köyü'nde yaşayan Alevilerin dinî ve sosyal hayatını konu edinmiştir. Yöre Alevîlerinin dinî ve sosyal hayatı ile sınırlı olmakla birlikte, çalışmada genel Alevî anlayışında etkin olan kavramlara da yer verilmiştir. Araştırmada bilimsel yöntemler olan mülakat gözlem ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılarak, Yöre Alevîleri'nin inanç ve yaşayışları tanınmaya ve belirlenmeye çalışılmıştır. Kâhta ilçesi, tarihi bir yerleşim yeri olması nedeniyle kültürel açıdan canlı bir yapıya sahiptir. Ayrıca, ilçenin gerek eski

³⁴⁴ İmam Demir; İzzet Ergün; Rahman Ergün.

³⁴⁵ İzzet Ergün, Hasan Turan; Yusuf Tanrıverdi.

³⁴⁶ Hasan Aydın, 1969 Bağlar doğumlu, okuryazar; Hüseyin Turan, Ortanca 1949 Doğumlu, Çiftçi, İlkokul mezunu

³⁴⁷ Hamo Şahin, 1935 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

³⁴⁸ Hüseyin Turan; Hasan Baran; Sabri Erbek.

yerleşim yeri, gerekse şimdi kurulduğu alan ve çevre köyleri düzenli bir yerleşim yerine sahiptir.

Özünü İslam'dan alan Anadolu Alevîliği, tarihî süreç içerisinde şekillenen, farklı inanç ve değerleri kendi potasında eriten ve kendine özgü bir kültür mozaigi ortaya koyan bir inanç hareketidir. Kimi zaman ve yerlerde Kızılbaş olarak da anılan bu hareketin, Ehl-i Beyt sevgisi etrafında kenetlendiği ve kendilerine ait dinî ritüeller meydana getirdiği görülmüştür.

Zamanla kendi kurumlarını oluşturmuş olan Alevîler, yazılı kaynaklardan ziyade inanç ve ibâdet rehberleri olan dedelik kurumunun etrafında kenetlenmiştir. Alevî yolunda yürüyen bireylerin bu yolda yalnız kalmamaları adına geliştirdiği musahiplik kurumu ve sapmalara karşı caydırıcı bir etkiye sahip olan düşkünlük kurumu yörede işlerliğini sürdürmektedir.

Yörede Allah ve diğer imân esaslarına inancın tam olduğu görülmektedir. Farklı görüşlere nadiren rastlanılmakla birlikte genel durum Yöre halkının, âmentü dediğimiz inanç esaslarına kıymet atfettiği ve inandığı yönündedir. Hz. Ali sevgisi yörede etkin olup, peygamberin damadı ve en büyük destekçisi olarak görülmektedir. Ayrıca halifelik hakkının gasp edildiği düşüncesi yaygındır. Peygamberlik konusunda aykırı bir düşünce tarzına rastlanılmamış olup, peygamberin getirdiği Kur'ân-ı Kerim'in orijinal haline itibar edilmektedir.

Yörede yaşayan Alevî halk, ibâdet gerçeğini reddetmemektedirler. Sadece anlayış ve uygulamaları farklılık arz etmektedir. Temizlik ve abdest-gusül konusunda aykırı bir tutum olmamasına karşın, namaz abdesti yerine tarikat abdesti farklılıkları göze çarpmaktadır. Ramazan orucu tutma konusunda serbestlik olmasına karşın sadece üç gün tutulmaktadır. Bunun yanı sıra Hızır ve muharrem oruçları tutulmaktadır.

Hac ibadeti konusunda haccın mekânı konusunda farklı görüşlere rastlanılmış olup; Hacı Bektâş ve Kerbelâ olarak hac mekânını kabul edenler olduğu gibi Kâbe'nin bulunduğu Mekke şehrini hac mekânı olarak kabul edenler de bulunmaktadır.

Zekât konusunda Sünnî anlayışın aksine, yörede şekillenmiş belli bir zekât formu bulunmamaktadır. Sadece, ihtiyaç sahiplerine yardım adı altında her yıl bir şeyler verilmektedir. Cami yerine alternatif ibadet mekânı olarak cem evi gerçeğine sarılmış olup, yörede cami yapımına olumlu bakılmamaktadır.

Tüm bunların yanı sıra yöre halkında, bir takım örf, âdet ve bazı halk inançları günümüzde varlığını devam ettirmektedir. Bu örf ve âdetlerin önemli bir kısmı sadece Alevîlere has olmayıp, yöre Sünnî halkta da var olan uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda yöre örf ve âdetleri, inanç ve yaşantılarının ülkemizdeki yaygın kabullerle benzerlik teşkil ettiği söylenebilir.

Bağlar ve Ortanca'da yapılan mülakatlar sonucu; evlilik, doğum, ölüm vb. hayatın çeşitli safhaları ile ilgili halk inanışları, İslâm dininin yanı sıra Türk Kültürü'nün izlerini de taşıdığı görülmüştür. Her ne kadar Anadolu toprakları üzerinde yaşayan halklar kendilerini etnik yönden farklı ırklara mensup olduklarını ve dil, adet, örf ve anelerin farklılığını ileri sürseler de bu tür alan çalışmaları Anadolu'nun her karışının Türk-İslâm kültüründen etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bölgenin, farklı medeniyetlerin egemenliğine girmesine bağlı olarak bölgede, birçok kültürün izleri müşahade edilse de yörede egemen olan Türk-İslâm kültürüdür.

Bu değerlendirmelerden şu sonuçlara ulaşılmıştır:

I- Tarihi süreç içerisinde Alevîlerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda dedelik, cemevi, düşkünlük ve musahiplik gibi kurumlar geliştirdiği gözlenmiştir. Alevî inanç ve öğretilerin, asırlar boyunca uygulana gelen değer yargılarının, örf ve âdetlerin yeni nesillere aktarılması konusunda çok önemli bir işleve sahip olan dedelik kurumu, yörede bu işlevselliğini devam ettirmekte olduğu gözlenmekle beraber, dedelerin bilgi bakımından istenen düzeyde olmadıklarının saptandığı söylenebilir.

II- Çeşitli sebeplerle yöre Alevîlerinin; şehir toplumu ile etkileşimde bulunması, toplumsal hareketlilik ve tabakalaşma üzerinde etkileyici bir rol

oyunmaktadır. Bu durum yaşı ve genç bireylerin; dinî bilgi, anlayış ve pratiklerinde farklılıklara neden olmaktadır. Bu sebeple yaşı kuşağın genç kuşağa nazaran, geleneksel Alevîliğe daha fazla bağlı olduğu ancak genç kuşağın, şehirdeki modern yaşama ayak uydurma çabaları nedeniyle geleneklerden bağımsız eğilimler gösterebileceği şeklindeki varsayım, büyük oranda haklılık payesi almıştır denilebilir. Çünkü anılan etkileşim, yöre halkı üzerinde büyük değişimler meydana getirmiştir denilebilir. Yaşı ve genç kuşak arasında gözle görülebilir bir farklılaşma dikkat çekmektedir. Yaşı kesim örf, âdet ve geleneklerine sıkı bir şekilde bağlı iken genç nüfusun, şehir modern yaşamından etkilendiği ve araştırmaya yönelik çaba gösterme eğiliminde oldukları söylenebilir.

III- Sosyo-kültürel değişim sürecinin aynı zamanda ortak coğrafyayı paylaşan Alevî ve Sünnî halkın birbirlerini daha iyi tanımalarına ve karşılıklı etkileşim içine girmelerine neden olduğu ve bu etkileşimin Alevî-Sünnî toplumlarına çeşitli yansımaları olacağı düşünülmektedir varsayımından hareketle:

Ortak coğrafyayı paylaşan toplumların sosyo-kültürel değişimler sonucu birbirleriyle etkileşime girdikleri ve birbirlerini tanımaya çalıştıkları ayrıca bu etkileşimin sonuçlarının günlük yaşama yansımakta olduğu görülmüştür. Örneğin Alevî halkın ‘kirve çocukları evlenemez’ şeklindeki inanç ve tutumları yöre Sünnî halkı etkilemiş ve yörede bazı Sünnîlerin bu konu ile ilgili müftülüklere soru getirdiğine şahit olunmuştur. Bir diğer örnek ise, şehirde esnafılık yapan Alevî halktan bazılarının Cuma namazına gitme yönünde eğilimler gösterdiği söylenmiştir.

IV- Geleneksel halk inançları, ibadet anlayışları ve yaşam tarzları konusunda yöre halkının Alevî ve Sünnî perspektiflerinin farklılıklar gösterebileceği ve bazen benzerlikler olabileceği varsayılmıştır. Cami, cem, namaz, Cuma namazı, oruç tutma, sahur yemeği ve âhiret günü gibi konularda bu farklılıkların görüldüğü söylenebilir.

Yöre Alevilerinin, evlenme, düğün, sünnet töreni ve ölüm uygulamalarının kısmî farklılıklar bulunmasına rağmen Yöre Sünnî halkın genel uygulamaları ile benzerlikler arz ettiği söylenebilir.

Yapılan bu sınırlı alan araştırmasında hareketle, Bağlar ve Ortanca'da yaşayan Alevî halkın kültürel değerlerinin, doktora düzeyindeki bir çalışmayla iyice irdelenmesi faydalı olacağı düşünülebilir. Ayrıca, Adıyaman ili genelinde yaşayan diğer Alevî halkın sosyo-kültürel yaşamını konu edinen çalışma dizileri yapılabilir, denilebilir.

BİBLİYOGRAFYA

1- Temel Kaynaklar

Adıyaman Üniversitesi, *20 Yıllık Gelişme Planı 2008-2027*, Adıyaman 2008.

Akan, Zübeyde, *Kahta (Adıyaman Yöresinde Yetişen Makrofungusların Saptanması, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Gaziantep Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep 2002

Aktay, Yasin - Köktaş, M. Emin, *Din Sosyolojisi*, Vadi Yay. 3. Baskı, Ankara 2007.

Akyüz, Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, I-IV, İz Yay. İstanbul 1995.

Algül, Rıza, *Geçmiş ve Gelecek Gözüyle Alevilik, "İnsandan Başka İnsandır"*, Can Yay. İstanbul 1999.

Altınok, Baki Yaşa, *Hızırnâme Alevî Bektaşî Âdab ve Erkânı (Buyruk)*, TDV, Ankara 2007

Arslan, Ramazan, *XIX. Yüzyılda Hısnımansûr, Behisni, Gerger ve Kâhta'nın Sosyal ve İktisadî Durumu*, (Basılmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Sivas 2009.

ARI, Yılmaz, *Hz. Muhammed'den Hayat Ölçüleri-Dersler ve İbretler*, Damla Yay. Konya 2008.

Bal, Hüseyin, *Alevî Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay. İstanbul 1997.

Bey, Baha Said, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, Yayına Hazırlayan: İsmail Gökem, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2000.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-i İslamiyye ve Istılâhât-ı Fikhiyye Kamûsu*, c. IV İstanbul 1986.

Bozan, Metin, *İmamîyye Şiasının İmamet Tasavvuru*, İlâhiyât yay. Ankara 2007

Bozçalı, Mahmut, *Alevî Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva*, Horasan Yay. İstanbul 2006.

Bozkurt, Fuat, *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, Tekin yay. İstanbul 1993.

Bozkuş, Metin, *Tarihten Günümüze Sivas Yöresinde Alevîlik*, Vizyon Mat. Sivas 2000.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yay. C.I, İstanbul 1986.

Cılaş, Demet, *Çorum İlinde Yaşayan Alevîler Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas, 2006.

Cürcanî, S. Şerif, *et-Tarifât*, tarihsiz.

Çiçek, Murat, *Gürgentepe (Ordu) Yöresinde Yaşayan Alevîlerde Dini ve Sosyal Hayat*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ 2007.

Dedebaba, Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, c. II, Ardıç Yay. İstanbul 1999.

Demir, Ekrem, ‘‘Kâhta’nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri’’, *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 2004

Dikmen, Alaattin, *Bursa İnanç Coğrafyası*, (Basılmamış Doktora tezi) Bursa 2007.

Doğan, D. Memet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yay. Ankara 2003.

Komisyon (İbrahim Mustafa, Ahmed Hasanü’z-Zeyyat, Hamid Abdülkadir, Muhammed Aliyyü’n-Neccar), *El-Mu’cemu’l Vasît*, c.I, Darü’l Fıkr, Beyrut 1988.

Erdoğan, Kutluay, *Alevilik Bektaşîlik*, İletişim Yay. İstanbul 1993.

Eröz, Mehmet, *Türkiye’de Alevîlik- Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990.

Eş’arî, Ebû’l Hasen, *el-Luma’ Fî’r Reddi Alâ Ehl-i’z –Zeyğ ve’l –Bid’a*, Kâhire 1955.

Fırlalı, Ethem Ruhi, ‘‘Ali’’, *DİA*, TDV Yay. c. II, s. 371, İstanbul 1989.

_____, *Türkiye’de Alevîlik- Bektaşilik*, Selçuk Yay. İstanbul 1990.

_____, *Türkiye’de Alevîlik Bektaşilik*, Selçuk Yay. İstanbul 1994.

Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, *Kelam*, 5. Bsk. Tekin Kitabevi, Konya 2001.

_____, *Kelâm*, Tekin Kitabevi, Konya 1996.

Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihi*, Esra Yay. Konya 1992.

Güler, Celal, *Anadolu’daki Alevî Bektaşilerin İnanç ve Yaşam Biçimi*, Cem Matbaası, Ankara 2007.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay. İstanbul 1998.

Gürer, Yunus, *Kuluncak’ta yaşayan Alevîlerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ, 2008.

İbn Manzûr, Ebû’l Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî, *Lisânü’l Arab*, c. IV, Dâru’l Maârif, Mısır 1300.

Komisyon, *İlmihâl*, DİB, c. I, Ankara 2006.

_____, *İlmihal*, TDV, Ankara 2005.

_____, *Dinî Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2009

Kardeş, Hülya, *Kâhta Bölgesinin Arkeolojik Öneme Sahip Alan ve Eserlerinin CBS Yardımıyla Veritabanının Oluşturulması ve Mevcut Kullanımın Belirlenmesi*,

(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Arkeometri Anabilim Dalı, Adana 2010.

Keskin, Yahya Mustafa, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Alevîliği Elazığ Sünköy Örneği*, Avrasya Yay. Ankara, 2004.

Komisyon, Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB, Ankara, 2006

Korkmaz, Esat, *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.

Menekşe, Ömer, *Ehl-i Beyt Sevgisi*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006.

Metin, H. Gazi, *Alevîlikte Cem*, Uyum Yay. Ankara 1997.

Ocak, Ahmet Yaşar, “Alevî”, *D.İ.A. C.II*, İstanbul 1989.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm öncesi Temelleri*, İletişim Yay. İstanbul 2009.

Önlüer, Siraceddin, *Ehl-i Beyt İmamları*, Semerkand Yay. İstanbul 2011.

Özalp, Ahmet, “Kitaplara İman”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, Akit Yay. İst. 2000.

Soyyer, Yılmaz, *Sosyolojik Açıdan Alevî-Bektaşî Geleneği*, İstanbul 1996.

Şaşmaz, Esra, *Kâhta Şehir Coğrafyası*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Niğde 2010.

Şener, Cemal, *Alevîlerin Etnik Kimliği*, Doğan Ofset, İstanbul, tarihsiz.

_____, *Alevîlik Olayı*, Etik Yay. İstanbul 2001.

Taftazânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer, *Şerhu'l Makâsıd*, c. II, İstanbul 1305.

Türkdoğan, Orhan, *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul 1995.

Uluslar arası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I-, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta 2005.

Ulusoy, Ali Celalettin, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî -Bektaşî Yolu*, Akademi Matbaası, Ankara 1986.

Üçer, Cenksu, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.

Üzüm, İlyas, “Kızılbaş” mad. *D.İ.A*, Ankara 2002.

_____, *Günümüz Alevîliği*, TDV. İsam Yay. İstanbul 1997.

_____, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Horasan Yay. İstanbul 2004.

_____, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay. İstanbul 2008.

_____, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay. İstanbul 2008.

Velî, Hacı Bektaş, *Makalat*, Çev. Mehmet Yaman, Ayyıldız Yay. Ankara 1998.

Yaman, Ali, *Kızılbaş Alevî Dedeleri*, Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı Yay. İstanbul 1998.

Yıldız, Harun, *Alevîlerde Dedelik Kurumu*, Kitap Yay. İstanbul 2004.

Yolcu, Mehmet – Çiçek, Hacı, *Hız. Ali Aforizmalar*, İkbâl Yay. İstanbul 2007.

2- Makaleler

Akdoğan, Ali, “Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatı’nın Fonksiyonu”, *Diyanet İlmi Dergi*, c. 44, sayı 3, Ankara 2008.

Balkız, Ali, “Diyanetin kapısında Kul Olmak”, *Pir Sultan Abdal Kültür Sanat Dergisi*, sayı 1, İstanbul 1992.

Rençber, Fevzi, ‘‘40 Soruda Adıyaman’da Geleneksel Alevilik’’ *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* / 2010 / 56.

Sezgin, Abdulkadir, ‘‘Türkiye Alevîliği, Alevîlerde Liderlik ve Kavram Sorunu’’, *2023 Dergisi*, 44. Sayı, 15 Aralık 2004,

3- İnternet Siteleri

<http://www.kahta.gov.tr>

<http://www.diyaret.gov.tr>

<http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr>

<http://www.maliye.gov.tr>

<http://report.tuik.gov.tr>

<http://www.Alevikonseyi.com>

<http://tr.wikipedia.org>

<http://www.veliturkarlan.com>

<http://www.Alevi-fuaf.com> Esat Korkmaz. Alevilik Öğretisi Hızır Orucu-Hızır Erkânı

<http://www.aabf-inanc-kurumu.com>

<http://www.ehlibeytforum.com>

4- Kaynak Kişiler

Ali BÜYÜKŞAHİN, 1944 doğumlu. Adıyaman Üryan Hızır Ocağı dedesi.

Bağlar Mahallesi

Abuzer AVCI, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Abuzer AYDIN, 1945 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Ağa ŞAHİN, 1974 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Ali AVCI, 1952 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Ali AVSAN, 1938 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Ali BULGAN, 1938 Bağlar doğumlu, okuryazar.

Ali DEMİR, 1958 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Ali DURSUN, 1947 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Ayşe KOÇ, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Aziz ERKAN, 1975 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Cemal DURSUN, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Ekrem ÇİFTÇİ, 1966 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Ercan BULGAN, 1978 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Fatma DOĞAN, 1955 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Hamo ŞAHİN, 1935 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Hanım DEMİR, 1942 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Hasan AYDIN, 1969 Bağlar doğumlu, okuryazar.

Hasan DOĞAN, 1945 Bağlar doğumlu, okuryazar.

Hasan ERBEK, 1938 Bağlar doğumlu, okuryazar.

Hasan TURAN, 1967 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Hasan YILMAZ, 1933 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Hüseyin AVCI, 1962 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Hüseyin AYDIN, 1960 Bağlar doğumlu, lise mezunu

Hüseyin BULĞAN, 1942 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Hüseyin ERGÜN, 1968 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

İbrahim ŞAHİN, 1935 Bağlar doğumlu, okuryazar.

İmam DEMİR, 1964 Bağlar doğumlu, okuryazar.

İsmet DEMİR, 1958 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

İsmet ERKAN, 1972 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

İzzet ERGÜN, 1965 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Kanber KAÇKAN, 1950 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Mehmet ALAN, 1949 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Mehmet Ali ŞAHİN, 1963 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Mehmet BULĞAN, 1942 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Mehmet KOÇ, 1943 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Mehmet Zeki HALLAÇ, 1963 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Memet BOZAN, 1935 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Murat TURAN, 1973 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Musa ÇİFTÇİ, 1965 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Mustafa ALAN, 1954 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Mustafa ŞAHİN, 1967 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Sabri ERBEK, 1944 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Selman AVCI, 1947 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Sultan ERGÜN, 1944 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Yusuf AVCI, 1942 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Zaide AVSAN, 1942 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Zemin Turgut DEMİR, 1953 Bağlar doğumlu, okuryazar değil

Zenyep ALTUĞ, 1960 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Zeynal BOZAN, 1984 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Zeynal DEMİR, 1953 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Zeynep BULĞAN, 1929 Bağlar doğumlu, okuryazar değil.

Zübeyde ERKAN, 1977 Bağlar doğumlu, ilkokul mezunu.

Ortanca Köyü

Abdurrahman ERGÜN, 1947 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu. (Rahman ERGÜN ve Rahman Dede olarak bilinir).

Abuzer DURMUŞ, 1938 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Ali ÇETİNKAYA, 1952 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Ali KIRAN, 1952 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Ayşe ÇETİNKAYA, 1949 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Ayşe TANRIVERDİ, 1954 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Cemal EZEN, 1968 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Eda TANRIVERDİ, 1986 Ortanca doğumlu, Lise Mezunu.

Emine ASLAN, 1942 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Fatma ERGÜN, 1942 Ortanca doğumlu, okuryazar.

Fevzi ALAN, 1964 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Galip ALAN, 1968 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Hacı EZEN, 1937 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Hasan BARAN, 1951 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Hasan ÇOBAN, 1937 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Hasan EZEN, 1967 Ortanca doğumlu, ortaokul mezunu.

Hasan TURAN, 1942 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Hüseyin ÇETİNKAYA, 1962 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Hüseyin KIRAN, 1962 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Hüseyin ÖZEN, 1952 Ortanca doğumlu, lise mezunu.

Hüseyin TURAN, 1949 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

M. Ali TANRIVERDİ, 1949 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Mahmut BOZAN, 1949 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Mehmet KIRAN, 1948 Ortanca doğumlu, ortaokul mezunu.

Mustafa ÇETİNKAYA, 1949 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Rabia TANRIVERDİ, 1959 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Sait DİNDAR, 1978 Ortanca doğumlu, üniversite mezunu.

Sait EZEN, 1964 Ortanca doğumlu, lise mezunu.

Saliha TURAN, 1949 Ortanca doğumlu, okuryazar değil.

Server ERGÜN, 1962 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Şükrü ÇETİNKAYA, 1948 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Yusuf TANRIVERDİ, 1955 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Yusuf YILDIZ, 1937 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Zehra TURAN, 1968 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

Zübeyde EZEN, 1964 Ortanca doğumlu, ilkokul mezunu.

EKLER

Ek 1- Yöreden Resimler

Ek 2- Görüşme Formu

Adı ve Soyadı :

Doğum Yeri ve Tarihi:

İkâmet Ettiği Yer :

Hayat Tarzı

1- Yörede tüketilen temel besin maddeleri nelerdir?

.....

2- Yöre halkı sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanıyor?

.....

3- Yöre de giyim ve barınma özellikleri nelerdir?

.....

4- Eğlence ve Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı hakkında bilgi verirmisiniz?.....

.....

İŞ HAYATI VE EKONOMİK DURUM

Hayvancılık hakkında bilgi verir misiniz?

.....

Tarım hakkında malumat verir misiniz?

.....

Yöre Dışında Çalışma, Mevsimlik İşler ve İş Göçleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

.....

YÖRE ALEVİLERİNİN İNANÇLARINI İFADE ŞEKLİ OLAN AŞAĞIDAKİ TEMEL KAVRAMLAR HAKKINDA BİLGİ VERİR MİSİNİZ?

Alevilik.....

.....

Ehl-i Beyt

.....

On İki İmam

.....

Cem

.....

Dedelik

.....

Düşkünlük

.....

.....

Oniki Hizmet

.....

.....

Dört Kapı-Kırk Makam

.....

.....

Hızır ve Hıdrellez

.....

.....

**YÖRE ALEVÎLERİNDE İNÖNÜ VE İBÂDET UNSURLARI OLARAK AŞAĞIDA
SAYILAN KAVRAMLARLA İLGİLİ MALUMAT VEREBİLİR MİSİNİZ?**

Allah İnancı

.....

.....

Melek İnancı

.....

.....

Kutsal Kitap İnancı

.....

.....

Peygamberlere ve Hz. Muhammed'e İman

.....

Âhiret İnancı

.....

Kadere iman

.....

Hız. Ali İnancı

.....

Namaz İbâdeti

.....

Oruç İbâdeti

.....

Sadakalar

.....

Hac İbâdeti

.....

.....

**SÜNNİ-ALEVİ PERSPEKTİFİNDE AŞAĞIDAKİ UYGULAMALAR HAKKINDA
AÇIKLAMALARDA BULUNUR MUSUNUZ?**

Temizlik-Abdest Alma

.....

.....

Kur'an-ı Kerim Okuma

.....

.....

Sağdıç Tutma-Müşahip Edinme

.....

.....

Câmiye ve Cem evine Gidiş

.....

.....

Komşuluk Müessesesi ve Sünnilerle Komşuluk

.....

.....

Resmi Nikâh-Dinî Nikâh

.....

.....

Alkol Kullanımı

.....

.....

**YÖRE ALEVÎLERİNDE SOSYAL HAYAT VE AŞAĞIDAKİ UYGULAMALAR
HAKKINDA MALUMAT VEREBİLİR MİSİNİZ?**

Evlenme ve Düğün ile İlgili inanç ve Pratikler

.....

.....

Düğün Öncesi: Aday Belirleme

.....

.....

Kısmet Açmak

.....

.....

Görücü Yollama

.....

.....

Düğüne hazırlık

.....

.....

Bayrak Dikme

.....

.....

Kına Gecesi

.....

.....

Düğün Merasimi

.....

.....

Düğün Sonrası

.....

.....

Gelin Yeni Evine Getirilince Yapılan Uygulamalar

.....

.....

El Öpme

.....

.....

Çocuk

.....

.....

Nazardan Koruma

.....

.....

Sünnet Olma ve Töreni

.....

.....

Çocukla İlgili Diğer Uygulamalar

.....

.....

Doğum ve Sonrası

.....

.....

Kısırlığı Giderme

.....

.....

Cinsiyet Tayini.

.....

.....

Doğumu Kolaylaştırma

.....

.....

Sütü Olmayan Kadın İçin Alınan Tedbirler

.....

.....

Al Basması

.....
.....

Ölüm ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar

Ölüm ve Ölüm Düşüncesi

.....
.....

Ölüm Öncesi Halk inançları

.....
.....

Ölecek Hasta İçin Alınan Tedbirler

.....
.....

Ölüm Sonrası Uygulamalar

.....
.....

“Bu çalışmada bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini ve bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.” 30.06.2011

Yılmaz ARI